

1026

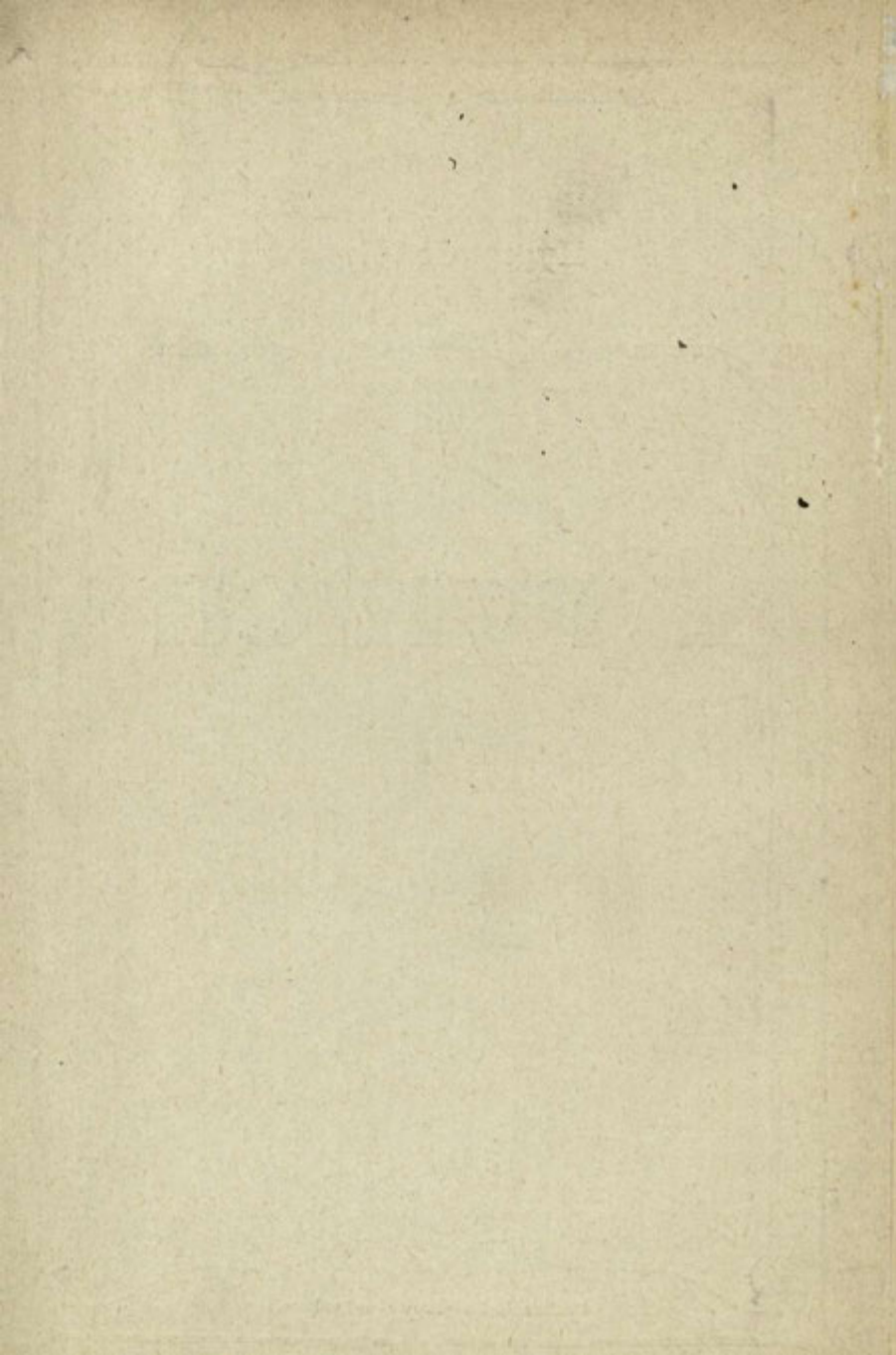
Dr. Zygmunt Własowicz

Krynica

Drukarnia Zwizkowska w Krakowie

71 26
KRYNICA

I JEJ ŚRODKI LECZNICZE.

DR ZYGMUNT WARSOWICZ

KRYNICA

I JEJ ŚRODKI LECZNICZE.

GRUND. 14. kwietnia 5195

nr 22 49 78 770

V43157983

W. N. 1911

W. N. 1911

1911

Abur d - Green in era

KRYNICA

36

I JEJ ŚRODKI LECZNICZE.

Przez

Dra ZYGMUNTA WĄSOWICZA

b. asystenta kliniki chorób wewnętrznych Uniwersytetu Jagiell.,
lekarza zdrojowego w Krynicy.

CBGIOŚ, ul. Twarda 51/55
tel. 22 69-78-773

Wa5150383

Nakładem c. k. Zarządu zdrojowego w Krynicy.

W KRAKOWIE,

CZCIONKAMI DRUKARNI ZWIĄZKOWEJ

pod zarządem A. Szyjewskiego.

1901.

*geogr. w. wiecpl
w. krak.*

KRYNICA

I JEL ŠRODKI LEČNICE

1026

W KRAJOWE

GEOGRAFII I ETNOLOGII

1

ODZNACZENIA
ZAKŁADU ZDROJOWO-KĄPIELOWEGO
W KRYNICY.

Na wystawie przyrodniczo-lekarskiej w Krakowie 1881
medal brązowy.

Na międzynarodowej wystawie balneologicznej
w Frankfurcie n/M. 1881
medal brązowy.

Na wystawie rolniczo-przemysłowej w Krakowie 1887
list pochwalny.

Na wystawie przyrodniczo-lekarskiej w Krakowie 1891
medal srebrny.

Na wystawie krajowej we Lwowie 1894
medal złoty.

Na wystawie przyrodniczo-lekarskiej w Krakowie 1900
najwyższe uznanie: **dyplom honorowy.**

I.

Pierwsza wzmianka o Krynicy. — Styx v. Saubergen. — Nabycie źródła głównego przez Rząd w r. 1800. — Upadek Zakładu. — Zasługi prof. Dra Dietla dla Krynicy. — Dr. Michał Zieleniewski. — Rozbiory chemiczne źródeł. — Budowa łaźni i chodnika krytego. — Kolej żelazna. — Zygmunt Sokołowski. — Zakład wodolecznicy. — Dworzec zdrojowy. — Komisja z r. 1889. — Oddanie spraw Zakładu referentowi sanitarnemu Namiestnictwa. — Starania p. protomedyka Dra J. Merunowicza o dalszy rozwój Zakładu. — Odwiedziny p. Namiestnika w Krynicy. — Projektowane inwestycje. — Odślonięcie pomnika Dietla 1900 r. — Antoni Mravincics.

Pierwszą wzmiankę historyczną o źródłach krynickich znajdujemy w dziele ks. Gabryela Rzączyńskiego z r. 1721 p. t.: „*Historia naturalis curiosa regni Poloniae*“ (str. 123), gdzie autor wspomina ogólnikowo o istnieniu źródeł wód kwaśnych leczniczych w dobrach muszyńskich, należących do biskupów krakowskich. Ten sam autor w dziele p. t.: „*Auctuarium historiae naturalis curiosae regni Poloniae*“ z r. 1745 wymienia wyraźnie, że „*in Muszyna et Krynica pagis episcopatus Cracoviensis acidulae sunt in frequenti usu, prosunt potantibus*“. Wskazuje więc na pewno, że już w tym czasie wody krynickie cieszyły się powszechnem i zasłużonem uznaniem w leczeniu różnych chorób. Rok ten należy przeto przyjąć jako datę, od której zaczyna się historia Krynicy jako źródła leczniczego*).

*) Według podania ludowego źródła krynickie znane już były kilka wieków wcześniej. Z powstaniem źródła w Krynicy związane są następujące legendy:

Z powodu jednak panujących podówczas stosunków rozwój Krynicy został jeszcze na długie lata wstrzymany.

Nie znajdujemy też nigdzie najmniejszej wzmianki o Krynicy blisko przez pół wieku.

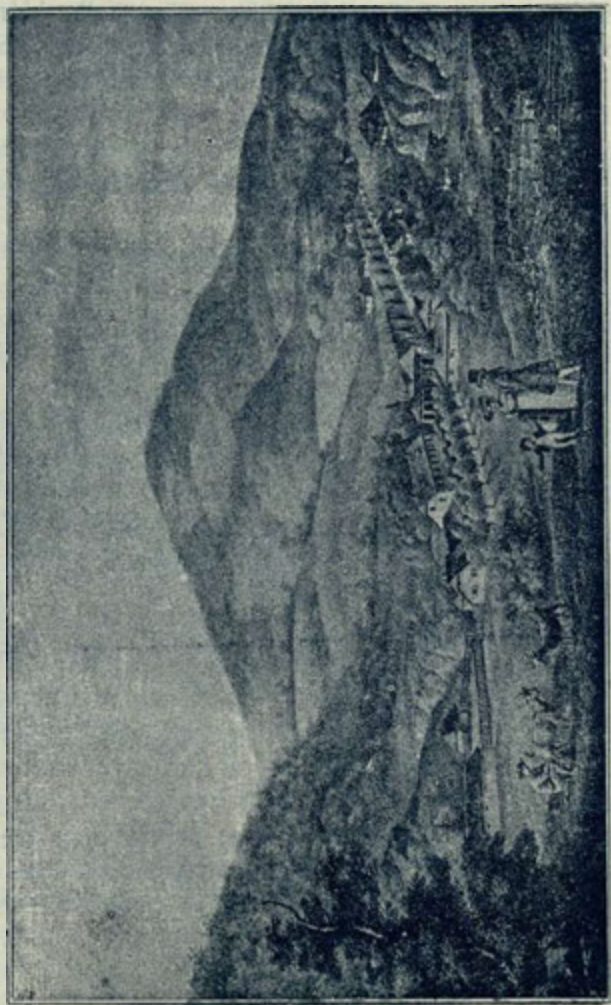
Po r. 1792 część dawnej Polski, nazwana od tego czasu Galicyą, dostaje się pod panowanie austriackie a cesarz Józef II. dobra muszyńskie, a z tymi i Krynice, włącza do t. zw. funduszu religijnego i oddaje pod zarząd dóbr państwa. Ówczesny komisarz obwodowy z Nowego Sącza Styx v. Saubergen, objeżdżając państwo muszyńskie w spr-

„Było to za bardzo dawnych czasów. Młody rycerz, pan zamku leżącego w pobliżu miejscowości, która dzisiaj nosi miano Krynicy, ukochał piękną pasterkę – wezwany jednak przez króla składa swą miłość na ołtarzu ojczyzny i spieszy bronić jej granic przed napadem tatarskim. Mijały lata, rycerz nie wracał. Aż kiedy piękna pasterka, straciwszy nadzieję powrotu ukochanego, poświęciła swą młodość i życie Pannie Najświętszej i w puszczy leśnej, w chatce przez nią zbudowanej, słała gorące modły za rycerzem, usłyszała opodal chaty głos, wzywający o ratunek. Był to głos młodzieńca, który wróciwszy szczęśliwie z wyprawy wojennej w poszukiwaniu za piękną pasterką został napadniętym i zranionym przez dzikiego zwierza.

– Matko Najświętsza ratuj! – zawołała przerażona pasterka.

I stała się w puszczy jasność wielka – z wysokości niebios zstąpiła Panna Najświętsza i zaprowadziwszy dziewczę do źródła, które cudownym sposobem właśnie obok wytrysło, rzekła: „Obmyj tą wodą rany rycerza, a przywrócisz mu zdrowie i życie“.

Od tego czasu rosła z dniem każdym sława źródła cudownego, a zarazem rosła niepomiarlnie i cześć dla Panny Najświętszej, za której sprawą ten źródło powstał, tak, iż zły duch, wielce tem zaniepokojony, postanowił go przywalić głazem i w ten sposób zagubić. Nie dopuściła tego jednak Opiekunka zdroju. Kiedy zły duch zbliżał się już do źródła, zapiał nagle kur, czem przestraszony upuścił skalę i spieszenie się oddalił. Skala ta niezwykłego kształtu i wielkości, „dyabelskim kamieniem“ nazwana, znajduje się do dnia dzisiejszego na górze Jaworynie, obok Krynicy położonej. Na pamiątkę zaś powstania i uratowania zdroju cudownego postawiono w parku, tuż nad źródłem, posąg według rysunku A. Grottgera, w kamieniu wykuty, wyobrażający postać Bożej Rodzicielki.

Widok Krynicy z r. 1820.

wach służbowych przybył i do Krynicy, a poznawszy ważność źródła Krynickiego, nabywa go na wyłączną swoją własność wraz 4.920 sążni kwadratowych gruntu, w pośrodku którego bije dzisiejszy źródło Główne, za cenę 240 złotych polskich — poczem polecił natychmiast ująć źródło w drewnianą cembrynę i wystawił pierwszy dom drewniany na użytek przybywających tu leczyć się chorych. W ten sposób założono pierwsze podwaliny pod przyszły Zakład zdrojowo-kąpielowy w Krynicy.

W tym czasie ukazuje się pierwszy rozbiór źródeł mineralnych krynickich, dokonany przez H a c q u e t a, radcę górniczego, i ogłoszony w r. 1796 w Norymberdze w dziele p. t.: „Neueste physicalische Reisen in den Jahren 1788—1795 durch die dacischen und sarmatischen Karpathen“.

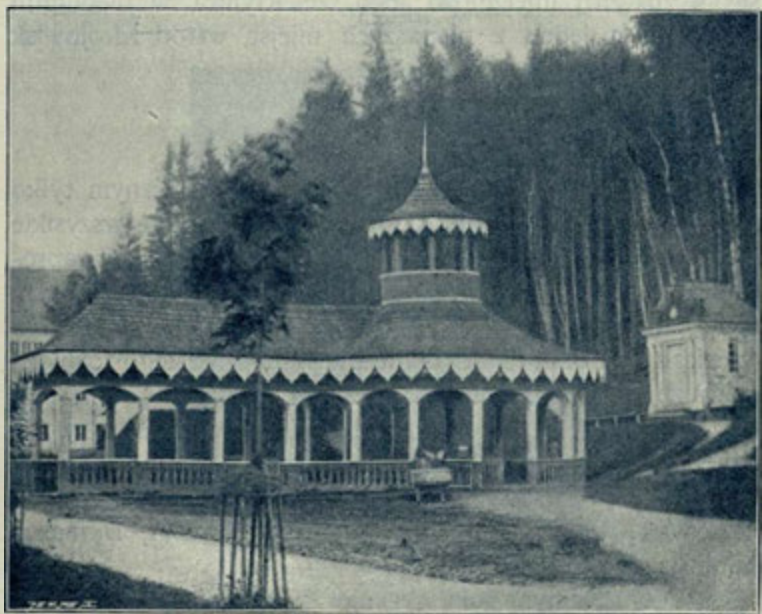
Już po siedmiu latach zmuszony przenieść się do Białej na mocy umowy, spisanej w dniu 17 czerwca 1800 r., odstępuje Styx v. Saubergen swą własność zarządowi dóbr religijnych za cenę 150 złr., stawiając przy tem warunek, aby Rząd i nadal używał opieki zdrojowisku i przyczyniał się do jego rozwoju.

Warunku tego ówczesny Rząd stara się wszelkimi siłami nie dotrzymać, Zakład zaniedbuje i ogląda się za dzierżawcą, którego zresztą na razie znaleźć nie może. Następuje okres czasu długi, bo do r. 1852 trwający, w którym Zakład zdrojowy pomimo uznanej już skuteczności swych wód, nietylko nie może zająć odpowiednio wybitnego stanowiska w rządzie pokrewnych mu zakładów, ale począł się chylić ku upadkowi. Doszło wreszcie do tego, że w r. 1852 postanowił Rząd krajowy zwinąć Zakład zupełnie.

W tej chwili krytycznej znalazła Krynica wybawcę w osobie profesora Dra J. Dietla, który przeświadczony o znakomitej wartości jej źródeł mineralnych, zdołał u ówczes-

snego prezydenta Rządu zachodniej Galicyi hr. Mercandina wyjednać odwołanie wyroku zagłady, wydanego na Krynice i zainteresować go nią do tego stopnia, że tenże osobiście przybywa tam w r. 1854 i zarządza na miejscu najkonieczniejsze ulepszenia.

Źródło główne i deptak kryty w r. 1820.

Równie troskliwego opiekuna znalazł Zakład w następnym prezydencie krajowym hr. Clam-Martinitzu. W roku 1856 wysłał on do Krynicy komisję z profesorem Drem Dietlem na czele, która wypracowawszy szczegółowy plan reorganizacji Zakładu, przedstawiła go władzy. Według tego to planu Rząd przez cały szereg lat stopniowo wprowadzał w Zakładzie różne ulepszenia.

Doniosłym wypadkiem dla zakładu było mianowanie lekarzem zakładowym w r. 1857 Dra Michała Zieleńskiego, który bez przerwy 30 lat pozostając na tem stanowisku, przez swą niezmordowaną pilność, umiejętnę i zręczne zastosowanie swej wiedzy fachowej, wreszcie przez liczne, bo przenoszące liczbę stu, prace o Krynicy przyczynił się w znacznej mierze do tego, że Krynica w niedługim czasie zajęła jedno z pierwszych miejsc wśród zdrojowisk polskich.

A teraz przejdźmy w porządku chronologicznym tylko najważniejsze wydarzenia w historii Krynicy i te wszystkie ulepszenia, które w myśl wniosków komisji z r. 1856 zaprowadzał zarząd powoli w Zakładzie krynickim. W r. 1859 ujęto źródł Główny w cembrzynę z granitu, a chemik Aleksandrowicz dokonuje pierwszego ścisłego rozbioru wody ze źródła Głównego.

W r. 1860 zaprowadzono napełnianie flaszek wodą mineralną — do sprzedaży przeznaczoną — według ulepszanego sposobu Hechta.

W r. 1865 wystawiono kaplicę zakładową rzymskokatolicką.

W tym samym roku zyskuje Zakład nowy znakomity czynnik leczniczy w postaci szczyawy sodowo-magnezyowo-żelazistej ze źródła Słotwińskiego, której rozbioru chemicznego dokonał prof. Dr. Stopczański.

Skutkiem długich i niezmordowanych zabiegów prof. Dra Dietla przystąpił Rząd w r. 1866 do budowy tak niezbędnie koniecznych nowych łaźni mineralnych, ogrzewanych sposobem Schwartza. Łazienki te, według wskazówek prof. Dra Dietla a pod kierownictwem architektki Książarskiej, wybudowano kosztem 150.000 złr.

W r. 1872 wybudowano przy zdroju Głównym ozdobny chodnik kryty kosztem 24.000 zlr.

Od tego czasu datuje się powolny, ale nieustanny wzrost Krynicy. Poczynają się zjawiać i prywatni przedsiębiorcy, którzy w miejsce domków wieśniaczych budują liczne wille i hotele takie, że wiele z nich mogłoby stanowić ozdobę

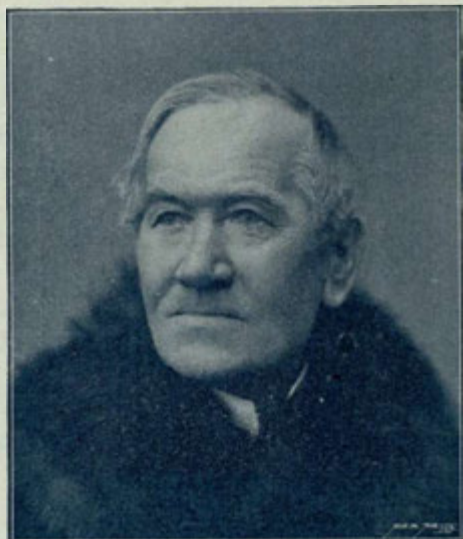
Prof. Dr. J. Dietl.

każdego europejskiego zdrojowiska. Zakład zyskuje sobie rozgłos i zaufanie ogólne; frekwencja zaczyna się znacznie zwiększać, zwłaszcza od wybudowania w r. 1876 kolei żelaznej Tarnowsko - Leluchowskiej, która stworzyła wygodne połączenie Krynicy z całą siecią kolei galicyjskich, a przez te z Królestwem Polskiem i Węgrami.

W r. 1873 obejmuje zarząd zdrojowiska Dyrekcyja dóbr państwowych we Lwowie i ustanawia pierwszym zarządcą zdrojowym p. Zygmunta Sokołowskiego. Za czasów

jego urzędowania powstaje w r. 1880 osobny okazały budynek na łazienki borowinowe.

W r. 1884 przybywa zakład wodoleczniczy na Janówce, którego kierownictwo powierzono Drowi Henrykowi Ebersowi, a w r. 1889 nowy wspaniały dom zdrojowy wybudowany kosztem 200.000 złr. przez architektów Niędzielskiego i Zawiejskiego.

Dr. Michał Zieleniewski.

Równocześnie dzięki usilnym staraniom księżnej Jądwigi Sapieżyny i Józefa hr. Męcińskiego, powstaje przy ulicy Lipowej piękny kościół rzymsko-katolicki w stylu odrodzenia według planów A. Zawiejskiego.

Powstają wreszcie prywatne pensyonaty p. E. Burzyńskiej, wdowy po prof. Uniw. Jagiell., dla pań, pensyonat hydropatyczny Dra H. Ebersa i pensyonat Dra B. Skórczewskiego, wszystkie cieszące się zasłużonem uznaniem,

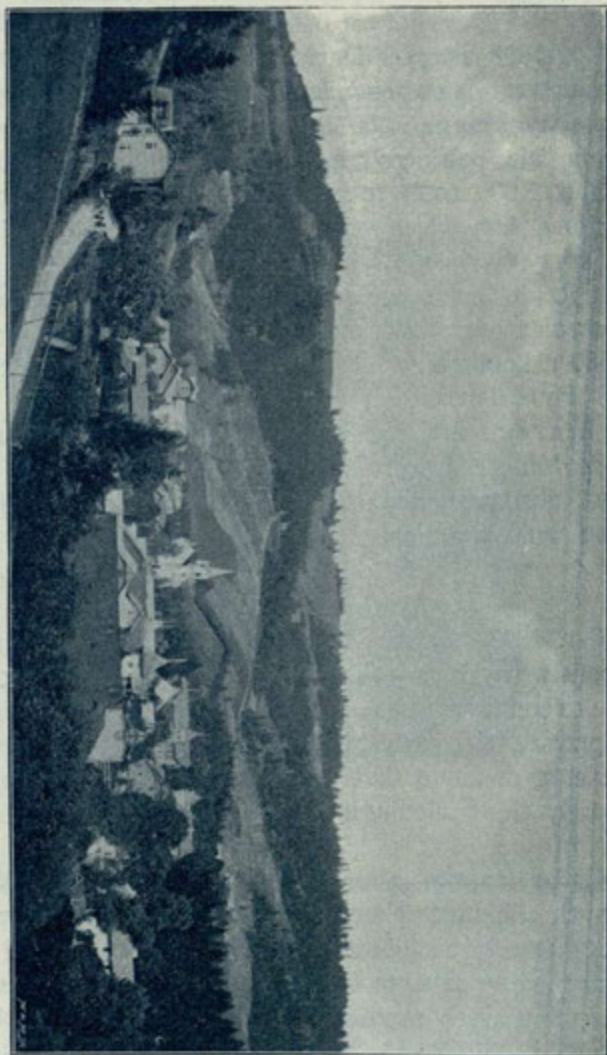
i hotele, z których szczególnie hotel „Trzech Róż“ p. Znamirowskiego bywa bardzo licznie odwiedzanym.

W r. 1888 ustępuje Dr. M. Zieleniewski z posady lekarza zakładowego, a następcą jego zostaje Dr. Leon Kopff. Krynica w tym czasie stała się już pierwszorzędnym nie tylko krajowym, ale polskim zdrojowiskiem — liczba gości dochodzi już 5.000 osób rocznie — byt jej i rozwój dalszy zapewniony, tem więcej, gdy z pominięciem względów na własną korzyść do tego samego celu poczęły zmierzać i usiłowania Rządu, będącego właścicielem Krynicy. Dowodem tego powołana przez Ministerstwo rolnictwa w dniu 4 września 1889 r. komisya, w skład której wchodził starosta nowosądecki Friedrich, prof. Dr. E. Korczyński, prof. Dr. A. Mars, radca Namiesnictwa Dr. J. Merunowicz, sekretarz Ministerstwa rolnictwa Dr. Fryd. Wazliinni. Komisya, zbadawszy braki i wady zdrojowiska, przedłożyła władzom wnioski zmierzające do ich usunięcia.

W r. 1893 sprawy Zakładu wyłączono z pod zarządu dóbr państwowych, a oddano je w ręce najbardziej odpowiedniego referenta sanitarnego c. k. Namiesnictwa. Okoliczność ta dla przyszłości i rozwoju Zakładu posiada pierwszorzędnę znaczenie, a dodatnie skutki tego zarządzenia dla zdrojowiska poczęły się w niedługim czasie wybitnie zaznaczać.

Władze krajowe, a w szczególności referent dla spraw sanitarnych c. k. radca Namiesnictwa p. protomedyk Dr. Józef Merunowicz otoczył troskliwą opieką Zakład krynicki, stara się w dalszym ciągu o zaprowadzenie inwestycji i ulepszeń mających przedewszystkiem na celu podnieść zdrowotność zdrojowiska. I tak: w ostatnich latach wybudowano nowe doły kloaczne i zarządzono usuwanie odchodów za pomocą przyrządu Tallarda (1895 r.), wybu-

Widok północnej części Krynicy.

dowano dom izolacyjny dla chorób zakaźnych (1898 r.), a wreszcie sprowadzono do Zakładu doskonałą wodę źródłaną do picia wodociągiem 3 kilometry długim (1900 r.).

Pomnik prof. Dra J. Dietla.

Skutkiem niespodziewanej a bardzo licznej frekwencji zabrakło na kąpiele wody mineralnej, czerpanej dotąd tylko ze źródła Głównego, łaźienki mineralne i borowinowe okazały się za szczupłe i zachodziła obawa, że również i ilość pokoi okaże się niewystarczającą. I tym brakiom starał się Rząd również zapobiedz przez urządzenie na razie 7 nowych kabin kąpielowych na I-em piętrze w łaźienkach mineralnych, przez ujęcie źródła Józefa (przedtem Dudzika) i sprowadzenie tegoż wody rurociągami do łaźienek — i przez wybudowanie dwóch

domów murowanych „Korona“ i „Berło“, razem o 51 pokojach, [które pod każdym względem odpowiedzieć mogą godnie wszelkim wymogom higieny i wygody.

Doniosłym wypadkiem w historii Krynicy były w roku 1900 odwiedziny Jego Ekscelencyi p. namiestnika hr. Pinińskiego, który w towarzystwie radcy Namiestnictwa Dra J. Merunowicza zwiedzał szczegółowo cały Zakład krynicki i przyrzekł swoje poparcie celem usunięcia niedostatków i braków, jakie jeszcze istnieją. Wolno praktykujący lekarze w Krynicy mianowicie: Doktorowie Cercha, Kmietowicz, Lorentski i Wąsowicz skorzystali z odwiedzin Namiestnika w Krynicy i na posłuchaniu wręczyli mu przez siebie wypracowany memoriał w sprawie dalszych ulepszeń i inwestycji, nieodzownie potrzebnych.

Niektóre z tych postulatów mają być już w najkrótszym czasie przeprowadzone.

I tak: z główniejszych inwestycji na wniosek uczyniony przez p. protomeyka Dra Merunowicza i radcę ministerjalnego Dra Wazla do c. k. Ministerstwa rolnictwa mają być już w r. 1901 rozszerzone łazienki mineralne i borowinowe, ma być postawiony nowy zakład hydropatyczny, zaprowadzone sztuczne kąpiele mineralne z dodatkiem kwasu węglowego płynnego, a woda ze źródła Józefa, której rozbiór dokonał w pracowni prof. Dra Olszewskiego docent Uniw. krak. Dr. Lemberger, ma być oddaną do użytku leczniczego.

W dniu 28 lipca 1900 r. święciła Krynica niezwykłą uroczystość. Odslonięto mianowicie pomnik męża najwięcej zasłużonego dla Krynicy i zdrojowisk krajowych, ś. p. prof. Dra Józefa Dietla. Do uświetnienia uroczystości przyczyniła się obecność czterdziestu kilku lekarzy z p. protomed.

Merunowiczem na czele, którzy po Zjeździe lekarskim w Krakowie zwiedzali Krynice.

Ten krótki szkic historii Krynicy nie byłby zupełnym, gdybym nie wspomniał jeszcze, że po ustąpieniu p. Z. Sokolowskiego z urzędu zarządcy zdrojowego następcą jego został mianowanym p. Antoni Mravincsics, sekretarz c. k. Namiestnictwa.

Wielce dodatnia działalność i prawdziwie mrówcza praca, widniejąca na każdym kroku, czy to w administracyi tak obszernego Zakładu, czy to w obejściu z leczącymi się, ułatwianiu i uprzyjemnianiu im pobytu zyskała mu ogólne uznanie.

II.

Geologia Krynicy. — Sposób powstawania źródeł mineralnych. — Położenie doliny krynickiej. — Lasy szpilkowe. — Ozon. — Średnia ciepłota powietrza. — Wiatry. — Wilgotność i ciśnienie powietrza. — Zachmurzenie nieba. — Opady atmosferyczne. — Ogólne cechy klimatu w Krynicy.

Na wielkim obszarze Karpat, rozciągającym się od Szczawnicy aż po Bardyów po stronie węgierskiej, biją liczne źródła wody mineralnej, odznaczającej się niezwykle obfitością bezwodnika kwasu węglowego. Pierwsze miejsce w szeregu tych wód należy się bezsprzecznie wodom krynickim, tak ze względu na wielką zamożność źródeł, jak niemniej ze względu na ich znaną powszechnie skuteczność leczniczą.

Jak wogóle wszystkie w tej części Karpat znachodzące się źródła, tak i źródła krynickie wytryskują z pokładów piaskowca karpackiego, który — jak wiadomo — składa się z dwóch różnych formacji t. j. z pokładów kredy i z najniższej trzeciorzędnej, t. z. formacji, eoceńsko-oligocieńskiej. Dla nas ważnymi są dwa rodzaje tej ostatniej, mianowicie pokład piaskowca karpackiego łupkowego i pokład łupku menilitowego, bo nam tłómaczą skład chemiczny szczawy krynickiej.

Piaskowiec łupkowy odznacza się tem, że pojedyncze ziarenka piasku spojone są lepiszczem, składającym się z marglu i z węglanów wapna, magnezyi i że-

laza. Te same składniki spotykamy w szczawach krynickich, a dostały się one do nich przez wylugowanie skał złożonych z piaskowca łupkowego, przez które przepływa woda nasycona kwasem węglowym.

Mogą one również być przetworami wylugowanych związków mineralnych piaskowca łupkowego, powstałymi dopiero w wodzie przez oddziaływanie na siebie wzajemne związków różnej siły chemicznej.

Sądząc z budowy pokładów piaskowcowych w Krynicy i opierając się na badaniach geologicznych Paula i Tietzego, należy przypuszczać, że pod powierzchnią leżą i pokłady łupku menilitowego, albo innych łupków podobnego składu. Mimo tego w szczawach krynickich występuje dwuwęglan sodu tylko w małej ilości, a chlorku sodu jest prawie brak zupełny. Okoliczność ta wytłómaczyć się da według Szajnochy, płytszym pochodzeniem wody mineralnej — na co by i ciepłota źródła wskazywała — albo nawet wyczerpaniem się chlorku sodu przez wieki trwające ługowanie pokładów łupków menilitowych, co jest prawdopodobniejszem, bo popartem przez większą ilość w szczawie krynickiej dwuwęglanu wapna, trudniej rozpuszczalnego w wodzie, a więc wylugowanego w większej ilości dopiero wtedy, gdy sole łatwiej rozpuszczalne zabrane już zostały.

Wolny kwas węglowy jest natomiast wytworem głębszych części kuli ziemskiej, który przez skały porowate i szczeliny może wydobyć się z wnętrza na powierzchnię ziemi, a dostawszy się do warstw wodonośnych nasycać wodę, tworząc w ten sposób szczawy.

Pod cienką warstwą mało urodzajnej ziemi znachodzi się grubsza, lub cieńsza szutru i piasku, ułożona na skałach piaskowca karpackiego. Układ taki czyni ziemię łatwo przepuszczalną, tworząc jakby naturalne dreny, którymi woda spływać może do potoku, co także w wysokim stopniu wspiera położenie doliny krynickiej, w kierunku biegu potoku pochyłonej.

Wieś Krynica leży w Karpatach w obwodzie nowosandeckim pod $20^{\circ}57'$ długości geograficznej (od południka Grenvich) a pod $49^{\circ}24'$ szerokości północnej, w dolinie rzeczki Kryniczanki i jej dopływów Czarnego potoku i Palenicy, oddalona 11 klm. od starożytnego miasteczka Muszyny.

Jeżeli miejsce, w którym stoi cerkiew będziemy uważali za środek Krynicy, to sam Zakład zdrojowwo - kąpielowy leży już prawie na północnej granicy wsi, w wąskiej dolinie, biegnącej z południa ku północy, zamkniętej od wschodu Górą parkową (741 m. n. p. m.), od zachodu pasmem gór, pokrytych przeważnie lasami i pastwiskami, o łagodnym pochyleniu, z których najwyższy Urdy wierch (813 m.) i dalej na zachód położona Jaworyna (1116 m.).

W miejscu, w którym Palenica wpada do Kryniczanki, dzieli się dolina na dwa węższe ramiona; z tych pierwsze prawie pod kątem prostym zbacza na wschód wzdłuż biegu Palenicy, drugie szersze skierowanem jest nieco ku północnemu zachodowi. Między te dwa ramiona, o kącie rozwartym, wciska się znowu cały szereg gór, jak Jasienik (796 m.), Kotelnica (788 m.), Huzary (866 m.) i t. d., które stanowią naturalną ochronę od strony północnej. Od południa dolina jest otwartą.

Długość doliny wynosi 6 klm. Zaczyna się ona od mostu na Muszynie, która tworzy granicę między Krynicą a wioską Powroźnikiem. Wzniesienie n. p. m. w tem miejscu wynosi 485 m. Od Muszyny dolina łagodnie, ale stale podnosi się wyżej i przy domu zdrojowym wzniesioną jest 568·8 m., przy kaplicy zakładowej 595 m., przy

źródle zaś Slotwińskim 602 m. n. p. m.; licząc przeciętnie na 1 klm. wypada 6·28 m. wzniesienia.

Najbliższa okolica Krynicy pokryta jest lasami szpilkowymi. Na szczególniejszą wzmiankę zasługują rozległe lasy, należące do dóbr państwa, rozciągające się z małymi przerwami od Muszyny, aż do Tylicza ku granicy węgierskiej i las przeważnie szpilkowy na Górze parkowej, dotykający bezpośrednio samego zakładu zdrojowego i jego głównej arteryi deptaku.

Lasy te pomijając, że przyczyniają się do przyozdobienia i tak z natury już pięknego położenia Krynicy, mają jeszcze z innych względów doniosłe znaczenie. Są one przede wszystkim ze względów klimatycznych ważnym czynnikiem, gdyż regulują wilgotność powietrza i jego ciepłość, która w okolicach lesistych nie przedstawia tak znacznych różnic dziennych, jak w okolicach bezleśnych — dają nietylko ochronę w swym cieniu przeciwko palącym promieniom słońca, ale stanowią zarazem silną zaporę przeciwko gwałtownym wichrom i burzom — są wreszcie głównym źródłem ozonu.

Znaczenie ozonu pod względem fizyologicznym nie jest dotąd dostatecznie wyjaśnionem, a upatrywanie pewnego związku bezpośredniego między jego zawartością w powietrzu a ogólnym stanem zdrowotnym, nie zostało uznanem za słuszne. Najwięcej popartem jest zapatrywanie, że działanie ozonu polega głównie na jego własności silnego utleniania, spełnia on więc w powietrzu rolę środka odkażającego, który znajdujące się w niem zarodki chorobowe spala i w ten sposób czyni je nieszkodliwymi.

Powietrze w Krynicy zawiera dość znaczne ilości ozonu. Na podstawie spostrzeżeń stacji meteorologicznej*) ilość jego wynosi w cyfrach przeciętnych:

w miesiącu maju	5·82
„ czerwcu	4·81
„ lipcu	4·13
„ sierpniu	4·11
„ wrześniu	4·22
Średnio	4·62

Średnia ciepłota powietrza w miesiącach letnich jest prawie taką samą w Krynicy, jak w Szczawnicy, a od średniej ciepłoty w Zakopanem wyższą jest o $+ 3^{\circ}$ C. Różnica natomiast między średnią ciepłotą w Krynicy, a taką samą okolicznie położonych w naszym kraju, n. p. Krakowa, wynosi około $- 1\cdot5^{\circ}$ C. Z powodu znacznego wzniesienia n. p. m. i rozległego zalesienia najbliższych okolic Krynicy, upały nie są tak wielkie, jak w innych stronach kraju, ciepłota nie przedstawia znacznych wahań dziennych i zawsze wieczory cieplejsze są od ranków.

Znaczne oziębienie się powietrza, tak właściwe naszemu podniebiu bywa często mniejszem w Krynicy i występuje równocześnie z oziębieniem się powietrza w całym kraju.

Wogóle ciepłotę powietrza w Krynicy zaliczyć należy do umiarkowanych, a w takiej właśnie ciepłocie osoby wątłe i chore czują się lepiej, nabierają apetytu i sił.

Naturalne położenie zakładu okazuje już, że jest on dobrze zabezpieczonym od wiatrów. Otaczające go pasma

*) Od lat 20 istniejąca w Krynicy stacja meteorologiczna, kosztem zarządu utrzymywana, zbiera skrupulatnie daty odnoszące się do klimatu krynickiego. Ze spostrzeżeń tych, zebranych w ostatnich latach wyjmują najważniejsze.

Ciepłota w °C.

7, 2, 9 h.

(Brak znaku oznacza ciepłotę +).

Rok	M I E S I Ą C E	Syчень	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Pazdziernik	Listopad	Grudzień
1895	Średnia miesięczna . . .	-4.4	-8.0	-1.2	8.2	13.4	17.0	19.5	17.8	12.1	7.0	2.3	-2.8
	Najwyższa " . . .	6.2	0.0	10.0	16.2	18.7	23.8	27.5	23.8	25.4	18.2	13.3	3.4
	Najniższa " . . .	-17.5	-20.0	-15.0	0.2	6.2	10.0	13.7	10.0	0.5	-0.4	-10.8	-21.0
	Ciepłota } najwyższa . . .	0.6	-5.7	-6.2	12.9	15.2	20.3	22.5	21.3	17.2	11.7	10.8	1.7
	Pentad } najniższa . . .	-7.4	-11.8	6.4	5.1	12.0	14.0	15.8	14.7	8.9	3.3	2.7	-11.4
1896	Średnia miesięczna . . .	-7.1	-2.1	2.6	4.3	11.7	15.8	17.1	15.0	12.4	11.1	0.3	-2.7
	Najwyższa " . . .	2.2	4.6	11.8	15.1	23.9	25.4	26.5	24.8	22.2	17.6	10.9	5.3
	Najniższa " . . .	-17.1	-12.8	8.4	-1.2	4.4	8.9	9.7	8.0	3.0	3.8	-13.8	-26.0
	Ciepłota } najwyższa . . .	-5.2	0.7	6.2	8.7	17.1	17.8	20.0	19.2	15.2	12.4	10.2	0.8
	Pentad } najniższa . . .	-9.8	-7.9	-0.4	0.9	8.5	13.9	12.8	14.2	8.7	9.5	-3.3	-11.3
1897	Średnia miesięczna . . .	-4.0	-2.3	3.5	5.5	11.3	14.9	16.5	16.3	12.4	5.5	-1.5	-5.7
	Najwyższa " . . .	4.5	9.4	11.8	19.3	18.6	23.6	24.2	24.7	25.0	17.2	5.8	2.6
	Najniższa " . . .	-17.0	-17.8	-5.0	-2.4	3.1	4.8	11.0	9.4	3.8	-3.0	-13.4	-23.0
	Ciepłota } najwyższa . . .	1.1	4.1	5.5	11.2	15.2	16.9	18.4	18.2	16.1	12.5	3.1	-0.6
	Pentad } najniższa . . .	-7.3	-6.5	1.7	3.3	6.8	12.0	14.2	13.4	10.6	2.6	-8.3	-12.6
1898	Średnia miesięczna . . .	-3.3	-2.0	2.1	6.5	12.2	13.7	13.9	15.1	10.4	6.9	4.1	-0.4
	Najwyższa " . . .	5.6	6.0	11.0	14.6	21.2	25.3	22.0	26.4	21.0	16.4	12.3	6.5
	Najniższa " . . .	-19.7	-15.0	-8.0	-1.8	4.8	6.8	6.6	7.0	0.4	-5.0	-5.4	-12.4
	Ciepłota } najwyższa . . .	-1.1	1.2	6.5	10.1	15.7	17.6	16.1	18.0	13.2	12.4	8.4	7.4
	Pentad } najniższa . . .	-5.9	-6.6	-0.6	-3.8	9.5	11.1	11.5	13.5	5.9	5.9	0.0	-5.6

Ciśnienie barometryczne w milim.

7, 2, 9 h.

Rok	MIESIĄCE	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Październik	Listopad	Grudzień
1895	Średnie	703·5	707·7	708·7	709·4	711·0	743·4	711·1	711·1	714·9	708·8	714·8	706·7
	Najwyższe . . .	713·4	713·2	716·5	715·0	718·4	748·7	714·8	716·4	722·9	717·3	724·2	719·0
	Najniższe . . .	696·3	698·3	695·2	699·0	695·2	734·6	703·8	700·9	708·6	648·1	704·2	690·0
1896	Średnie	716·0	716·3	708·1	709·9	709·1	710·1	710·3	710·1	700·9	711·0	712·2	710·6
	Najwyższe . . .	727·1	722·6	716·9	719·3	714·5	713·0	713·4	713·3	716·1	717·6	726·1	721·0
	Najniższe . . .	702·0	701·5	696·5	704·4	705·5	704·4	707·0	707·3	702·4	699·5	701·3	691·4
1897	Średnie	708·6	712·5	706·8	708·2	706·7	711·2	709·1	711·2	711·6	714·6	727·6	715·1
	Najwyższe . . .	719·0	722·9	715·9	717·8	713·8	718·5	716·6	715·1	719·2	720·5	726·9	724·0
	Najniższe . . .	690·7	692·9	697·2	694·3	700·0	706·3	705·0	706·8	704·5	702·6	692·5	702·9
1898	Średnie	717·9	709·1	708·7	709·6	709·2	711·1	710·6	713·3	713·3	708·8	710·3	710·5
	Najwyższe . . .	728·4	719·2	716·7	717·5	716·1	715·8	714·7	718·3	719·0	718·3	722·8	721·7
	Najniższe . . .	701·8	689·3	709·4	699·8	701·0	706·1	705·2	708·0	707·2	691·1	693·6	693·9

Ilość opadów atmosferycznych w milim.

Rok	MIESIĄCE	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Pazdziernik	Listopad	Grudzień
1895	Miesięczna . . .	44·0	58·0	27·0	23·0	81·0	73·0	125·0	78·0	79	111	39·0	61·0
	Pentad } najwyższa } najniższa }	20·5 0	18·1 0	10·2 0	10·6 0	32·4 0	27·5 0	49·2 0	39·3 1·9	60·3 0	33·0 0	28·5 0	19·7 1·0
1896	Miesięczna . . .	31·0	23·1	83·5	93·7	88·2	78·7	130·2	170·7	75·8	13·8	45·2	23·2
	Pentad } najwyższa } najniższa }	11·2 0	14·4 0·5	32·0 0	44·2 1·3	26·6 3·6	35·9 0	41·8 12·2	71·6 1·8	29·9 0·8	6·4 0·3	6·4 0·3	9·2 0
1897	Miesięczna . . .	19·3	48·1	103·1	88·8	116·2	106·7	184·7	63·9	52·2	65·7	26·7	28·8
	Pentad } najwyższa } najniższa }	6·1 0·7	13·1 0	27·7 0	26·8 2·6	55·8 5·1	32·8 8·1	85·6 7·9	23·1 0	22·6 0	39·7 0	7·5 0	11·1 0
1898	Miesięczna . . .	54·2	46·2	52·9	159·6	101·0	94·8	89·3	67·9	27·1	36·4	13·5	51·1
	Pentad } najwyższa } najniższa }	20·2 0	28·9 0	28·6 0	50·4 0·4	28·8 0·1	57·4 0·1	24·5 3·9	24·1 0	25·8 0	30·8 1·2	5·6 0	25·2 0

Stopień zachmurzenia nieba według skali 1—10.

MIESIĄC	1895	1896	1897	1898
Styczeń	7·4	7·2	6·5	7·9
Luty	8·4	8·2	7·7	6·6
Marzec	6·4	6·0	8·1	6·8
Kwiecień	5·0	7·8	6·9	8·8
Maj	4·8	7·2	8·2	6·6
Czerwiec	5·1	5·1	5·5	5·0
Lipiec	7·2	5·5	6·7	6·2
Sierpień	5·1	6·9	5·0	3·5
Wrzesień	3·8	6·0	5·9	5·5
Październik	7·5	5·7	6·5	6·6
Listopad	6·8	6·8	7·0	6·0
Grudzień	8·7	7·6	6·3	8·5

Średnie otrzymane ze spostrzeżeń z lat kilku.

MIESIĄCE	Ciepłota °C	Ciśnienie barometr. w milim.	Ilość opadów w milim.	Względna wilgotność powietrza w %	Stopień zachmurzenia	Ilość ozonu w %
Styczeń	-6.93	710.25	51.813	-	7.03	-
Luty	-6.26	709.96	39.203	-	6.53	-
Marzec	+0.4	710.70	48.846	-	4.6	-
Kwiecień	7.06	709.10	28.160	-	5.56	-
Maj	13.33	710.40	68.880	73.5	5.7	5.82
Czerwiec	15.36	710.96	77.813	71.6	6.46	4.81
Lipiec	18.03	711.0	118.43	73.2	5.43	4.13
Sierpień	17.6	711.96	80.763	76.6	5.1	4.11
Wrzesień	12.4	713.46	92.9	76.4	5.26	4.22
Październik	7.26	710.76	118.813	-	7.16	-
Listopad	1.73	711.13	47.2	-	8.03	-
Grudzień	-3.63	711.26	39.923	-	7.70	-
Średnie i sumy roczne	+6.362	710.911	710.794	-	6.22	-

górskie nie przedstawiają jednak jednej szerokiej, nigdzie nieprzerwanej ściany. Stąd też pochodzi, że jakkolwiek pomiędzy przerwami może dostawać się bez przeszkód nowe i czyste powietrze i odświeżać dolinę zakładu, to prądy jego większej siły musiałyby rozbić się o wysokie góry, z trzech stron Krynicy otaczające. Mogą one dostać się tylko od południa, stojącego dla nich otworem. I rzeczywiście, wiatry południowe są w Krynicy dość częste, natomiast północne, zachodnie i wschodnie, zjawiają się bardzo rzadko.

Wpływ nadmiernej wilgotności powietrza, na ustrój jest szkodliwym, w powietrzu zimnym i wilgotnym traci ustrój wiele ciepła — w gorącym zaś i wilgotnym wydzielanie ciepła jest utrudnionem, a natomiast występuje obfite pocenie się skóry.

Wilgotność powietrza zależy od wielu czynników, jak ciepłoty, pory dnia i roku, położenia danej miejscowości, kierunku wiatrów i t. d. Odnośnie do Krynicy, przy jej ciepłocie umiarkowanej, dość znacznym wzniesieniu n. p. m., wobec braku gwałtowniejszych wiatrów, wielkich zbiorników wód, przepuszczalności wreszcie ziemi — nie może być ona znaczną — przeciwnie, na podstawie odnośnych spostrzeżeń, należy uważać powietrze w Krynicy tylko za miernie wilgotne. W porównaniu z Krakowem wilgotność jest mniejszą o 3%, z Zakopanem, w niektórych miesiącach (lipiec), nawet przeszło o 8%. Wilgotność ranna jest większą od wieczornej, wahanie się dzienne mierne.

Ciśnienie powietrza zmniejsza się w miarę wznoszenia się nad poziom morza w stosunku odwrotnym; zależnem ono jednak jest obok tego od ciepłoty i wilgotności jego. W Krynicy, która położoną jest około 600 m. n. p. m., ciśnienie to jest mniejszem niż w Krakowie blisko

o 28 mm., a prawie o taką samą ilość większem, niż w Zakopanem.

Zmniejszone ciśnienie powietrza w miejscowości, leżącej w wysokości n. p. m., jak Krynica, może wywołać tylko mierne zwiększenie się ilości tętna i oddechów przez wzmożenie się nieświadome pracy mięśni oddechowych przy równoczesnem zmniejszeniu się pracy mięśnia sercowego, w następstwie czego zwiększyć się musi ilość wydalanego z ustroju kwasu węglowego i pary wodnej. Nadto zmniejszone ciśnienie powietrza działa pobudzająco na czynność narządów krwiotwórczych i na przemianę materii.

Zachmurzeniu wielkiego znaczenia klimatycznego przypisać nie można — jest ono w stanie tylko pośrednio wpływać na ciepłość powietrza, a na ustrój zaś działać o tyle niekorzystnie, o ile osoby bardzo wrażliwe może usposobić przygnębiająco, a nawet zniechęcić do pracy.

Stopień zachmurzenia nieba w Krynicy, w porównaniu z Krakowem i Zakopanem przeciętnie jest mniejszym. Pomimo tego ilość opadów atmosferycznych jest większą w Krynicy, niż w Krakowie, przy znacznie mniejszej ilości dni deszczowych, w porównaniu zaś z Zakopanem suma opadów w Krynicy jest blisko o połowę mniejszą. Według spostrzeżeń w miesiącach maju i czerwcu suma opadów w Krynicy jest najmniejszą, największą zaś w lipcu.

Opady atmosferyczne należy uważać za czynniki korzystne, gdyż przyczyniają się do oczyszczania powietrza z różnych szkodliwych przymieszek gazowych, pyłu i drobnoustrojów.

Przytoczone własności ziemi i powietrza, dopełniając się wzajemnie, dają nam obraz klimatu w Krynicy. Ze względu na znaczne wzniesienie (568·8 m. n. p. m.), nazwać go mo-

żemy górskim — łagodnym, bo cały zakład osłoni-
onym jest doskonale od wiatrów północnych i zachodnich
wysokimi górami i lasami — odznaczającym się małą
zmiennością ciepłoty — o powietrzu czystem
zawierającym znaczniejsze ilości ozonu —
o ciśnieniu powietrza wahającym w granicach
małych — o wilgotności miernej, prawie jedno-
stajnej, nie upośledzającej w żadnym kierunku
czynności fizyologicznych ustroju — o zachmu-
rzeniu nieba mniejszem, niż w Krakowie lub
Zakopanem.

Ogólnie rzecz biorąc, warunki klimatyczne Krynicy
w porównaniu z innymi miejscowościami naszego kraju —
a w szczególności klimatycznymi i leczniczymi, przedstawiają
się korzystnie — w każdym zaś razie gorszymi nie są i stwa-
rzają jeden z bardzo dodatnich czynników przy leczeniu wła-
ściwym.

III.

Środki lecznicze i wskazania do leczenia zdrojowo-kąpielowego w Krynicy. — Wody mineralne krynickie. — Kąpiele mineralne. — Kąpiele gazowe suche. — Kąpiele borowinowe. — Wodoleczenie. — Kąpiele słoneczne i elektryczne. — Gimnastyka. — Przetwory odżywcze. — Choroby żołądka i serca. — Skaza kwasu moczowego. — Czynniki wspierające leczenie.

Jakkolwiek każde zdrojowisko przedstawia bez porównania lepsze niż w domu dla leczenia warunki, to jednak w wyborze odpowiedniego i korzystnego dla chorego zdrojowiska powinny rozstrzygać w równej mierze tak jego przyrodzone właściwości i środki lecznicze, jak nie mniej konieczne do leczenia pewnych spraw chorobowych urządzenia.

Wyjątek pod tym względem stanowią mogą do pewnego stopnia tylko choroby nerwowe, o ile nie zawdzięczają swego powstania innym schorzeniom, gdyż dla nich nie ma i nie może być w ścisłym słowa znaczeniu zdrojowisk swoistych.

Przystępując do opisanego wskazań do leczenia zdrojowo-kąpielowego w Krynicy opieram je na jej własnościach fizycznych i własnościach jej środków leczniczych, z drugiej strony zaś na postępowych urządzeniach balneo-technicznych, jakie wprawdzie powolnie, ale z pewnym dobrze obmyślanym planem Zarząd zdrojowy wprowadza.

Poniżej przytaczam dość liczny szereg środków leczniczych w Krynicy, podając równocześnie treścią ich chara-

kterystykę i sposób działania każdego z nich na ustrój, w ten sposób bowiem można już łatwo wskazać te stany chorobowe, w którychby one znalazły najlepsze zastosowanie.

Środki lecznicze w Krynicy są następujące:

1. Wody mineralne krynickie.
2. Kąpiele mineralne (z wody mineralnej krynickiej).
3. Kąpiele gazowe suche.
4. Kąpiele borowinowe.
5. Wodoleczenie.
6. Kąpiele słoneczne.
7. Kąpiele elektryczne.
8. Gimnastyka lecznicza.
9. Przetwory odżywcze wyrabiane w miejscu.

1. Wody mineralne krynickie.

Krynica posiada niezwykłą obfitość źródeł mineralnych. Prof. Dietl wylicza ich w swym opisie Krynicy ośmnaście. Zostały one prawie wszystkie zbadane, znaczenie jednak i swój rozgłos zawdzięcza Zakład w pierwszym rzędzie zdrojowi Głównemu, około którego dzisiejsza Krynica powstała. Prócz tego wprowadzono jeszcze w użycie zdrój Słotwiński i zdrój Józefa.

Pierwszy rozbiór chemiczny wody ze źródła Głównego uskutečnił radca górniczy Hacquet jeszcze w r. 1796.

Po raz drugi z polecenia Rządu krajowego rozbiiera chemicznie wodę z tego samego źródła prof. Uniw. Jagiell. Schultes w r. 1807.

Obydwa te rozbiory, nawet dokładniejszy, noszący na sobie cechę sumiennosci i zdolności, prof. Schultesa, wobec olbrzymiego rozwoju chemii i coraz bardziej udoskonalonych

sposobów badania, nie odpowiadają zupełnie dzisiejszemu stanowisku nauki i posiadają zaledwie wartość historyczną.

Najnowszy, ściśle naukowo przeprowadzony rozbiór chemiczny zdroju Głównego i Słotwińskiego wykazuje:

Składników stałych na 1000 części wody	Z D R Ó J	
	Główny	Słotwiński
	według	
	Aleksandrowicza 1859	Stopczańskiego 1865
Węglanu sodowego	0·195426	0·571509
„ potasowego	—	0·005589
„ litowego	0·001231	0·001413
„ wapniowego	1·389326	0·534404
„ strontowego	0·000313	0·000161
„ barowego	0·001953	0·002012
„ magnowego	0·099185	0·730712
„ żelazawego	0·028815	0·017722
„ manganazawego	0·008016	—
Chlorkn potasu	—	0·012998
„ sodu	0·015278	—
Siarkanu potasowego	0·007546	śląd
„ sodowego	0·001454	śląd
Fosforanu glinowego	0·003864	0·001751
„ wapniowego	0·002442	0·001503
Mrówczanu sodowego	0·000786	—
Propion. octan. maślan. sodow. .	0·003332	—
Kwasu krzemowego	0·066784	0·027247
Istoty organiczn. wyciąg.	0·035944	śląd
Ogółem części stałych	1·861695	1·907021
Kwas węglowy połączony z węglanami	0·757539	0·864911
Kwasu węglowego istotnie wolnego	2·450735	1·957547
Ogółem składników	5·069969	4·729479
Ciepota gatunkowy wody	1·00314	1·003258
Ciepłota wody	+7·8° C.	+8·3° C.

Na podstawie tych rozbiórów woda ze źródła Głównego jest szczawą wapniowo-żelazistą, ze źródła zaś Słotwińskiego szczawą sodowo-magnezyowo-żelazistą.

Ponowny rozbiór tych dwóch źródeł przez prof. Stopczańskiego, dotyczący tylko głównych składników a ogłoszony w r. 1891 przez Zieleniewskiego w Słowniku balneologicznym, dowodzi prawie zupełnej stałości pod względem chemicznym tych szczaw krynickich. W rozbiórze tym ilość przeciętna głównych składników wynosi na 1.000 części wody:

NAZWA SKŁADNIKÓW	Zródło Główny	Zródło Słotwiński
Dwuwęglanu sodowego	0·2669	0·8454
„ wapniowego	2·2388	0·8198
„ magnezyi	0·3577	1·1614
„ żelazowego	0·02996	0·0289
Kwasu węglowego zmiennie . .	1·54—2·99	1·95—2·35
Co odpowiada	1513 cm ³	1188 cm ³

„Źródło pomocnicze“ rozbiране było przez Dietricha. Woda z tego źródła jest szczawą wapniowo-żelazistą zawierającą w 1 litrze 1635 cm.³ wolnego kwasu węglowego.

W r. 1878 dokonał prof. Dr. Karol Olszewski rozbioru chemicznego dwunastu źródeł mineralnych w Krynicy a wyniki ogłosił w „Sprawozdaniu komisji fizyograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie“ t. XVI. Rozbiory te przedstawiają się następująco:

Składniki obliczone na 1000 części wody

N A Z W A Z D R O J U

Nazwa składników	N A Z W A Z D R O J U					
	Dudzika I. obecnie Józefa	Dudzika II.	Oleśniewicza	Palawy	Sidora	Nitribitta
Węglańu sodowego . . .	0·02452	0·14437	0·02147	0·01822	0·24272	0·06045
" wapiowego . . .	0·44032	0·62344	0·68957	0·70750	0·46544	0·91503
" magnewego . . .	0·09550	0·51844	0·10115	0·10640	0·48812	0·24929
" barowego . . .	m. ślad	0·01285	—	—	0·00694	—
" żelazawego . . .	0·02812	0·01247	0·02532	0·01189	0·01189	0·01674
Siarkanu sodowego . . .	—	—	0·07	0·01044	—	—
Chlorku sodowego . . .	m. ślad	zn. ślad	—	—	ślad	m. ślad
Kwasu krzemowego . . .	0·04198	0·05139	0·03467	0·03544	0·03055	0·02787
Składników stałych . . .	0·63045	1·36296	0·88168	0·91198	1·24566	1·26938
Składnik. stał. po odp. otrz.	0·69245	1·45576	0·86487	0·90720	1·28810	1·28181
Kwas węglowy istotnie wolny	nieszukany	1·90824	nieoznaczony	1·75929	1·43623	0·73308
Ciepłota zdroju	+14° C.	+9° C.	+8° C.	+11° C.	+9·2° C.	+10·2° C.

Składniki obliczone na 1000 części wody

N A Z W A Z D R O J U

Nazwa składników	N A Z W A Z D R O J U					
	Huściccha	w Czerwo- nym Potoku	w Czarnym Potoku	Za Cerkwią	Slotwiński II.	Slotwiński III.
Węglanu sodowego . . .	0-08358	0-09111	0-01264	0-03608	1-91796	0-96853
" wapińskiego . . .	0-96537	0-80428	0-35846	0-37063	0-40587	0-38882
" magnezowego . . .	0-18286	0-15312	0-99737	0-10575	0-44779	0-28123
" barowego . . .	—	—	—	—	0-02467	0-01908
" żelazawego . . .	0-00896	0-01352	0-01973	0-01927	nieoznaczony	0-01021
Siarkanu sodowego . . .	—	—	śląd	śląd	—	—
Chlorku sodowego . . .	śląd	m. śląd	—	zn. śląd	0-02048	śląd
Kwasu krzemowego . . .	0-02628	0-02938	0-03327	0-03392	0-04295	0-02944
Składników stałych . . .	1-26705	1-09141	0-52147	0-56565	2-85972	1-69731
Składnik. stal. po odp. otrz.	1-30182	1-08137	0-54799	0-63638	2-95304	1-80682
Kwas węglowy istotnie wolny	nieoznaczony	1-29901	nieoznaczony	nieoznaczony	nieoznaczony	nieoznaczony
Ciepłota zoroju	+12° C.	+8-9° C.	+12° C.	+12-5° C.	+132° C.	+12° C.

W r. 1900 uporządkowano i ujęto w cembrzynę kamionkową z dróży Józefa (przedtem Dudzika I.). Według rozbioru docenta Uniw. Jagiell. Dra Lembergera w 1000 gramach wody znaleziono:

Tlenku wapniowego	0·2036 gm.
" magnowego	0·0355 "
" sodowego	0·0103 "
" potasowego	0·0027 "
" żelazawego (Fe O)	0·0158 "
" glinowego	0·0002 "
" barowego	0·0006 "
Kwasu krzemowego	0·0235 "
" siarkowego	0·0041 "
Chloru	0·0012 "
Kwasu węglowego	1·8442 "
Składników stałych razem	0·5036 "
Składników stałych otrzymanych przez odparowanie	0·5036 "
Kwas węglowy w postaci dwuwęglanów	0·2180 "
Kwasu węglowego istotnie wolnego	1·4083 "

czyli 716 cm³ przy 0° C. i ciśnieniu 760 mm.

Ciepłota wody +6.93° C. Wydajność źródła na 1 minutę 14·4812 litrów.

Zestawienie składników zespolonych na 1000 gm. wody z podaniem węglanów jako soli kwaśnych:

Siarkanu potasowego	0·0050 gm.
" barowego	0·0009 "
" wapniowego	0·0025 "
Chlorku sodowego	0·0019 "
Dwuwęglanu wapniowego	0·5210 "
" magnowego	0·1149 "
" żelazawego	0·0350 "
" sodowego	0·0231 "

Na podstawie tego rozbioru należy zaliczyć wodę ze źródła Józefa do szcza w wapniowo-żelazistych. Porównując skład chemiczny tego źródła ze składem chemicznym źródła Głównego i źródła Słotwińskiego I, widzimy, że ilość składników w źródle Józefa jest znacznie mniejszą, podobnie jak ilość węglanu wapniowego, a sole barowe znajdują się tylko w śladach. Natomiast ilość węglanu żelazowego, zawarta w źródle Józefa, jest większą w porównaniu do tych ilości, jakie znaleziono w r. 1878 w źródle Głównym i Słotwińskim.

Ze względu na to, że woda ze źródła Józefa obfitą jest w wolny kwas węglowy, jakoteż w węglan żelazawy a uboga w inne składniki stałe, można ją uważać za szcawę żelazistą o składzie chemicznym zupełnie odpowiednim do użycia wewnętrznego.

Wyliczając wszystkie źródła mineralne krynickie, nie można pominąć milczeniem źródła Karola. Źródło ten znajduje się tuż przy źródle Głównym i jakkolwiek dotąd jego skład chemiczny nie został zbadany, na podstawie własności wody fizycznych można uważać ją za słabą szcawę żelazistą o zawartości składników stałych nieznacznej. Używanie wody z tego źródła jest dość rozpowszechnionem do picia zamiast wody Giesshüblerskiej, którą smakiem przypomina.

Woda ze źródła Głównego, lub Słotwińskiego, świeżo zaczerpnięta jest przezroczystą i silnie musuje. Żelazo znajduje się w niej rozpuszczone, skutkiem czego nadaje jej smak nieco ściągający, jednak wobec wielkiej zamożności w kwas węglowy, staje się on w picciu lekko szczypiącym, kwaskowatym, przyjemnym a zarazem orzeźwiający.

Ilość żelaza jest zupełnie wystarczającą do osiągnięcia właściwych mu skutków leczniczych. — Ustrój doro-

słego człowieka według Bunge'go zawiera razem 3·1—3·3 gm. żelaza, z czego około 80%o znachodzi się we krwi; reszta częściowo zużyta jest na budowę komórek, częściowo zaś tworzy t. z. żelazo zapasowe, złożone w śledzionie, wątrobie, szpiku kostnym i nerkach. Łatwo zrozumieć, że wobec tak małej ilości żelaza w ustroju, ubytek jego, którym się właśnie cechują choroby krwi, również być wielkim nie może, jak nie mniej, że nie potrzeba znacznych ilości żelaza do utrzymania roli, jaką ono w ustroju spełnia. Wystarczą na to według Lewina miligramy żelaza.

Zbytecznym by było dowodzić zdolności działania żelaza w postaci soli nieorganicznych — w jakiej właśnie występuje w wodach mineralnych krynickich — i jego wessalności, sprawę tę wyświełtliły dostatecznie w ostatnich czasach liczne prace, jak Hochhausa, Quincke'go, Cloetty, Gaulego, Stanisława Kleina, Kunkela, Lewina Koberta i wielu innych.

Wobec tego należy szczawy żelaziste krynickie zaliczyć do rzędu środków o wskazaniach leczniczych, takich samych, jak innych przetworów żelaza, tem więcej, gdy doświadczenia, które przeprowadziłem w klinice lekarskiej pod kierunkiem Rady dworu Dra E. Korczyńskiego co do wpływu wody krynickiej w niektórych chorobach krwi, stwierdziły wybitną jej w tych stanach skuteczność.

Ważne znaczenie lecznicze posiadają również i inne składniki. Jest rzeczą znaną, że prawie wszystkie niedokrwistości przebiegają z powikłaniem ze strony żołądka, odnosząc się już to do chemizmu, już to do siły mechanicznej żołądka. Najczęstszem zjawiskiem bywa, jak to wykazali prof. Dr. A. Głuziński i Dr. Buzdycan, nadmierne wydzielanie, rzadziej upośledzenie wydzielnicze i prawidłowe wydzielanie kwasu solnego — natomiast upośledzenie siły mechanicznej żołądka jest dość stałym objawem. W leczeniu

podobnych przypadków chorobowych powikłania tego rodzaju stanowią ważną przeszkodę do zastosowania żelaza, które dostawszy się do żołądka może zwiększyć znacznie objawy dyspeptyczne i uniemożliwić dalsze jego podawanie. W takich przeto wypadkach blednicy i niedokrwistości można wodę krynicką z powodu małej właśnie zawartości żelaza, dalej dzięki obecności wapna, magnezyi i znacznej ilości wolnego kwasu węglowego zastosować z większym daleko pożytkiem, niż wiele innych przetworów żelaza. Gdy bowiem z jednej strony wapno i magnezja częściowo obniżają nadmierny stopień kwasoty, to z drugiej strony kwas węglowy może poprawić mechanizm żołądka, żelazo zaś w wodzie rozpuszczone nie zalega długo w żołądku, ale przechodzi szybko do dalszych części przewodu pokarmowego.

Dwuwęglan wapniowy, który szczególnie w Głównym źródle występuje w znacznej ilości, stawia wodę krynicką na jednym z pierwszych miejsc wśród licznego szeregu wód ziemnych. Nie wchodząc w bliższe szczegóły, dotyczące się działania fizjologicznego wapna wogóle, a w szczególności jego wpływu na przemianę materji, chcę tylko zaznaczyć, że nawet w większej ilości użyte nie spowodują zaparcia, że działa moczopędnie, zmniejsza wydzielanie się kwasu fosforowego i rozpuszcza kwas moczowy, przyczynia się wreszcie do zubożnienia kwasów żołądka i zmniejszenia siły wydzielniczej błon śluzowych narządu trawienia i moczopłciowego.

Mniej ważne znaczenie posiadają dwuwęglan sodowy i magnowy, znajdujące się szczególnie w wodzie Słotwińskiej w znaczniejszej ilości. Pierwszy z nich według Rejchmana nie wywiera żadnego wpływu na zdolność wydzielniczą błony śluzowej żołądka, może tylko do pewnego stopnia zubożnić wydzielony już sok żołądkowy i w ten sposób przyczynić się do zapobieżenia nieprawidłowemu prze-

biegowi fermentacji; nadto posiadając zdolność rozpuszczania mucyny, ułatwia wydalenie śluzu. Dwuwęglan magnowy zwiększa czynność wydzielniczą gruczołów jelitowych i pobudza ruchy robaczkowe jelit.

Obydwa źródła odznaczają się wielką zamożnością wolnego kwasu węglowego, która to okoliczność podnosi wody krynickie do rzędu szcaw pierwszorzędnych. Składnik ten obok węglanu żelazawego wleczeniu chorób krwi odgrywa ważną rolę. Wywiera on bowiem wpływ korzystny na dyspepsyę, z którą się tak często spotykamy w przebiegu niedokrwistości i na przewlekły nieżyt żołądka i jelit. Miejscowym podrażnieniem zakończeń nerwowych i mięśni gładkich błony śluzowej żołądka i jelit, pobudza je do ruchów, zwiększa wydzieliny gruczołów i przyspiesza dostawanie się zawartości żołądkowej do części dalszych przewodu pokarmowego.

Z tej krótkiej wzmianki o własnościach fizjologicznych składników wody krynickiej jest widocznem, że najważniejszą rolę w leczniczych wskazaniach odgrywać muszą sole żelazawe, sole wapniowe i bezwodnik kwasu węglowego. W porównaniu z podobnymi słynnymi wodami zagranicznymi, źródło Główne w Krynicy nie zajmuje wcale ostatniego miejsca, przeciwnie wiele z nich przewyższa:

NAZWA ZRROJU	SOLE		Kwas węglowy
	żelazawe	wapniowe	
Cudowa (Principalbrunnen) . . .	0.0394	0.6542	1.0754 gm.
Driburg (Hersterquelle)	0.0230	1.462	2.056 gm.
Elster (Königsquelle)	0.084	0.255	1310.9 cm ³
Eger Franzensbad (kalter Sprudel)	0.026	0.300	1576 cm ³
Krynica (Zródło Główne)	0.028	1.554	1513 cm ³
Marienbad (Ferdinandsbrunnen) .	0.084	0.787	1127.74 cm ³
Rohitsch (Tempelbrunnen)	0.011	2.226	348 cm ³
Reinerz (Lane Quelle)	0.0374	1.1962	1.19289 gm.
Wildungen (Helenenquelle)	0.0187	1.2699	2.5462 gm.

Na podstawie tego, cośmy dotychczas o wodzie krynickiej powiedzieli, nie trudno będzie skreślić jej wskazania lecznicze do użytku wewnętrznego. Zakres tych wskazań jest dosyć obszernym.

Przedewszystkiem należy tu wymienić blednicę. W chorobie tej według zapatrywania Kōrnera, Klemensiewicza, Glaxa i innych, wrodzone, a niekiedy nabyte zwiotczenie tkanin, szczególnie narządu krążenia, wywołuje w tychże nadmierną wodnistość, co sprowadza upośledzenie czynności poszczególnych narządów. Leczenie powinno mieć za zadanie w pierwszym rzędzie odwodnienie tkanin. Woda krynicka skutkiem wielkiej zawartości wolnego kwasu węglowego działa moczopędnie, czyni więc zadość temu zadaniu, przez co stwarza korzystniejsze warunki dla zadziałania zawartego w niej żelaza.

Podobnie jak w blednicy, bywa woda krynicka używaną wewnątrznie w leczeniu niedokrwistości, występującej jużto jako choroba samoistna, jużto jako następstwo ostrej, albo przewlekłej utraty krwi, lub wreszcie jako następstwo przebytych chorób ostrych zakaźnych. Stany chorobowe, jak długotrwałe ozdrowiny, osłabienie skutkiem nadmiernej pracy fizycznej, lub umysłowej, u kobiet skutkiem długotrwałego karmienia, białaczka, przewlekłe choroby układu nerwowego, połączone z niedokrwistością, nerwice czynnościowe miejscowe i ogólne, niemoc płciowa, zmazy, przewlekłe choroby kobiece, nadają się również do leczenia szczawą żelazistą krynicką, jeśli chodzi w tych przypadkach o poprawę zmienionego składu krwi i podniesienie podupadłego odżywienia chorego. Z tego samego powodu wreszcie nadaje się woda krynicka do picia w zołzach, w przypadkach przewlekłego nieżytu oskrzelowego u osób wątłych, słabych i niedokrewnych, u których zachodzi obawa rozwi-

nięcia się gruźlicy płuc, a nawet w przypadkach gruźlicy płuc, jeśli sprawa chorobowa zupełnie przycichła.

W przypadkach blednicy i niedokrwistości, użytych przezemnie w klinice lekarskiej do doświadczeń, opisanych w *Gazecie lekarskiej* (1900 r.) po kilkotygodniowym używaniu wody krynickiej nastąpiło zwiększenie się ilości ciałek krwi czerwonych, zwiększenie się zawartości barwnika krwi, poprawa łaknienia i przybytek ciężaru ciała. Największy przybytek ciałek krwi czerwonych wynosił przeszło 2 miliony w 1 mm.³ (sposprzeżenie III. i IV.), co do przybytku zaś barwnika krwi, to był on najwidoczniejszy w sposprzeżeniu VIII. (5·51% Fl. M.), gdzie zawartość jego powiększyła się w dwójnasób*).

Drugą grupę wskazań do używania wody krynickiej wewnątrznie stanowią niektóre choroby narządu trawienia.

Pierwszym, który własności wapna w niej zawartego zużytkował w celach leczniczych, był prof. Dr. J. Dietl. Leczył on wodą krynicką wrzód okrągły żołądka, przewlekły nieżyt żołądka i przewlekły nieżyt jelit.

Badania nowsze wyświeiliły zupełnie sprawy chorobowe żołądka, w czem głównie zasłużyła się szkoła krakowska z prof. Drem E. Korczyńskim, prof. Drem W. Jaworskim i prof. Drem A. Gluzińskim na czele — i Dr Rejchman z Warszawy. Wykazali oni, że sprawy chorobowe żołądka bywają wywołane przez dwa, wręcz od siebie różne stany, chemizmu wydzielniczego dotyczące. Do pierwszego z nich należą: nerwice wydzielnicze, nieżyt kwaśny

*) Dr. Z. Wąsowicz. Z kliniki Rady Dworu Prof. Dra Edw. Korczyńskiego. Sposprzeżenia nad działaniem wody krynickiej w blednicy i niedokrwistości.
Gazeta lekarska 1900.

i wrzód okrągły żołądka. W tych przypadkach leczenie polega głównie na podawaniu węglanów alkalicznych, które często chwilowo tylko przytłumiają nadmierną kwasotę. Skuteczniejszym jest działanie siarkanu sodowego, lub mięszaniny siarkanu i węgla sodowego, i chlorku sodu.

Do drugiego działu należą stany chorobowe, wśród których kwas solny wydziela się w niedostatecznej ilości, albo się wcale nie wydziela. Jako objaw prawie stały, towarzyszy tym stanom upośledzenie, lub nawet całkowite zniesienie czynności narządu gruczołowego, wytwarzającego pepsynę i zczyn, ścinający sernik z mleka. W takich przypadkach środki alkaliczne przeszkadzają wydzielaniu się kwasu solnego, pepsyny i fermentu podpuszczkowego, a działanie ich, ogranicza się tylko na zobojętnieniu kwasów tłuszczowych i mlekowego, przez dłuższy zaś czas używane, mogą wpłynąć szkodliwie na czynność wydzielniczą gruczołów trawiennych, odżywienie — a co za tem idzie — i na siły chorego.

Sole wapniowe natomiast posiadają własność trwałego przytłumienia kwasoty, pochodzącej od nadmiernej ilości kwasu solnego, działając z drugiej strony również korzystnie na wytwarzanie się zczynu podpuszczkowego, okoliczność nadzwyczaj ważna wobec częstokroć znacznego zaniku błony śluzowej w nieżycie śluzowym.

Doświadczenia, jakie Piątkowski wykonał w krakowskiej klinice lekarskiej nad działaniem wody krynickiej ze źródła Głównego w chorobach żołądka, wykazały te same zalety soli wapniowej, w znacznej ilości w tej wodzie się znajdujące. I tak w sokotoku żołądka i nieżycie kwasy przy często równoczesnem upośledzeniu mechanizmu żołądka, korzystny wpływ wody krynickiej widocznym już był po 2—3, a po 4—6 tygodniach objawy podmiotowe ze strony żołądka zupełnie ustępowały, kwasota i mechanizm

wracały do stanu prawidłowego, a odżywienie chorego zwykle znacznie się poprawiało.

W nieżytycie śluzowym, gdzie o przywróceniu stanu prawidłowego nie może być mowy, polega leczenie na tem, aby niedozwolić na wytwarzanie się spraw fermentacyjnych w żołądku, ewentualnie zmniejszyć je, gdy już są. I w tych wypadkach wpływ wody krynickiej zaznaczył się dodatnio. „Przez podawanie zimnej wody krynickiej — pisze Piątkowski w XI-tym spostrzeżeniu, dotyczącem chorej z nieżytem śluzowym i zanikiem błony śluzowej żołądka *) — uzyskano łatwiejsze i w obfitszej ilości ługowanie i wytwarzanie się fermentów sernikowych, przez co w znacznym stopniu poprawiono trawienie mleka. Miało to tem większe znaczenie dla chorej, jeśli uwzględnimy, że z jednej strony ciągle wymioty i nudności nie zezwalały na stosowanie diety mlecznej, z drugiej zaś podawanie pokarmów mięsnych nie było wskazane z powodu zupełnego braku pepsyny i kwasu solnego. Nawiasowo podnieść należy wpływ korzystny wody krynickiej na chemizm trawienia przez zubożnianie kwasów fermentacyjnych, czemu odpowiadało zmniejszenie się ilości komórek drożdży. Korzystne działanie wody krynickiej potwierdza również mimo tak wysoko upośledzonego trawienia, przybytek ciężaru ciała i ustąpienie przypadków podmiotowych“.

Korzystne więc i trwałe działanie wody krynickiej widocznem jest według Piątkowskiego nie tylko w stanach chorobowych żołądka, cechujących się nadmiernem wydzielaniem kwasu solnego, ale i w przypadkach nieomogi wydzielniczej dzięki obecności w niej znaczniejszej ilości dwuwęglanu wapnia. Działanie to objawia się w trzech kierun-

*) Dr. M. Piątkowski: O działaniu soli wapiennych wogóle, a w szczególności wody krynickiej w niektórych przewlekłych chorobach żołądka. Zbiór prac z kliniki lekarskiej prof. Edwarda Korczyńskiego. Zeszyt XIX.

kach: Woda krynicka (zdrój Główny), zobojętnia kwasy organiczne, zmniejsza wydzielanie się śluzu i ułatwia trawienie mleka, pokarmu najodpowiedniejszego w upośledzeniu lub zupełnem zniesieniu zdolności żołądka do trawienia mleka.

Nieżyt jelit przewlekły okazuje różne cechy zależnie od tego, czy sprawa chorobowa zajęła przeważnie jelito grube, czy cienkie, czy wreszcie obydwą równocześnie. Jedną z jego głównych cech są uporczywe biegunki. Leczenie tych stanów chorobowych wodą krynicką polega na własnościach wapna, które już od lat wielu bywa używanem przez lekarzy francuskich jako środek znakomity przeciw biegunkom nieżytowym. Działanie korzystne wody krynickiej, zawierającej tak znaczne ilości wapna, objawia się z jednej strony obniżeniem kwasoty w żołądku, skutkiem czego treść jego dostawszy się do jelit, nie drażni tak silnie zmienionej chorobowo błony śluzowej, z drugiej strony wapno podobnie, jak sole bismutowe, osadzając się na chorej błonie śluzowej, zmniejsza wydzielinę jej gruczołów, na czem właśnie polega znane oddawna działanie osuszające wapna. Obecność żelaza wspiera działanie wapna tem więcej, gdy długotrwałe biegunki sprowadziły w następstwie ciężką niedokrwistość chorego.

Do grupy trzeciej stanów chorobowych, w których można stosować wodę krynicką wewnątrznie z pożytkiem, należą niektóre sprawy, powstałe skutkiem wadliwej przemiany materii, zwłaszcza, gdy im towarzyszy niedokrwistość.

W otyłości, połączonej ze znaczną niedokrwistością sole glauberskie wywierają skutek szkodliwy przez sprowa-

dzanie częstych wypróżnień. Chorzy skutkiem tego opadają tak ze sił, że dłuższe ich używanie staje się niemożliwym. W tych przypadkach woda krynicka, podana jednak w takiej ilości, aby ogólna dzienna ilość płynów nie przekraczała granicy fizjologicznej, zmniejsza przede wszystkim pragnienie, jeden z najbardziej przykrych objawów, a działając równocześnie moczopędnie, odwadnia tkanki i stwarza przez to lepsze warunki dla upośledzonej sprawy utleniania, podczas gdy żelazo przyczynia się do poprawy składu krwi. Szczególniej nadaje się do picia w takich przypadkach woda ze źródła Słotwińskiego, szczawa magnezowo-żelazista, posiadająca własności lekko czyszczące.

W leczeniu dny i skazy kwasu moczowego, używane bywają wody alkaliczne, a szczególnie szczawy ziemne. Szczawa krynicka jest jedną z najzamożniejszych w wapno, które posiada wybitne własności rozpuszczania kwasu moczowego. W ostatnich latach właśnie wykazał v. Noorden na podstawie doświadczeń wspólnie ze Strauss'em przeprowadzonych, że przez używanie soli wapniowych w leczeniu dny i skazy kwasu moczowego zamiast soli sodowych i litowych, można osiągnąć skład moczu bardzo korzystny, gdyż zmniejsza się znacznie ilość szkodliwego kwasu fosforowego, który w połączeniu z wapnem, jako fosforan wapniowy wydziela się w jelicie grubym, a oddziaływanie moczu pozostaje kwaśnem. Pomyślniejszych ponadto skutków w leczeniu skazy kwasu moczowego alkaliami nie można osiągnąć. Widzimy więc, że szczawa krynicka może obok innych zabiegów leczniczych stanowić prawie środek swoisty przeciw tej chorobie i dziwić się należy, że dotąd nie została w tym kierunku należycie wyzyskana.

W moczówce cukrowej picie wody krynickiej może być skutecznem ze względu na działanie dwóch jej składników, żelaza i wapna. Pierwsze nie wywiera wprawdzie

żadnego wpływu na właściwe tej chorobie objawy, może jednak przez poprawę składu krwi pośrednio przyczynić się do poprawy stanu ogólnego. Co do wapna, to dopiero w najnowszych czasach Moraczewski, Grube i Ortner, zaliczyli je do rzędu środków w leczeniu moczówki cukrowej. Podobnie jak żelazo, nie wpływa ono na zawartość cukru, działa jednak dodatnio na ogólny stan chorego i jego odżywienie.

Krzywica i rozmiękczenie kości są sprawami chorobowymi, cechującymi się brakiem wapna w tkance kostnej. Skuteczność szczaw ziemnych w tych chorobach podano na podstawie najnowszych badań wątpliwości, w każdym jednak razie mogą one na tworzenie się kości o tyle wpływać korzystnie, że znoszą szkodliwy wpływ wytwarzania się kwasów w ustroju.

Woda krynicka jako szczawa ziemna, zawierająca nadto żelazo, może znaleźć w leczeniu tych chorób uzasadnione zastosowanie.

W chorobie Brigh't'a może przyczynić się woda krynicka do poprawy składu krwi, a pośrednio do podniesienia ogólnego stanu i odżywienia chorego, — z drugiej strony przez swe działanie moczopędne, usuwa w części istoty trujące z ustroju chorego i oddala niebezpieczeństwo napadu uremii.

Korzystne wyniki daje woda krynicka w leczeniu przewlekłego nieżytu pęcherza moczowego i miedniczek nerkowych nie tylko przez działanie moczopędne i rozcieńczenie moczu, ale przede wszystkim skutkiem tego, że znajdujące się w niej wapno przyczynia się znakomicie do rozpuszczania śluzu, pokrywającego błonę śluzową pęcherza lub miedniczek nerkowych. Ponadto i wpływ że-

laza ze względu na poprawę stanu ogólnego nie jest w tych przypadkach obojętnym. Obok więc właściwego leczenia miejscowego, może stanowić woda krynicka dzielny środek pomocniczy.

2. Kąpiele mineralne.

Wody na kąpiele mineralne krynickie, inaczej żelazistymi zwane, dostarcza źródło Główny i źródło Józefa, obydwie z łazienkami połączone rurociągami. Prócz tego w razie potrzeby bywała używaną na ten sam cel woda z t. zw. źródła pomocniczego, znajdującego się w podwórzu łazienek mineralnych, dostarczającego przez minutę 10 litrów wody, będącej szczawą żelazistą o znacznej zawartości bezwodnika kwasu węglowego, bo według Dietricha w 1000 gr. wody 1'635 cm.³ bezwodnika kwasu węglowego zawierającego.

Wodę do kąpiei ogrzewa się dopiero w wannie metalowej o dnie podwójnym za pomocą pary wodnej sposobem Schwartza. W ten sposób ogrzewana woda utracić może 27%—37% z pierwotnej swej zawartości bezwodnika kwasu węglowego.

Działanie kąpiei mineralnych zależy głównie od obecności kwasu węglowego i pod tym względem nie ma żadnej zasadniczej różnicy między kąpielami krynickimi a kąpielami sporządzanymi czy to ze szczaw obojętnych, czy to alkalicznych, alkaliczno-słonnych, lub alkaliczno-słono-glauberskich, tem więcej, skoro stwierdzonem zostało, że ustrój nie chłonie przez skórę ani wody, ani składników w niej rozpuszczonych.

Możemy więc powiedzieć, że skutkiem wielkiej zawartości w wolny kwas węglowy, wywierają kąpiele mineralne krynickie bezpośredni wpływ na zakończenia nerwów i naczyń skórne. Skutkiem podrażnienia zakończeń nerwowych w skórze zwiększa się czucie dotyku; pośrednio podrażnienie

zakończeń nerwowych przechodzi dalej i udziela się w drodze zwrotnej układowi nerwowemu, wywołując jako skutek przyjemne uczucie rzeźwości. To samo podrażnienie wywołuje równocześnie rozszerzenie naczyń obwodowych, skóra czerwienieje a ciepłota ustroju na obwodzie staje się wyższą, niż przed podrażnieniem. Wpływ zaś wywarty na naczynia skórne udziela się pośrednio na resztę narządu krążenia, na serce, na ognisko nerwu błędnego regulujące, zmniejsza liczbę tętna, która staje się pełniejszym i silniejszym, i podnosi nieco parcie krwi.

Wskazania dla kąpeli mineralnych są z małym wyjątkiem takie same, jak dla wewnętrznego stosowania wody krynickiej. Wpływ ich korzystny uwidacznia się jednak przede wszystkim w chorobach nerwowych, jak nerwicach czynnościowych ogólnych i miejscowych, nerwobólach, porażeniach obwodowych itd., w niektórych chorobach kobiecych i skórnych. Szczególniej jednak podnieść należy dodatnie działanie tych kąpeli w niektórych chorobach serca organicznych i nerwowych.

3. Kąpiele gazowe suche.

Do przyrządzania tych kąpeli używa się kwasu węglowego rodzimego, który bywa za pomocą rury ze źródłu Głównego przeprowadzony do łaźienki.

Działanie fizyologiczne kąpeli gazowych suchych zasadza się na znacznym bardzo podrażnieniu skóry, objawiającem się uczuciem ciepła przyrody chemicznej nerwów odczuwających ciepłość, podniesionem czuciem dotyku, zmniejszeniem się początkowo liczby tętna i zwiększeniem się ilości dobowej moczu. Przeważnie więc kąpiel ta stanowi czynnik silnie skórę podrażniający, zwiększający jej czułość i napływ krwi do naczyń włosowatych. Wobec tego zastosowanie jej lecznicze ogranicza się do niektórych chorób układu nerwowego i skórnych.

Kwasu krzemowego	5·270
„ siarkowego	2·791
„ fosforowego	0·177
Ciężar gatunkowy:	1·98672 — 2·01912

Pod wpływem działania wody przez czas dłuższy wytwarzają się kwasy organiczne lotne, jak kwas mrówczany i octowy.

W rozbiórce powyższym uderza przedewszystkiem znaczna ilość składników rozpuszczalnych. — Jeśli porównamy ją z ilością tychże składników w borowinach zagranicznych najwięcej znanych i cenionych, to zobaczymy, że na 1000 części zawiera:

Borowina krynicka	107·6
„ francensbadzka	34·2
„ marienbadzka	28·2
„ elsterska	41·2

składników w wodzie rozpuszczalnych, a więc, że borowina krynicka pod tym względem wymienione gatunki znakomicie przewyższa.

Podobnie przewyższa ona te same gatunki i co do zawartości związków żelaza.

I tak na 1000 części zawiera:

Borowina krynicka niedokwasu żelaza	9·468
„ francensbadzka siarkanu żelazowego	3·8
„ marienbadzka „ „	7·7
„ elsterska „ „	5·7

Czynnikami działającymi w kąpieli borowinowej są: ciepłota kąpieli, masa kąpieli, jako taka, wywiązujące się lotne kwasy i olejki eteryczne i niektóre sole a zwłaszcza związki żelaza. Kąpiel borowinowa posiada mniejszą pojemność i słabą zdolność przewodnictwa ciepła, kąpiący się jest więc przez czas dłuższy otoczony jednostajną ciepłotą, a ponieważ punkt termicznie obojętny kąpieli borowinowej leży wyżej, niż ką-

pieli przyrządzonych z wody słodkiej, kąpiący się może w niej znieść łatwiej wyższy stopień ciepłoty.

Ważną i charakterystyczną własnością kąpieli borowinowej jest jej masa, która zależnie od ilości użytej borowiny może być półpłynną, średnio gęstą i gęstą. Własność to czysto fizyczna i dałaby się porównać z pewnego rodzaju masażem przez nacieranie i ucisk, i wywiera dość znaczny wpływ na krążenie skórne a pośrednio i na krążenie w całym ustroju. Olejki eteryczne, kwasy lotne organiczne, wywiązujące się podczas kąpieli i związki żelaza nie przenikają skóry, ale działają drażniąco przez bezpośrednie się z nią zetknięcie. Najsilniejszy wpływ posiadają jednak sole żelazowe, które działają ściągająco na skórę i na dostępne błony śluzowe, skutkiem czego naczynia zwężają się, a zmniejsza się ilość ich wydzielin tak fizjologicznych, jak i chorobowych. Działanie takie trwa jeszcze dość długi czas po kąpieli. W końcu nadmienić jeszcze należy, że borowina oddziałuje silnie kwaśno i posiada wybitne własności przeciwnie.

Kąpiele borowinowe należą więc do kąpieli silnie skórę drażniących. Podrażnienie to można wywołać z jednej strony znacznie podniesioną ciepłotą kąpieli, z drugiej wybitnie zaznacza się wpływ czysto fizyczny składników kąpieli i jej masy na zakończenie nerwów i naczynia włosowate, a pośrednio i na krążenie ogólne.

Wskazania lecznicze kąpieli borowinowych krynickich są liczne. I tak polecamy je w różnych nerwo-bólach, szczególnie reumatycznych, w skazie kwasu moczowego, w porażeniach nerwów obwodowych. Stosować je można dalej z korzyścią w stanach chorobowych, w których zależy na ożywieniu krążenia i przyspieszeniu wessania wytworów chorobowych, jak w spra-

wach wysiękowych wstawów, błon surowicznych, w obrzękach okostnej i kości, gruczołów chłonnych w zółzach, w obrzękach wątroby i śledziony zwłaszcza przyrody zimniczej i w całym szeregu chorób kobiecych, jak w białych upławach, w zaburzeniach miesiączkowania, w obrzękach macicy, jajników, w wysiękach i obrzękach tkanki okołomaciczej i okołojajnikowej i w osłabieniu płciowym.

Działanie ściągające czyni je również dobrym środkiem leczniczym w niektórych chorobach skóry, odznaczających się nadmiernem poceniem, lub zwiększonym wydzielaniem chorobliwych wytworów.

Oprócz kąpieeli całych, bywają używane kąpiele z borowiny częściowe i okłady miejscowe z gorącej masy borowinowej.

5. Wodoleczenie.

Jakkolwiek zabiegi wodolecznicze są znane oddawna stosowane w leczeniu różnych stanów chorobowych, to jest to zdobyczą ostatnich lat dziesiątków, że ten sposób leczenia zaliczyć można do rzędu opartych na ścisłej, naukowej podstawie. Wodoleczenie nie jest wprawdzie umiejętnością i nauką zupełnie już skończoną, w przeważnej jednak liczbie przypadków możemy wpływ pewnych zabiegów przewidzieć z taką pewnością, jak n. p. w chorobach serca wpływ narpstnicy. Z drugiej strony stosowanie zabiegów wodoleczniczych bez uwzględnienia innych sposobów leczenia przeciwko wszystkim chorobom, przynosi tylko szkodę i wzbudza niewiarę w ich skuteczne działanie.

W wodolecznictwie używa się wody zwyczajnej, o ciepocie leżącej przeważnie poniżej punktu termicznie obojętnego.

Działanie zabiegów wodoleczniczych na ustroj jest trojakiem: *a)* odciągają one ustrojowi ciepło; *b)* wywołują zmiany w krążeniu krwi; *c)* wywołują podrażnienie nerwów czuciowych, układu nerwowego środkowego i nerwów ruchowych.

W pierwszej chwili zadziałania zabiegu wodoleczniczego ciepłota ustroju podnosi się nieco, po pewnym jednak czasie opada i staje się niższą, niż przed zastosowaniem zabiegu. To samo zjawisko występuje przy miejscowym zadziałaniu zimnej wody, ale tylko w miejscu, w którym ją zastosowano. Każdy więc zabieg wodoleczniczy, zależnie od stopnia ciepłoty i od czasu jego trwania, w mniejszym, lub większym stopniu odciąga ustrojowi ciepło.

Co do zmian w krążeniu krwi, to zimny zabieg wywołuje najpierw zwężenie naczyń włosowatych, na obwodzie, po którym następuje rozszerzenie się tychże, dość długo się utrzymujące. Powoduje to żywsze krążenie w naczyniach skóry, lepsze jej odżywianie, pośrednio zaś wpływa dodatnio na cały układ naczyniowy i pracę mięśnia sercowego.

Podrażnienie nerwów przez zabieg wodoleczniczy nie ogranicza się tylko do nerwów czuciowych, ale przenosi się na układ nerwowy środkowy, a stąd na drogi ruchowe. Siła podrażnienia zależy głównie od stopnia ciepłoty i od czasu trwania stosowanego zabiegu, samo zaś podrażnienie objawiać się może pobudzeniem, lub obniżeniem wrażliwości.

Zabiegi wodolecznicze nie pozostają bez wpływu i na przemianę materii w ustroju. Mogą one zwiększać wydzielanie kwasu węglowego, spalanie się tłuszczu i żywszą przemianę istot bezazotowych.

Zabiegi wodolecznicze stosuje się głównie w postaci kąpieli ogólnej, pół-kąpieli, zimnych nacie-

rań, wilgotno-zimnych zawijań, polewań, zmywań, tudzież zimnych kąpeli miejscowych i okładów.

Pomijając wskazania wodolecznicze w chorobach ostrych gorączkowych, tylko przypadkowo w Krynicy się pojawiających, pozostanie obszerny szereg stanów chorobowych, w których leczeniu zabiegi wodolecznicze można polecać z wielkim pożytkiem. Należą tu przedewszystkiem choroby nerwowe, w których chodzi o pobudzenie nerwów czuciowych, albo pośrednio o wywarcie wpływu na układ nerwowy środkowy, a więc nerwice czynnościowe miejscowe i ogólne, niektóre postaci porażień, upośledzenie czynności mięśni jelit, pęcherza i macicy. W zaburzeniach krążenia krwi, szczególnie w biernych nawalach krwi do mózgu, płuc, wątroby, w zastoju żyły bramnej, odpowiednie zabiegi stwarzają odmienny rozdział krwi przez rozszerzenie obwodowego toru krążenia. Wpływ niektórych zabiegów na naczynia włosowate spożytkować można dalej w leczeniu wysięków surowicznych wstawów, skóry i mięśni. Nie małe znaczenie może mieć leczenie wodą w otyłości, zołzach, przymiocie, blednicy i niedokrwistości, przez zmiany, jakie wywołuje w krążeniu krwi i przez podniesienie przemiany materji.

Zakład wodoleczniczy w Krynicy wybudował na Janówce Zarząd zdrojowy w roku 1884 według pomysłu Dra Zieleniewskiego *). W dwa lata później rozszerzono zakład tak, że obecnie składa się z dwóch osobnych oddziałów, dla kobiet i mężczyzn i połączonego z nim

*) W najbliższym czasie ma Zarząd zdrojowy przystąpić do budowy nowego zakładu wodoleczniczego kosztem około 60.000 kor., gdyż obecny wobec z roku na rok zwiększającej się liczby chorych, okazał się za szczupłym.

krytym chodnikiem domu, mieszczącego pokoje do przyjmowania chorych, gabinet kierownika zakładu, sale z przyrządami do wzięwań, zawieszania sposobem Moczutkowskiego, masażu i pokoju z przyrządami do elektryzowania chorych. Obydwa oddziały posiadają po jednej sali wspólnej, obszernej i wysokiej, i kilka zupełnie osobnych kabin kąpielowych pierwszej klasy. W salach wspólnych znajduje się przeszło 50 przedziałów zasłoniętych, przeznaczonych do rozbierania się chorych.

Urządzenie oddziałów odpowiada zupełnie swemu zadaniu, wysokość sal zapobiega wysycaniu powietrza parą wodną, stosowne rozmieszczenie okien i drzwi chroni od przeciągów. W całym zakładzie bywa utrzymywana jednostajna ciepłota. Wodę źródlaną otrzymuje zakład pod wysokim ciśnieniem z wodociągów, wielki zaś kocioł ze zbiornikiem dostarcza wody ciepłej do wanien i tuszów, a kociołek parowy o ciśnieniu trzech atmosfer zasila szafki i tusze parowe.

Zakład przeznaczony tylko dla chorych dochodzących, za porozumieniem się jednak poprzedniem z kierownikiem zakładu, wykonywuje służba zakładowa na zlecenie każdego z lekarzy zabiegi wodolecznicze i w mieszkaniu chorego.

Służba lekarska składa się z lekarza kierownika, lekarza pomocniczego, masażysty, masażystki, 12-tu kąpielowych mężczyzn i tyluż kobiet dobrze wyćwiczonych.

6. Kąpiele słoneczne.

Przez kąpiele słoneczne należy rozumieć wystawienie odsłoniętego ciała z wyjątkiem głowy na działanie promieni słonecznych. Wpływ fizyologiczny tych kąpielii na ustrój ludzki nie jest jeszcze dotąd dostatecznie znanym. Wiadomem

jest tylko, że pod działaniem promieni słonecznych, zwiększa się produkcja ciepła w ustroju i ilość wydalonej pary wodnej.

Polecane bywają w leczeniu blednicy, zółzów krzywicy i dny, jak niemniej u ludzi starych i ozdrowieńców po ciężkich chorobach. Urządzenia do kąpeli słonecznych znajdują się przy zakładzie wodolecznicy.

7. Kąpiele elektryczne.

Najlepszym sposobem elektryzowania ogólnego jest kąpiel elektryczna, wśród której całe ciało z wyjątkiem głowy wystawionem bywa równocześnie na działanie prądu elektrycznego. Rozróżniamy kąpiele elektryczne z prądem stałym i przerywanym, jedno i dwubiegunowe, a z tych najczęściej udoskonalone i odpowiednie celowi są dwukomorowe kąpiele według sposobu Gärtnera.

Skutki fizyologiczne tych kąpeli objawiają się głównie w zakresie nerwów czuciowych, ruchowych i mięśni, na przemianę materii nie wywierają zaś znacznego wpływu. Ogólnie rzecz biorąc bywa przypisywanem kąpielom elektrycznym, zwłaszcza z prądem przerywanym działanie orzeźwiający i podnoszący odżywienie przez pobudzenie łaknienia. Sprowadzać również mają sen u osób wrażliwych i nerwowych, cierpiących na bezsenność. Podnieść wreszcie należy wybitny i dodatni ich wpływ na wyobraźnię wrażliwych chorych.

Główne zastosowanie znajdują kąpiele elektryczne w leczeniu nerwic ogólnych. Urządzenia dla tych kąpeli znajdują się również przy zakładzie wodolecznicy.

8. Gimnastyka lecznicza.

Niepoślednie usługi w leczeniu niektórych stanów chorobowych może oddać gimnastyka lecznicza. Zakład gimna-

styczny istnieje w Krynicy od lat 12 i zostaje pod kierunkiem uzdolnionego nauczyciela gimnastyki.

8. Środki odżywcze.

W każdym leczeniu ważną rolę spełniają dobre przetwory odżywcze. Z przetworów takich wyrabianych w miejscu, zasługują na wymienienie: mleko zwyczajne, mleko wyjałowione, żentyca i kefir.

Każdy z wymienionych środków leczniczych posiada pewną, niezaprzeczoną wartość leczniczą, stwierdzoną i na podstawie doświadczenia i naukowo przeprowadzonych badań. Razem stanowią obszerną grupę środków leczniczych właściwych, z których odpowiednio do choroby i postępu w leczeniu można dowolnie wybierać najodpowiedniejszy, można kilka z nich równocześnie stosować, albo też kolejno w porządku, jaki z przebiegu leczenia okaże się najlepszym.

Z pomiędzy nich podnieść jeszcze raz na tem miejscu należy nadzwyczaj korzystne działanie wewnętrzne używania wody krynickiej w niektórych chorobach żołądka. Tymczasem z chorobami tego rodzaju spotkać się należy w Krynicy prawie do wyjątków. Przyczyną tego jest zapewne, że wszystkim chorym żołądkowym poleca się z reguły przeprowadzenie leczenia w Karlsbadzie. Nie zmniejszając w niczem znaczenia, jakie sobie Karlsbad zdobył w leczeniu chorób żołądka, trudno nie zauważyć, że przecież znaczna część chorych wysyłanych z naszego kraju do Karlsbadu, mogłaby i w Krynicy leczyć się z równą dla siebie korzyścią. Że tak jest istotnie świadczą spostrzeżenia prof. Dr. Dietla i spostrzeżenia w klinice

lekarskiej prof. Dra E. Korczyńskiego dokonane przez Piątkowskiego. Skuteczność więc wody krynickiej w chorobach żołądka jest rzeczą znaną i stwierdzoną naukowo. Jak z jednej strony pisząc o Krynicy było moim obowiązkiem o tem przypomnieć, tak z drugiej strony obowiązkiem jest tych Kolegów, którzy chorych wysyłają do zdrojowisk, z dwóch, lub więcej jednakowe przedstawiających dla chorego korzyści, polecać zdrojowisko krajowe.

Za nowe wskazania do leczenia zdrojowo-kąpielowego w Krynicy uważać należy niektóre choroby serca i skazę kwasu moczowego. W pierwszych głównym czynnikiem leczniczym są kąpiele mineralne, które wpływają dodatnio na ułatwienie krążenia krwi i skrzepiają wybitnie mięsień sercowy. Do leczenia tych chorób nadaje się również teren krynicki, a zaprowadzenie koniecznych urządzeń do leczenia terenowego jest już postanowionem w najbliższej przyszłości. Co do skazy kwasu moczowego, to w leczeniu teje według Noordena najlepszym środkiem okazały się sole wapniowe, które tak obficie występują w wodzie ze źródła Głównego.

Spostrzeżenia i wyniki leczenia w Krynicy tak w chorobach serca, jak i skazy kwasu moczowego pozwalają rokować uzasadnioną nadzieję, że i ten zakres wskazań znajdzie również obszerniejsze, niż dotąd zastosowanie.

Działanie środków leczniczych właściwych wspiera liczny szereg czynników pomocniczych. Do takich zaliczyć należy własności fizyczne zdrojowiska, wypływające z jego klimatu i wzniesienia ponad poziom morza. Wpływ tych czynników na ustrój zaznacza się na narządzie oddechania i krążenia, a zarazem stanowi silny bodziec dla narządów krwiotwórczych. Obok tego suchy grunt górski, nasilenie promieni słonecznych znaczniejsze,

mniejsze wahanie ciepłoty powietrza, jego czystość, i większa zawartość ozonu, niebo wreszcie pogodniejsze, stwarzają warunki korzystne dla leczenia.

Stosunki zdrowotne, jakie już sama przyroda daje, należy przez odpowiednie urządzenia utrzymywać na należytej stopie, ulepszać je i pomnażać. I w tym kierunku w ostatnich czasach wiele w Krynicy uczyniono. Rozciągnięto mianowicie ścisły dozór lekarski nad zakładami spożywczymi i nad rzeźnią, wybudowano w r. 1898 dom izolacyjny dla chorych zakaźnych, zaopatrzone Zakład w dokładne przyrządy odkażające i sprowadzono w r. 1899 doskonałą wodę do picia.

W końcu wypadła choćby w paru słowach wspomnieć jeszcze o czynnikach znaczenia wprawdzie nie zasadniczego, właściwych każdemu zdrojowisku większemu, które nie zostają bez pewnego wpływu dodatniego na przebieg leczenia szczególnie u chorych nerwowych. Mam tu na myśli zupełną zmianę trybu życia, tak pod względem fizycznym, jak umysłowym, usunięcie się od zajęć zawodowych, przebywanie w świeżym, czystym powietrzu, korzystniejsze zużytkowanie dnia na spoczynek, sen, lepsze odżywianie się, przechadzki i pożyteczne dla zdrowia rozrywki, jakich szczególnie Krynica dostarcza swym gościom kąpielowym poddostatkiem.

IV.

Urządzenia sanitarne. — Wodociągi. — Usuwanie odpadków. — Dom izolacyjny. — Przyrząd do odkażania Rychnowskiego. — Rzeźnia. — Wykonywanie policyi zdrowia.

Do najważniejszych zadań, których spełnienie dla każdego zakładu kąpielowego ma pierwszorzędne znaczenie, należy utrzymanie go na należytej stopie zdrowotnej. Zadanie to jednak nie jest tak łatwym, gdy się zważy, że w stosunkowo krótkim czasie, przebywa w zakładzie parę tysięcy osób z różnych stron kraju i zagranicy, ludzi chorych, a więc już z tego samego powodu potrzebujących korzystniejszych, niż w domu, do leczenia się warunków, z drugiej strony, że niektóre z tych osób mogą przywieść z sobą zakaźną chorobę i dać powód do jej rozszerzenia się.

W ostatnich kilku latach w zaniedbanej pod tym względem Krynicy uczyniono wiele dla poprawienia stosunków zdrowotnych.

Na czele urzędzeń, zmierzających do tego, należy wymienić przedewszystkiem wodociągi wody słodkiej, służącej do picia.

Wody źródlanej do wodociągu dostarcza 7 źródeł, odpowiednio ujętych i zabezpieczonych, leżących w stronie

północnej Krynicy, na stoku góry Huzary, oddalonej 3 km. od Zakładu. W pobliżu „Dworku“ przecina rurociąg drogę do Tylicza, biegnie na północno-wschodniej pochyłości góry parkowej pod przedłużonym chodnikiem „Sieglera“ przez część parku zwaną „Wojnaczką“ i wpada na „Józefówce“ do zbiornika, mogącego pomieścić 250 m³ wody. Stąd poprowadzono rury do Zakładu i urządzono 10 hydrantów i 5 studzien publicznych, rozmieszczonych w głównych punktach zdrojowiska. Rozbioru chemicznego i bakteriologicznego wody ze wszystkich źródeł dokonał Doc. Dr. Ignacy Lemberger.

Według tego rozbioru woda ze źródła oznaczonego znakiem A.

o twardości całkowitej	21·0 ^o	} franc.
„ „ trwalej	10·25 ^o	
„ „ czasowej	10·75 ^o	

zawiera w 1 litrze:

tlenku wapniowego	0·0741 gm.
„ magnowego	0·0308 „
kwasu siarkowego (SO ₃).	0·0144 „
chloru	— —
kwasu azotowego	śląd —
„ azotawego	— —
amoniaku	— —
M _n O ₄ K	0·0019 gm.
ciał organicznych	0·0095 „

Zestawienie składników zespolonych na 1.000 cm³.:

siarkan wapniowy	0·0245 gm.
węglan wapniowy	0·1141 „
węglan magnowy	0·0047 „
kwas krzemowy	0·0770 „
Suma składników stałych	0·2110 „
„ „ po odparowaniu	0·2148 „

Badanie bakteryologiczne.

Źródło	Liczba płytki	Było kolonii po godzinach						Ilość kolonii w 1 cm ³	Średnia
		12	24	36	48	60	72		
A.	3	—	—	—	—	1	1	4	4
	4	—	—	2	3	4	5	4	

Tak pod względem chemicznym, jak i co do zawartości drobnoustrojów reszta źródeł dostarczających wody do wodociągu przedstawia w porównaniu ze źródłem A., tylko nieznaczne różnice, wobec czego przytaczanie ich rozbiórów okazuje się zbytecznym.

Ciałom organicznym nie można przypisać działania wprost szkodliwego na ustrój ludzki — nawet istoty trujące, wywiązujące się skutkiem gnicia, znachodzą się w wodach używanych do picia w tak niestosunkowo małej ilości, że nigdy nie są w stanie wywołać objawów zatrucia. Większe już znaczenie mogą mieć w wodzie ciała organiczne przez to, że mogą stać się podłożem dla chorobotwórczych ustrojów.

W wodzie, użytej do wodociągu krynickiego, ilość ciał organicznych jest tak małą, że im żadnego znaczenia przypisać nie można, co stwierdza przytoczony wynik badania bakteryologicznego.

Amoniak, kwas azotawy i kwas azotowy, pochodzą od ciał, zawierających w sobie azot. Mała ich ilość w wodzie do picia szkodliwą nie jest. W wodzie źródlanej krynickiej z tych trzech związków znachodzi się zaledwie ślad kwasu azotowego.

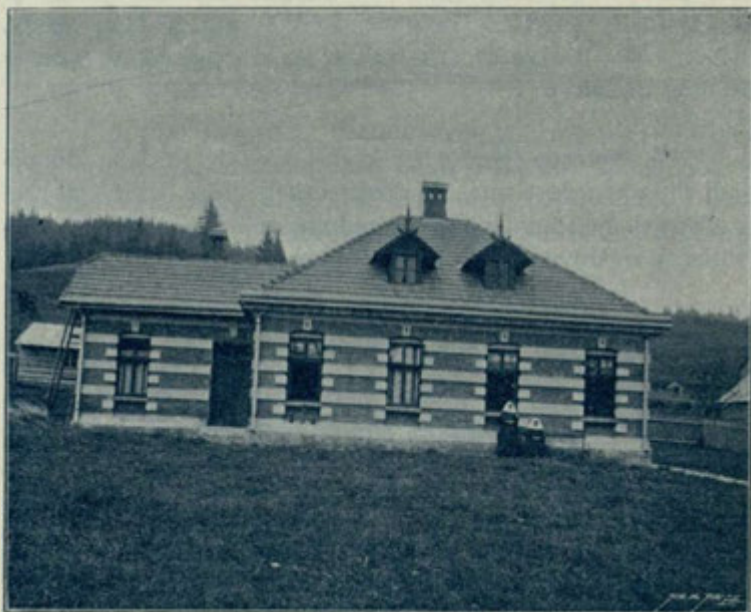
Ważniejszą natomiast jest w wodzie do picia obecność wapna, magnezyi i kwasu siarkowego. — Sole dwóch pierwszych ciał nadają wodzie twardość czasową, związki zaś kwasu siarkowego, zwłaszcza z wapnem są w stanie, gdy występują w większej ilości, wywołać zaburzenia w przewodzie pokarmowym. Wszystkie te trzy sole znajdują się w wodzie, użytej do wodociągu, w ilości małej, nie dochodzącej nawet w połowie do 200 mg. w litrze wody, ilości, którą jeszcze można uważać za dozwoloną w wodzie zdatnej do picia.

Jak widzimy, wodociąg krynicki wody słodkiej do picia służącej, dostarcza w dostatecznej ilości wody dobrej i zdrowej, niezdolnej ani pośrednio, ani bezpośrednio wywołać jakiegokolwiek objawu chorobowe.

Usuwanie odpadków i nieczystości, które skutkiem toczącej się w nich sprawy gnicia, zatruwają powietrze gazami, a z drugiej strony pośrednio przyczynić się mogą do powstawania i rozszerzania się chorób zakaźnych, powinno szczególnie w zdrojowiskach pozostawać pod ścisłym nadzorem odpowiednich czynników i być wykonywanem w myśl obowiązujących przepisów policji zdrowotnej.

W Krynicy jest powszechnie zaprowadzonym sposób dołowy. Odpadki i nieczystości zbierają się w odpowiednio urządzonych dołach, zakrytych szczelnie i przewietrzanych, o ścianach nieprzepuszczalnych, skąd w miarę potrzeby zostają usuwane sposobem Tallarda. Prócz tego przed rozpoczęciem się i po zakończeniu pory kąpielowej bywają doły gruntownie czyszczone. Tak więc ze stanowiska policji zdrowotnej przeciwko temu sposobowi usuwania odpadków, o ile jest ściśle przestrzegany, nie można podnieść żadnego zarzutu.

Pojawiające się od czasu do czasu w Krynicy przypadki chorób zakaźnych, zawleczonych zawsze przez gości kąpielowych, skłoniły Zarząd w roku 1897 do wybudowania odpowiednio urządzonego szpitala, w którymby tego ro-

Dom izolacyjny.

dzaju choroby mogły być leczone i odosobnione, a niebezpieczeństwo rozszerzenia się choroby usuniętem. Szpital ten, zwany inaczej „domem izolacyjnym“, składający się z 8 pokoi, kuchni i drewnitni, może pomieścić 3, względnie 6 chorych, których pielęgnowania podjęły się dwie Siostry Służebniczki. Do odkażania służy umieszczony w domu piec, ogrzewany parą do 105°C ., według sposobu Rychnow-

skiego. Dodatkowo skutki tego urządzenia nie dały długo na siebie czekać. W r. 1898 skutkiem odosobnienia w domu izolacyjnym stłumiono płonice, a w roku 1900 leczono tamże zawleczone do Krynicy przypadki duru brzuszego. W obu przypadkach choroba ograniczyła się tylko do osób, odosobnionych w szpitalu.

Z urządzeń, które ze względów policyjno-sanitarnych mają nie małe znaczenie, wymienić należy jeszcze rzeźnię. Wystawiła ją gmina krynicka kosztem 6.000 złr. z cegły i urządziła ją według tegoczesnych wymogów z wodociągami i stajnią na bydło, przeznaczone na rzeź. Nadto utrzymuje gmina osobnego urzędnika, któremu powierzyła dozór nad rzeźnią; czynności zaś oglądacza bydła i mięsa pełni lekarz gminny. Ze względu, że ilość bydła bitego w Krynicy w porze kąpielowej jest dość znaczną, zarządzenie takie zasługuje ze wszęch miar na uznanie. Na blisko 2.000 sztuk bitych w roku 1900, nie stwierdzono ani razu gruźlicy, lub innej choroby zakaźnej.

Dozór sanitarno-policyjny na obszarze gminnym spoczywa w ręku lekarza gminnego, stale przebywającego w Krynicy, lekarz zaś zakładowy poruczonem ma czuwać nad wykonywaniem przepisów policyi zdrowotnej na obszarze rządowym.

Jak widzimy, urządzenia sanitarne Krynicy odpowiadają zupełnie wymogom bezpieczeństwa publicznego i stoją na wysokości postępu i wiedzy. Pod tym względem należy Krynice postawić na pierwszym miejscu wśród licznych szeregu zdrojowisk polskich, a w szczególności zdrojowisk krajowych.

V.

Droga z Muszyny. — Wieś Krynica. — Cerkiew. — Ulica Kraszewskiego i domy przy niej położone. — Willa Trzech Róż. — Domy na górze. — Droga powiatowa. — Droga przez Zakład. — Deptak. — Łazienki. — Deptak kryty. — Domy przy deptaku. — Dworzec zdrojowy. — Bazar. — Domy przy drodze przez Zakład. — Teatr. — Janówka. — Ulica Lipowa. — Zdrój Słotwiński. — Domy za kościołem. — Ulica Pułaskiego. — Park zakładowy. — Ludność Krynicy. — Zatrudnienie stałych mieszkańców. — Przemysł miejscowy.

Od ostatniej stacyi drogi żelaznej tarnowsko-lełuchowskiej Muszyny można się dostać do Krynicy doskonałą szosą bitą w przeciągu 45 minut. Minąwszy za wioską Powroźnikiem most na Muszyncce, wjeżdża się w obszerną dolinę, na której leży Krynica. Liczne zabudowania, jakie się po drodze spotyka, nie przedstawiają nic szczególnego. Są one zwykłymi domkami drewnianymi, przeważnie strzechą krytymi, często dymnymi chałupami i niczem nie zdradzają sąsiedztwa jednego z większych miejsc kąpielowych. — Od tego szarego tła chałup wiejskich odbijają wyraźnie: wspaniała cerkiew i probostwo, ładny i duży murowany budynek.

Po za cerkwią wjeżdża się w długą ulicę, której domki przypominają wyglądem swym małe miasteczko galicyjskie. Między tymi można spotkać jednak i okazalsze, wynajmowane już gościom kąpielowym.

Zakład kąpielowy rozpoczyna się dopiero od Urzędu gminnego, położonego przy ulicy Kraszewskiego.

Cerkiew.

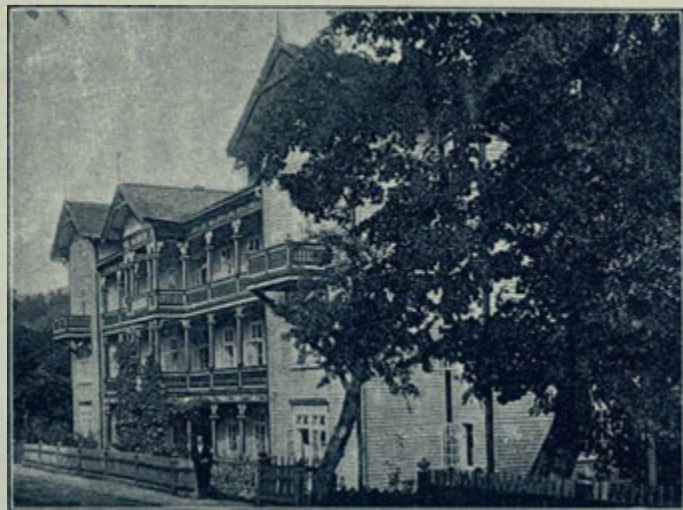
Od tego miejsca począwszy, po obu stronach ulicy stoi szereg domów mniej, lub więcej okazałych, przeważnie drewnianych, jak: „pod Sokołem” schludny domek parterowy, dom Jana Chojniaka, podobny do poprzedniego, dom Abrahama Müllera, dom Izaaka Katza, willa „Ta-

tarska", „pod Węgrem", dom „Sternglanza", „pod koleją żelazną", „Alfredówka", „pod Wandą" — a po stronie przeciwnej „willa Braunfelda", Synagoga, „pod Księżycem", „pod Sygnałem", dom Szkwarły, „pod Gołębiami" i „pod Opatrznością". — Wszystkie te domy z małymi wyjątkami bywają w porze kąpielowej zamieszkiwane przez starozakonnych — jest to „le quartier juif" Krynicy.

Willa „pod Gwiazdą" jednopiętrowa, murowana, położona przy tej samej jeszcze ulicy, wyróżnia się korzystnie od wyliczonych już domów tak swym miłym wyglądem, jak niemniej i wewnętrznym urządzeniem. To samo można powiedzieć o willi „pod Krakusem" i wielkim dwupiętrowym domu murowanym „pod Pagatem", którego parter zajmuje Urząd pocztowy. Z tym ostatnim sąsiaduje drewniany hotel Wachtla „pod Trzema Koronami" z kuchnią rytualną dla starozakonnych.

Na samym prawie końcu ul. Kraszewskiego w pobliżu łazienek borowinowych i mineralnych, stoi największy z prywatnych domów w Krynicy. Jest to dwupiętrowa „willa Trzech Róż" p. Znamirowskiego, położona wśród obszernego ogrodu, przytykającego bezpośrednio do zakładowego parku. Posiada ona 80 pokoi zupełnie wygodnie urządzonych, między nimi salony nawet z pewnym przepychem. Pokoje wynajmowane bywają w cenie od 80 ct. do 1 złr. 60 ct. z pościelą i usługą, salony zaś od 2 złr. do 3 złr. 50 cent. na dobę — w maju, czerwcu i wrześniu o 25% ceny niższe. Korzystne położenie, wygodnie i czysto urządzone mieszkania, dobra usługa, zdrowa z umiarkowanymi cenami restauracja, ściągą do willi „Trzech Róż" liczny zastęp gości kąpielowych.

Opodal willi „Trzech Róż“ z ulicy Kraszewskiego prowadzą trzy ulice; jedna z nich po stronie lewej, prawie pod kątem prostym wznosi się w górę między hotelem Wachtla a domem „Sądówką“, będącym własnością Rządu, do „willi Karpackiej“, skreca się od niej znowu na prawo, przechodząc obok „willi pod Wawelem“, „Złotą Bramą“, „Zegarą“, „Kościuszką“, domu Kamyka,

Willa „Trzech Róż“.

„pod Szczerbcem“ i „willi Alpejskiej“. Wszystkie te wille leżą na tak zwanej Górcie, z pięknym widokiem na Zakład i są najwyższymi położonymi domami w Krynicy.

Z drugiej strony „Sądówki“ prowadzi także w górę droga powiatowa, długim łukiem otaczając Zakład, a przebiegłszy z jednej strony obok ładnej willi „Bronisławy“, a dalej z drugiej strony obok prawdziwie pięknej i wygodnie urządzonej willi „Janiny“ inżyniera Babla,

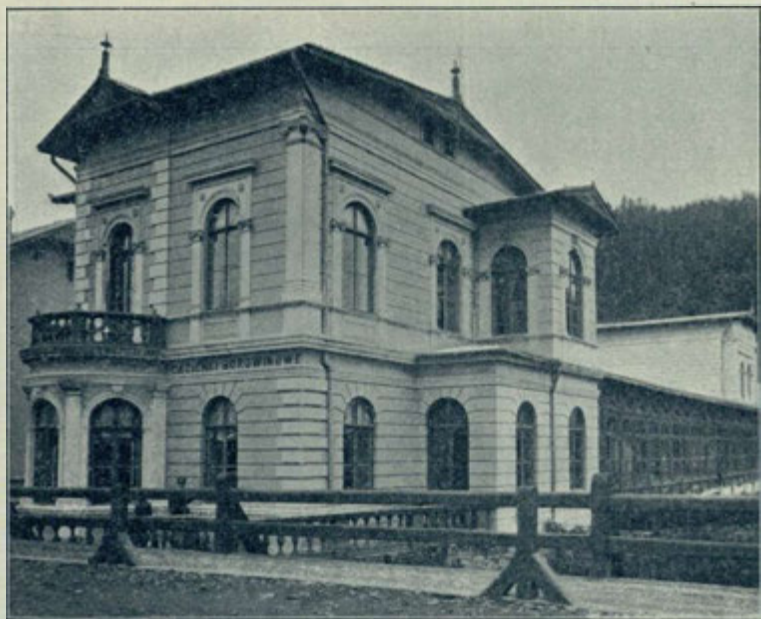

Willa „Janina“.

przecina Kryniczankę i naprzeciw kościoła łączy się z ulicą Lipową.

W dalszym ciągu ulicy Kraszewskiego, poza drogą powiatową po moście, położonym na Kryniczance, prowadzi

Lazienki borowinowe.

droga przez Zakład, tworząc równoległy do rzeki łuk, którego cięciwą jest szeroki chodnik dla pieszych, deptak, chroniony przed skwarem dni słonecznych cieniem wspinających kasztanów, po obu jego bokach rosnących. W tym miejscu ześrodkowuje się całe życie kąpielowe i towarzyskie, gdyż na przestrzeni, którą deptak przecina, znajduje się właściwy Zakład kąpielowy z najpiękniejszymi budynkami w Krynicy.

I tak: tuż za mostem stoi piękny murowany budynek, w którym wydają się kąpiele borowinowe. Budynek ten mieści w sobie oprócz poczekalni, 6 łazienek pierwszej klasy, 17 drugiej i 4 trzeciej klasy. Ponadto jednopiętrowy front gmachu zawiera kilka wygodnie urządzonych pokoi do wynajęcia.

Łazienki mineralne.

Szeroka ulica oddziela ten budynek od łazienek mineralnych. Składają się one z dwóch bocznych pawilonów, po rogach jednopiętrowych, zakończonych małymi wieżyczkami i z jednopiętrowego gmachu głównego, również zakończonego wieżyczką z zegarem, połączonego z pawilonami bocznymi za pośrednictwem parterowych traktów. —

Główne wejście prowadzi do obszernej i wygodnie urządzonej poczekalni, przy której znajduje się obok kasy sprzedaży biletów kąpielowych i biuro meldunkowe. Z poczekalni prowadzą schody na pierwsze piętro, do pięknej wielkiej sali, w której odbywają się posiedzenia Komisji zdrojowej. Do sali tej z jednej strony przytyka biuro zarządcy

Wnętrze łazienki salonowej.

zdrojowego, z drugiej biuro budowniczego Zakładu. Poczekalnia łączy się jeszcze z dwóch stron z obszernym i długim korytarzem, całe łazienki okrążającym, z którego prowadzą liczne wejścia do kabin kąpielowych. Znajduje się tu:

kabin kąpielowych salonowych 3 o 3 wannach

"	"	I klasy	20 o 22	"
"	"	II "	30 o 34	"
"	"	III "	27 o 29	"

Kabiny kąpielowe salonowe I-szej klasy urządzone wygodnie i z komfortem. W nowych kabinach salonowych i kabinach I-szej klasy znajdują się skrzynki parą ogrzewane, służące do ogrzewania bielizny; w innych do tego celu służą naczynia o podwójnych ścianach, pomiędzy które wlewa się gorącą wodę. W obszernem podwórzcu łaźniek bije obfite

Deptak kryty ze źródłem Głównym.

źródło szczawy żelazistej, t. zw. źródło pomocnicze, z którego woda w razie większego zapotrzebowania bywa używaną na kąpiele mineralne. Tylny bok podwórzca zamyka budynek mieszczący w sobie składy, kocioł parowy do ogrzewania wody mineralnej na kąpiele i kuźnię zakładową.

Obok pawilonu północnego prowadzi droga kołowa do składu borowiny, wybudowanego w parku poza ła-

zienkami mineralnymi. Kolejka żelazna wąsko-torowa łączy skład z łazienkami borowinowymi.

Wyszedszy z łazienek mineralnych na deptak, spotykamy w dalszym ciągu dwa piękne gazony kwiatowe, mię-

Pawilon dla muzyki zdrojowej i dom „pod Orłem”.

dzy którymi prowadzi chodnik do parku przez kamienne, ozdobne schody. Na schodach tych umieszczono popiersie prof. Dra J. Dietla z napisem: „Wskrzescielowi swemu wdzięczna Krynica. 1900 r.”

Idąc dalej spotykamy długi, ozdobny gmach, zupełnie otwarty od strony deptaku. Jest to deptak kryty. Środek

gmachu nieco wyższy, wysunięty w kształcie półkola ku przodowi, mieści w sobie zdrój Główny, ujęty w granitową cembrzynę. Po za zdrojem w głębi znajduje się w osobnym pokoju przyrząd do ogrzewania wody mineralnej i łazienka dla kąpeli gazowych suchych, po nad którą umieszczona jest galerya dla muzyki zdrojowej, koncertującej w tym miejscu w czasie dni słotnych. — W skrzydłach budynku po stronie prawej mieści się waga dla chorych i pokój do wydawania kefiru, po stronie lewej skład wód mineralnych zamiejscowych, sprzedawanych także na uncye.

Przed krytym deptakiem bije źródło Karola odpowiednio ujęte i zaopatrzone w pompę ssąco-łoczącą.

Poza krytym deptakiem znajduje się obszerny, czworokątny plac, z czterema prześlicznymi i bardzo starannie utrzymanymi gazonami kwiatowymi, i dwoma wodotryskami, w głębi zaś na zielonem tle drzew parkowych stoi pawilon dla muzyki zdrojowej. Od strony północnej przytyka dwupiętrowy front domu „pod Orłem“, którego drugi front jednopiętrowy zwraca się ku deptakowi. W domu tym znajduje się urząd parafialny, apteka zakładowa i c. k. kasa prowentowa. Pokoje na piętrach są wynajmowane gościom kąpielowym.

Po tej samej stronie deptaku stoją jeszcze domy murowane: „pod Trąbką“, „domek Szwajcarski“ i „pod Topolami“, poza którym przy rozległym placu, poprzeryzanym ścieżkami i ozdobionym altanami z drzew stoi domek parterowy drewniany „pod Jeleniem“ i dawny dom zdrojowy „pod Zamkiem“. Ten ostatni ma być w najbliższej przyszłości rozebrany, a w jego miejscu stanie nowy zakład wodolecznicy.

Dworzec zdrojowy.

Po drugiej stronie deptaku wznosi się najwspanialszy budynek w Krynicy, dworzec zdrojowy, zwrócony głównym frontem ku wschodowi, prostopadłe do linii, przecinającej środek pawilonu dla muzyki. Długi 89 m., a szeroki

Klatka schodowa Dworca zdrojowego.

26,6 m., składa się z dwóch pawilonów, połączonych z głównym gmachem traktami. Środek budynku o dwóch ryzalitach, zakończonych wieżami trzech-piętrowymi, mieści w sobie w parterze przedsionek otwarty o 5 arkadach i przedsionek główny, z którego po kilku stopniach wchodzi się do korytarza głównego, oddzielonego kolumnadą od klatki schodowej. Z korytarzem łączą się od tyłu dwie garderoby,

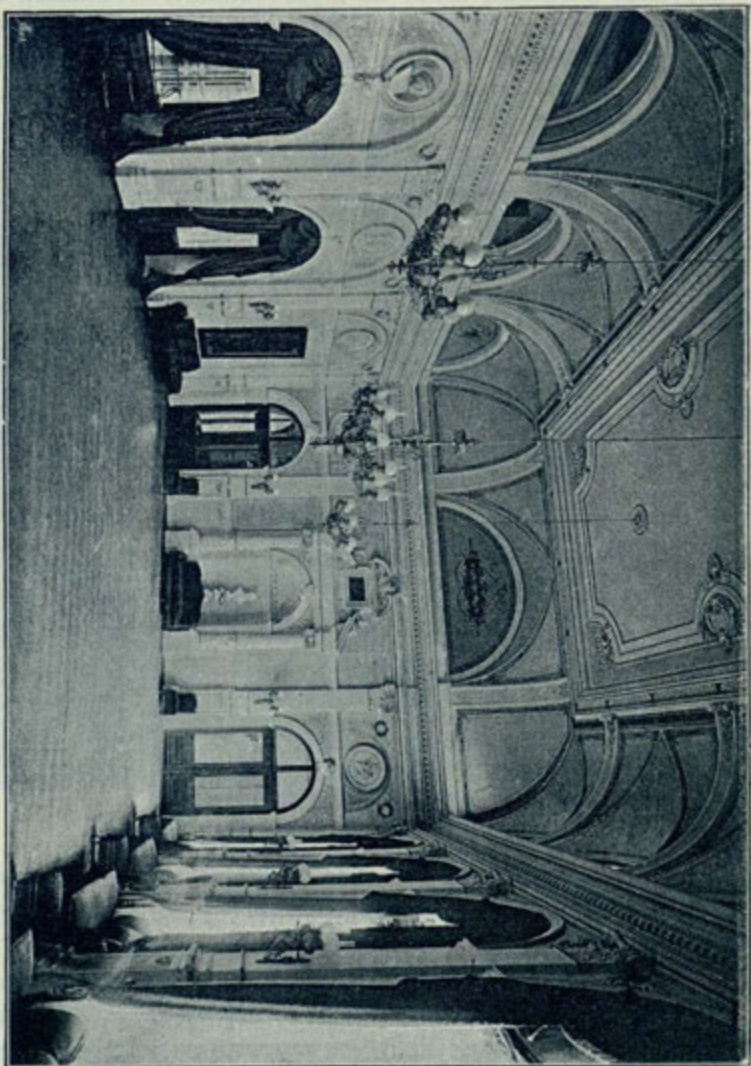
z przodu zaś przylegają dwa pokoje. Z prawej i lewej strony korytarza prowadzą drzwi na kryte werendy. W traktach na parterze znajduje się z jednej strony wspianała sala restauracyjna, z drugiej sala przeznaczona na cukiernię i kawiarnię, z szerokimi werendami frontowymi. W skrzydłach bo-

Sala jadalna Dworca zdrojowego.

cznych na parterze umieszczono klatki schodowe i po dwa sklepy, posiadające osobne wejście od frontu.

Schodami głównymi trójramiennymi z przedsionka wychodzi się na pierwsze piętro, gdzie znajduje się sala balowa, zajmująca sam środek budynku, zaopatrzona z jednej strony w galeryę dla muzyki. Jest ona wysoką na dwa piętra i posiada wytworne urządzenie. Na podwyższeniu drewnianem

Sala balowa w Dworcu zdrojowym.

stoi fortepian Schweighofera; w sali tej oprócz zabaw z tańcami mogą odbywać się koncerty, odczyty, zabawy i zebrań w kółku zamkniętem. Sala balowa z prawej strony połączona jest z czytelnią, z lewej ze salą jadalną, obydwie zaś te sale posiadają kilka wyjść na obszerne werendy kryte z widokiem na przeciwległe lesiste wzgórze. W pawilonach

Sala koncertowa, obecnie czytelnia w Dworcu zdrojowym.

bocznych znachodzi się z obu stron po trzy obszerne i z przepychem urządzone pokoje.

Schody boczne łączą pierwsze piętro z drugim, przez które od tyłu biegnie szeroki korytarz. Tutaj znajduje się 28 pokoi gościnnych, wygodnie urządzonych, z piecami. — Cały dworzec zdrojowy jest zaopatrzonym w doskonałą wodę do picia z wodociągu głównego.

Od strony północnej łączy się dom zdrojowy za pośrednictwem krytego chodnika z budynkiem parterowym, mieszczącym kuchnię zakładową. Nieco wyżej przy deptaku oddzielone pięknymi skwerami kwiatowymi stoją dwa pawilony, z których pierwszy zajmuje Skład tytoniu i cygar, drugi Salon mód pani Bourdono-

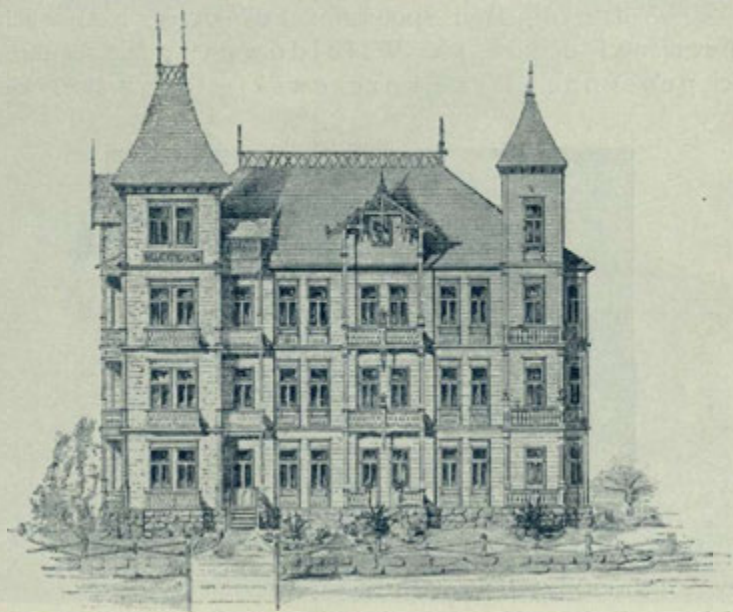

Bazar i kiosk meteorologiczny przy Deptaku.

wej. Od południa domu zdrojowego, wśród klombów róż i krzewów bije piękny wodotrysk, a nieco niżej stoi kiosk meteorologiczny z zegarem słonecznym, ciepłomierzami, aneroidem i psychrometrem.

Przy drodze prowadzącej przez Zakład, tuż za mostkiem na Kryniczance, znajduje się po stronie lewej zakład fo-

tograficzny, w sąsiedztwie którego stoi okazały budynek murowany parterowy, bazar, mieszczący dziewięć sklepów z towarami mięszanymi, galanteryjnymi i blawatnymi. Wyżej przeszedłszy obok tyłów domu zdrojowego, po drugiej stronie Kryniczanki, stoi jeden z piękniejszych domów kryni-

„Willa Tatrzańska“.

ckich pod godłem „Litwinka“, przy którym w domu parterowym mieści się restauracya „pod Dębem“. W sąsiedztwie stoją wille „Jarząbek“ i „pod Węgięorską Koroną“, dalej willa Dra Kmietowicza, „Biała Róża“, a za nią willa „pod Matką Boską“. Poza wąskim przejściem, prowadzącem do tej ostatniej, wznosi się najpiękniejsza z prywatnych dwupiętrowa „willa Tatrzańska“ z dwoma trzypiętrowymi wieżyczkami po rogach bu-

dynku. Willa ta mieści około 40 pokoi urządzonych wygodnie i z komfortem. Doskonale położenie tej willi, jej urządzenie wewnętrzne, czystość i wzorowy porządek są powodem, że „willa Tatrzańska“ cieszy się wśród gości krynickich zasłużonem uznaniem.

W dalszym ciągu spotykamy cały szereg piętrowych drewnianych domów, jak „Witoldówka“, gdzie się mieści pensjonat Dra Skórczewskiego, z prawdziwie

„Wisła“, pensjonat pani Burzyńskiej.

pięknym i niezwykle starannie utrzymanym ogrodem kwiatowym i warzywnym, piękna i wygodnie urządzona „willa Ułańska“, willa „pod Białym Orłem“, „pod Rybą“, „pod Góralelem“ i „Wisłą“. Ta ostatnia zajęta jest przez pensjonat pani E. Burzyńskiej, wdowy po profesorze uniwersytetu. Wewnętrzne urządzenie budynku zapewnia wszelkie wygodny, kuchnia prowadzona jest wzorowo. Do utrzymania życia towarzyskiego służą liczne rozrywki, do wspólnego zaś użytku gości salon z fortepianem, czytelnia gazet i biblioteka. Młode panienki, przybywające bez osób starszych, znajdują tu zawsze troskliwą opiekę.

W sąsiedztwie „Wisły“, na lewym brzegu Kryniczanki, wznosi się Teatr Krynicki. Jest to duży budynek drewniany, zewnętrznie przedstawiający się dość okazale, który oprócz obszernej widowni, łóż I-go i II-go piętra i galeryi, mieści kilkanaście pokoi dla artystów.

Teatr.

Naprzeciw teatru, po prawej stronie ulicy stoi dom parterowy „pod Zieloną Górką“, zamieszkały przez zarządcę zdrojowego. Między tym domem a domem „pod Zamkiem“, prowadzi wąska ulica do parku.

Począwszy od „willi Tatrzańskiej“ ulica wznosi się łagodnie ku górze, a po za teatrem i mostkiem, położonym

na Palenicy, zbacza nieco w lewo i łączy się po za domem „pod Tęczą“, gdzie mieści się sklep Kółka rolniczego i piękną willą murowaną „pod Berłem“ z ulicą Lipową i ulicą Pułaskiego. Naprzeciw sklepu Kółka rolniczego leży dość obszerna dolina na prawym brzegu

Willa „pod Berłem“.

potoku Palenicy, zwana Janówką, poprzerynana licznymi ścieżkami, ozdobiona gazonami kwiatowymi i klombami krzewów i drzew, z których zieleni wyłania się zakład wodolecznicy.

Ulica Lipowa, nazwana tak od wspaniałej alei lip starych, biegnie w linii prostej ku północnemu zachodowi, równoległe do brzegu Kryniczanki. Pomimo, że ulica ta na-

leży do najdłuższych w Krynicy, zaledwie kilka budynków zasługuje na wymienienie. I tak po stronie prawej narożnik ulicy Lipowej i Pułaskiego, stanowi jednopiętrowa willa murowana pod „Koroną“, stanowiąca pendant do willi „Berło“.

Willa „pod Koroną“.

W obu tych domach, będących własnością rządową, znajduje się około 50 pokoi, urządzonych wygodnie i z komfortem.

Poza „Koroną“ wznosi się jedna z najwspanialszych budowli w Krynicy, kłóściół rzymsko-katolicki, w stylu odrodzenia, postawiony według planu¹⁾J. Zawiejskiego.

Na obszernym placu przed kościołem stoją dwa posągi kamienne: Matki Boskiej i Chrystusa Pana. Służbę Bożą w kościele pełni stały kapelan zakładowy.

Idąc dalej, spotykamy za kościołem jednopiętrową willę drewnianą „pod Turkie m“, zamieszkiwaną w porze kąpie-

C. k. Zakład wodoleczniczy.

lowej przez starozakonnych, następnie dom Luftgasa, ładną parterową willę „pod Krukiem“ z kilkunastu pokojami wygodnie urządzonymi i willę „pod Trzema gwiazdami“.

Naprzeciw „Berła“ po lewej stronie ulicy Lipowej stoi szkoła ludowa polska, wystawiona kosztem oby-

wateli krynickich narodowości polskiej, dalej jednopiętrowe domy murowane Langera i hotel Brauna, do którego przytyka dwupiętrowy murowany hotel Vogla. Prze-

Kościół.

szedłszy obok sąsiedniej ładnej willi „Romanówki”, spotykamy w obszernym ogrodzie dwa piękne parterowe domy, mniejszy „Stefanię” i znacznie większy „Urszulę”, będących własnością p. B. Dembińskiego. Obydwie wille posiadają kilkanaście wygodnie i z komfortem urządzonych pokoi.

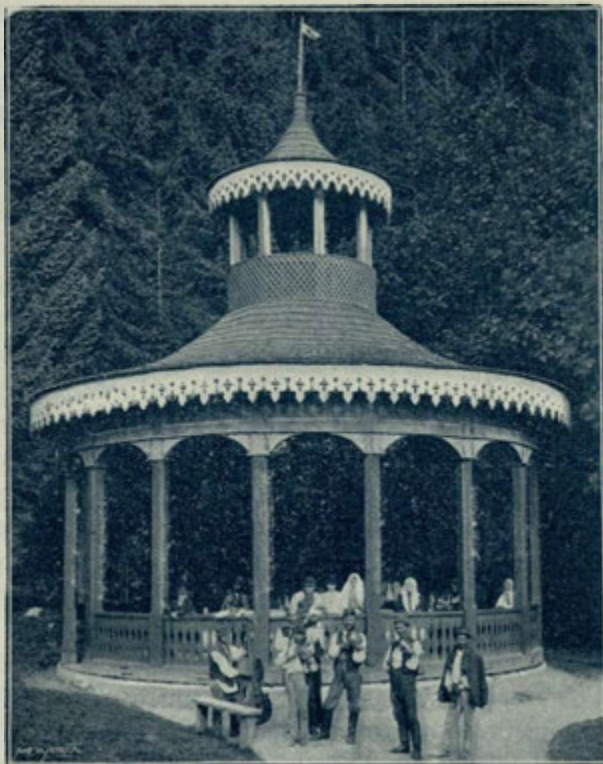
Goście kąpielowi mogą tu oprócz mieszkania otrzymywać za miernem wynagrodzeniem całodzienne utrzymanie. Powyżej „Urszuli“ prowadzi od ulicy ścieżka w dół ku potokowi, na którego brzegu stoją łazienki „pod chorągiewką“ z tuszami i kąpielą rzezną.

Willa „Urszula“.

Przy ulicy Lipowej prócz wymienionych wyżej domów znajduje się kilka obszernych placów budowlanych, na których zapewne w niedalekiej przyszłości staną okazałe i wygodne wille. Ponadto kilkadziesiąt domków położonych dalej przy tej samej ulicy nosi podobnie, jak domki spotykane przy wjeździe do Krynicy, cechę małomiasteczkową.

Ulica Lipowa w dalszym ciągu prowadzi do źródła Słotwińskiego, leżącego wśród pełnego uroku parku świerkowego na granicy zdrojowiska i sąsiedniej wsi Slotwin,

Zdrój Słotwiński.

odległego od Dworca zdrojowego niespełna 2 kilometry. Jest to jedno z najczęściej uczęszczanych miejsc w Krynicy, do czego przyczynia się i droga niemęcząca, osłonięta cieniem wspinałej alei lipowej, piękne położenie źródła a poniekąd

i ozdobna kawiarnia letnia, gdzie można strudzone przechadzką ciało pokrzepić.

Naprzeciw hotelu Brauna wąska ulica obok kościoła prowadząca łączy ulicę Lipową z drugą równoległą do niej, której przedłużenie ma w przyszłości prowadzić aż do parku Slotwińskiego. Z domów, przy tej ulicy się znajdujących, zasługują na wymienienie wille: „pod Pogonią“, „Dniestrzańska“ i „pod koleją państwową“, oraz Dom izolacyjny.

Od „Berła“ z jednej, a „Korony“ z drugiej strony rozpoczyna się ulica Pułaskiego, biegnąca w górę prawie równoległe do potoku Palenicy. Po lewej ręce spotykamy tu dół ogrodnika i ogród zakładowy z oranżeryą i innymi zabudowaniami ogrodniczymi. Nieco wyżej stoją dwa domy piętrowe, w których się mieści pensjonat Dra Ebersa. Posiada on 65 pokoi urządzonych wygodnie, wielką salę jadalną, czytelnię gazet i różne urządzenia, służące do pożytecznych i przyjemnych rozrywek. Chorzy mają tu zapewnione doskonale i odpowiednie pożywienie, wygody i spokój przy leczeniu konieczny.

Powyżej pensjonatu, nieco posunięty w tył od ulicy, stoi jednopiętrowy murowany budynek, w którym przeznaczone są mieszkania dla służby kąpielowej, a obok na małym wzniesieniu dwie miłutkie wille noszące nazwę „Raj“, z pięknym widokiem na park zakładowy. Te same zalety posiada stojąca obok parterowa willa „Jadwinówka“. Po prawej ręce ulicy Pułaskiego powyżej „Berła“ stoi dom „pod złotą Kulą“. Między tym a sąsiednią jednopiętrową willą „pod Cisem“, prowadzi z ulicy droga dla pieszych do zakładu wodoleczniczego i do parku.

Willa „pod Cisem“ posiada kilkanaście obszernych pokoi, wygodnie a nawet z pewnym komfortem urządzonych, z których jeden parterowy wynajmowanym bywa na restaurację. Uprzejmi właściciele starają się pod każdym względem ułatwić swym gościom pobyt w Krynicy. Sąsiednia willa murowana „pod Akacją“ ma tych samych właścicieli.

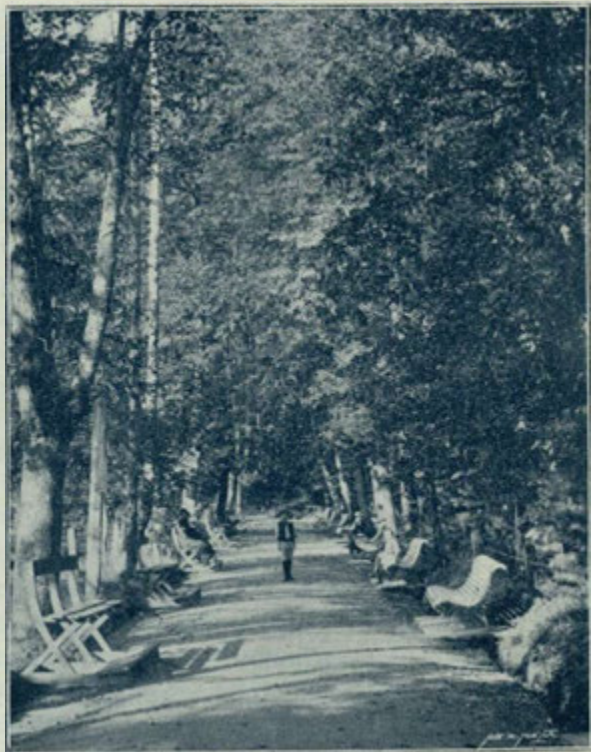
Naprzeciw Raju w małej dolince wytryskuje z dróży Józefa, a poza tym w ładnie utrzymanym ogrodzie, leży piękna willa, zbudowana na sposób szwajcarski, własność Dra Ebersa, który obok płynącego przez ogród potoku urządził nadto duży zbiornik wody, ze wszystkich stron osłonięty, dla kąpieli rzecznych. Wreszcie na zakręcie drogi, prowadzącej do Tylicza, stoi „Dworek“, ładna willa parterowa, stojąca w zacisznym miejscu między parkiem, a lasem drzew szpilkowych, okrywającym stoki góry „Huzary“.

Największą ozdobą Krynicy jest prawdziwie wspaniały park zakładowy. Rozciąga się on tarasowato na stokach góry parkowej, ku zachodowi i północy zwróconych, na przestrzeni przeszło stu morgowej, przylegając prawie bezpośrednio z jednej strony do deptaku, z drugiej strony zaś do drogi przez Zakład prowadzącej i ulicy Pułaskiego.

Na przestrzeni tej dadzą się odróżnić trzy główne wzniesienia. Pierwsze dolne dzieli się na kilka części, noszących różne miana. I tak: część za willą „Trzech Róż“ i łazienkami, najbardziej ku południowi posunięta zowie się „E d w a r d ó w k ą“.

Idąc wyżej w kierunku północnym, spotyka się poza krytym deptakiem dwie piękne i szerokie aleje drzew liścia-

stych, które minąwszy dostać się można na obszerny plac z letnią kregielnią. Plac ten sąsiaduje z małym zbiornikiem wody z t. zw. „czaplím stawkiem“, w środku którego

Aleja w parku.

bije wysoki wodotrysk i z drugim obszerniejszym placem urządzonym do lawn-tenisa, leżącym już na „Dietlówce“, części parku nazwanej tak na cześć prof. Dra Dietla.

Tu na małym wzgórzu, ze wszystkich stron odsłoniętem, stoi kaplica zakładowa.

Z Dietlówką graniczy od północy nieco niżej położona część parku zwana „Janówką“, na której wznosi się zakład wodolecznicy, a od zachodu plac do zabaw i ćwiczeń

Kaplica w parku.

gimnastycznych na otwartem powietrzu, z zakładem gimnastycznym.

Wszystkie te części parku łączą się zapomocą licznych i wygodnych ścieżek z długim tarasem, przez który popro-

wadzonym jest szeroki i wygodny „chodnik Sieglera“. Jest to najdłuższy, bo do 2 klm. długości mający chodnik, okrążający obie strony góry, na park zamienione. Rozpoczyna się on powyżej Edwardówki i biegnie obok uroczego zakątka Kraszewskiego — gdzie umieszczono na pamiątkę

Lawka Kraszewskiego w parku.

pobytu znakomitego powieściopisarza w Krynicy w miejscu przez niego ulubionem ładną pamiątkową ławkę z jego popiersiem — po terenie zupełnie równym, prawie równoległe do deptaku, powyżej Dietlówki zbacza ku wschodowi, przechodzi przez obszerną i otwartą polanę powyżej willi Dr. Ebersa, wpada znow do pięknego lasu na „Wojnacze“ i kończy się obok „Dworku“ przy drodze do Tylicza prowadzącej.

Na trzecim tarasie, połączonym z chodnikiem Sieglera kilkoma ścieżkami, leży mniej więcej w linii przechodzącej przez środek Głównego źródła prostopadle do deptaku, część

Posąg Matki Boskiej w parku.

parku zwana „Łętówką“, na której na dość znacznym wzgórzu z dwóch stron podmurowanem stoi prześliczny posąg Matki Boskiej, wykuty w kamieniu według rysunku Grottgera. Od posągu w dół w linii prostej, przechodzącej przez środek źródła wycięto w parku szeroką

ulicę, odsłaniającą widok na źródło i willę alpejską, położoną na stoku przeciwległej góry.

Nowo urządzona część parku, położona powyżej chodnika Sieglera, między „Dietlówką“, a Wojnaczką nazwaną została „Józefówką“ na cześć p. protomedyka Dra Józefa Merunowicza, za którego głównie staraniem wybudowano w Krynicy wodociąg. Znajdujemy w tej części zbiornik główny wodociągu, a w miejscu zewsząd otwartą piękną altanę „Wandę“, ze wspaniałym widokiem na przeciwległą górę, ulicę Pułaskiego, Raj i ulicę Lipową.

Nieco wyżej od tych dwóch części leży obszerna polana nazwana ku pamięci Dra Michała Zieleniewskiego Michasiową, do której dostać się można, albo przez Łętówkę obok posągu Matki Boskiej, oddalonego od Michasiowej zaledwie kilkanaście kroków, albo też szerokim i wygodnym chodnikiem, pobocznym drogi prowadzącej przez Dietlówkę i chodnik Sieglera na Józefówkę. W okolo polany, mającej mniej więcej kształt prostokąta, biegnie szeroki chodnik; od strony, zwróconej ku południowi stoi ładne schronisko.

Z Michasiowej dość stromy i uciążliwy chodnik wiedzie w górę na szczyt, gdzie z widowni blisko dwupiętrowej roztacza się wspaniały widok na wieś, skupioną w wąskiej dolinie Kryniczanki, Jaworynę, ulicę Lipową i sąsiednią górę Huzary, a w dniach pogodnych i na Tatry. Ta część parku na pamiątkę pobytu w Krynicy w roku 1900 p. namiestnika Leona hr. Pinińskiego, została nazwana „Leonówką“.

Według ostatniego spisu ludności liczy Krynica 2.455 stałych mieszkańców, a mianowicie: płci męskiej 1.220, żeńskiej 1.235. Co do narodowości przypada z tego na:

Polaków	392
Rusinów	1658
Żydów	405

Rządy sprawuje Rada gminna, wybrana z grona stałych mieszkańców z wójtem na czele, którym obecnie jest Polak p. Józef Znamirowski. Gmina utrzymuje stałego lekarza, sekretarza i urzędnika nadzorującego rzeźnię.

Lud w Krynicy odznacza się większą, niż w wielu innych stronach kraju oświatą, pewnego rodzaju oglądą towarzyską i uprzejmością. Nad oświeceniem go i umoralnieniem pracują zgodnie i skutecznie kościół i cerkiew i dwie szkoły ludowe, to też o przestępstwach, a zwłaszcza o kradzieży i wyzysku nie słychać tu prawie.

Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest uprawa roli, z której najcięższa praca wiele wydobyć nie może. — Cienką warstwę ziemi urodzajnej, spoczywającą na skałach, splukuje często deszcz ulewny i znosi ją do potoku, zostawiając rolnikowi kamienie, lub prawie nagą skałę. I lat trzeba całych mozolnej i ciężkiej pracy, aby resztę ziemi oczyścić z kamieni i wyrobić ją, chociaż plon, jaki ona wydaje, nie wynagradza nigdy hójnie włożonego w nią trudu. Jeden owies udaje się i na nagich prawie skałach, natomiast pszenicy nie uprawiają wcale, a żyta i jęczmienia nie wiele. Z jarzyn udają się najlepiej ziemniaki, stanowiące główne pożywienie naszego ludu, kapusta zaś często zawodzi.

Zbiory te zazwyczaj nie wystarczyłyby na zaspokojenie codziennych potrzeb nawet pięćdziesięciomorgowego go-

spodarza, to też na wyżywienie siebie i swej rodziny musi co roku zboża dokupywać za gotówkę.

Korzystniejszym od uprawy roli jest wypas bydła rogatego i chów owiec, łatwy i niepociągający za sobą wielkich wydatków wobec obszernych pastwisk, jakie gmina posiada.

Przemysł miejscowy nie znajdując wielkiej pomocy i zachęty, nie rozwinął się jeszcze odpowiednio do rozwoju samego zdrojowiska. W miejscu posiadającym tak wiele skutecznych środków leczniczych, powinien powstać przede wszystkim przemysł leczniczy, któryby z czasem mógł wyprzeć pozakrajowe, a głównie niemieckie podobne wyroby lecznicze. W Krynicy prócz rozsyłki wody mineralnej ze źródła Głównego i Słotwińskiego, które znajdują rzeczywiście szeroki zbyt w kraju i Królestwie Polskiem, ze strony Zarządu kąpielowego nie podjęto dotąd żadnych w tym kierunku usiłowań.

Chwalebna natomiast jest działalność miejscowego aptekarza p. H. Nitribitta, wyrabiającego ze stałych składników szczawy krynickiej, podług wskazówek podanych przez Komisję balneologiczną byłego Tow. nauk. krak. kołaczyki krynickie, które ze względu na własności ich lecznicze, mogą być używane w leczeniu blednicy, niedokrwistości, przewlekłego nieżytu żołądka i jelit, i pęcherza moczowego. Oprócz tego wyrabia p. Nitribitt wyciąg z igliwia świerkowego (*Extractum pini*) i olejek z sosny karłowatej (*Oleum pini pumilionis poloni*).

Dzięki wielkim obszarom lasów powstały cztery tartaki, poruszane siłą wody górskich potoków, z których szczególnie jeden, własność p. Mikołaja Gromosiaka roz-

wija się dobrze, znajdując dla niektórych swych wyrobów (deszczułki żaluzyjne), dość szeroki zbył we Lwowie, Peszcie i Wiedniu. Ten sam p. Gromosiak założył w ostatnich czasach fabrykę kafli do pieców, w której wyrabia także różne ozdobne naczynia terrakotowe. Te ostatnie zasługują ze wszech miar na życzliwe poparcie nietylko publiczności odwiedzającej Krynicę, ale i władz dbałych o rozwój krajowego przemysłu.

VI.

Czas jazdy koleją – Pora kąpielowa. – Kościoły. – Władze, urzędy i stowarzyszenia. – Opłaty zdrojowe. – Lekarze ordynujący. – Ceny pomieszczeń. – Ceny kąpiel. – Koszt utrzymania dziennego. – Apteka. – Pensjonaty. – Hotele. – Sklepy. – Czytelnia gazet. – Wypożyczalnia książek. – Kefirnia i mleko sterylizowane, żentycyca. – Mleczarnie. – Restauracje, kawiarnie i cukiernie. – Fiakry i wózki. – Pociągi osobowe kolei żelaznej. – Poczta. – Ułatwienia w pobycie. – Teatr. – Muzyka zdrojowa. – Picie wód. – Plan miejsc w teatrze. – Rozrywki. – Plan miejsc w sali balowej podczas koncertów. – Przechadzki i wycieczki w Krynicy i w okolicy. – Cennik wód mineralnych krynickich. – Niektóre daty statystyczne z ostatnich pięciu lat. – Frekwencya w ubiegłym stuleciu. – Zestawienie nowych budowli, ulepszeń i innych inwestycji, dokonanych kosztem c. k. Rządu w ostatnich pięciu latach. – Regulamin kąpielowy.

Krynica leży w Galicyi, w powiecie Nowo-Sandeckim.
Sąd powiatowy: Muszyna.

Stacya kolei: Muszyna-Krynica.

Czas jazdy koleją.

Z Krakowa 8 godzin. – Ze Lwowa 10 godzin. –
Z Pesztu 12 godzin.

Cztery pociągi osobowe dziennie w każdym kierunku.
Osobne bezpośrednie wagony z Krakowa i Podwo-
loczysk.

Bliższe szczegóły podają rozkłady jazdy kolejowej.

Pora kąpielowa

od 15-go maja do 30-go września.

Kościół.

Kościół rzymsko-katolicki przy ulicy Lipowej (zakładowy) i kaplica rzymsko-katolicka w parku. Cerkiew parafialna przy drodze do Muszyny we wsi. Msza św. odprawia się: *a)* w kościele łacińskim codziennie o godzinie 9 rano, w niedziele zaś i święta rano o godzinie 10 suma i kazanie, popołudniu nieszpory o godzinie wpół do 4-tej; *b)* w kaplicy zakładowej co środę i sobotę o godzinie 9-tej rano. Nadto odprawiają się w kościele Msze św. od godziny 6-tej rano, stosownie do tego, czy są, ilu, i kiedy mogą je odprawiać kapłani, przyjeżdżający dla kuracyi. Nabożeństwa nadzwyczajne bywają naprzód z ambony zapowiadane. Rzymsko-katolicki kościół parafialny w Muszynie.

Władze, urzędy i stowarzyszenia.

Kapelania rzymsko-katolicka w domu pod „Orłem“, I-sze piętro. — Urząd parafialny rzymsko-katolicki w Muszynie. — Urząd parafialny greckokatolicki obok cerkwi we wsi.

C. k. Zarząd zdrojowy, zarazem Przełożęństwo obszaru dworskiego i inspektorat zdrojowy: Łazienki mineralne I-sze piętro. Godziny urzędowe c. k. Zarządcy od 11—12 przed południem.

C. k. kasa prowentowa w domu pod „Orłem“, godziny urzędowe od 9—12 przed południem i od 3—6 popołudniu. Tamże bezpłatna zmiana pieniędzy.

Komisya zdrojowa, łazienki mineralne I-sze piętro. Godziny urzędowe od 10—12 przed południem.

Biuro wywiadowcze oraz Biuro meldunkowe w łazienkach mineralnych, parter, główny westybul. Godziny urzędowe od 8—12 przed południem i od 3—5 popołudniu. Meldowanie obcych tylko w czasie od 8—9 rano i od 3—4 popołudniu. Tamże zgłaszać należy wszelkie zgubione i znalezione przedmioty, oraz sprostowania co do listy

gości. Taksa za wyębnianie przedmiotów zgubionych wynosi 60 hal. — W Biurze meldunkowem nabyć można karty i książki meldunkowe.

Kasy sprzedaży biletów kąpielowych mineralnych, borowinowych i gazowych w łaźniach mineralnych, parter. Godziny sprzedaży są przy kasach uwidocznione. We środy, soboty i niedziele popołudniu kasy są zamknięte, a kąpeli mineralnych w tych porach nie wydaje się.

Kasa sprzedaży procedur hydropatycznych w c. k. Zakładzie hydropatycznym.

C. k. Urząd pocztowy pod „Pagatem“. Godziny urzędowe od 8—12 przed południem i od 2—6 popołudniu. W niedzielę od 9—12 przedpołudniem.

Urząd gminny we własnym domu, przy ulicy Kraśzewskiego. Godziny urzędowe od 8—12 przed południem i od 3—6 popołudniu.

C. k. Posterunek żandarmeryi przy ul. Lipowej.
Szkoła ludowa polska przy ulicy Lipowej.

Szkoła ludowa ruska przy drodze do Muszyny.

Stowarzyszenie pożyczkowe „Wzajemna pomoc“, w domu gminnym obok Urzędu gminnego.

Komitet budowy pomnika Adama Mickiewicza w Krynicy. Prezes: Adam Krechowicki, wiceprezes: Antoni Mravincsić, sekretarz: Dr Zygmunt Wąsowicz, skarbnik: inż. Bronisław Babel.

Stan funduszów: w r. 1898 zebrał Komitet	923	kor.	66	hal.
„ „ 1899 „ „	1445	„	90	„
„ „ 1900 „ „	1017	„	56	„

Stan kasy dnia 24 sierpnia 1900 r. 3387 kor. 12 hal.

Kolonie wakacyjne dla dzieci założone w r. 1900. Dyrektor p. Oswald Wyszyński, nauczyciel gimnastyki. W porze kąpielowej roku 1900 wpisało się do kolonii 28 chłopców. Brali oni udział codziennie w gimnastyce ogólnej, towarzyskiej.

Agencja „Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń w Krakowie“, w szkole ludowej polskiej.

Komenda „Ochotniczej straży ogniowej“ w c. k. Kasie prowentowej.

Oplaty zdrojowe.

Oplaty zdrojowe wynoszą nad 7 dni na cały sezon od osoby: Taksa kuracyjna I. kl. 6 kor., za muzykę 6 kor. — Taksa kuracyjna II. kl. 3 kor., za muzykę 3 kor. — Lekarze, ich żony i dzieci, nauczyciele i nauczycielki szkół ludowych, wojskowi i ich żony od sierżanta, dzieci do lat 10 i służba niższa są wolni od opłaty. Ubodzy są od opłat zdrojowych uwolnieni tylko w czasie od 15 maja do 1 lipca i od 30 września, jeżeli się wykażą legalnem świadectwem ubóstwa. Nieuiszczone dobrowolnie taksy ściągnięte będą przez egzekucję. W wypadkach wątpliwych co do wymiaru i opłaty rozstrzyga Komisja zdrojowa. W miesiącu lipcu i sierpniu świadectwa ubóstwa nie mają żadnego znaczenia. Podania pisemne o ulgi w opłacie taks, należycie umotywowane i zaopatrzone w świadectwo ubóstwa, wnosić należy do Komisji zdrojowej. Formę świadectwa ubóstwa przepisuje reskrypt c. k. Namiestnictwa we Lwowie z 7-go marca 1898 L. 7427.

Lekarze ordynujący.

Dr. Julian Aronsohn, willa „Krakus“ (zimą w Krakowie).

Dr. Zygmunt Ashkenazy, willa „pod Orłem“ (zimą we Lwowie).

Dr. Jakób Blatteis, willa „Jeleń“ (zimą w Krakowie, ul. Lubicz L. 9).

Dr. Maksymilian C er c h a willa „Szwajcar“ (zimą w Krakowie, ul. Sławkowska L. 4).

Dr. Henryk Ebers, radca cesarski, dyrektor c. k. zakładu hydropatycznego (zakład hydropatyczny — zimą w Abazyi willa „Ayram“).

Dr. Leon Glücksman, willa „Sądówka“ (zimą w Tarnowie).

Dr. Franciszek Kmietowicz, willa własna, lekarz gminny.

Dr. Leon Kopff, lekarz zakładowy, willa „pod Topolami“ (zimą w Krakowie, ul. Pijarska L. 9).

Dr. Andrzej Lorentski, willa „Litwinka“ (zimą w Radomyślu).

Dr. Bolesław Skórczewski, willa „Witoldówka“ (zimą w Krakowie, ul. Batorego L. 18).

Dr. Zygmunt Dunin-Wąsowicz, dom „pod Orłem“ (zimą w Krakowie, ul. Pańska L. 6).

Ceny pomieszczeń.

W domach rządowych 183 pokoje od 1 kor. 20 hal. do 8 kor. dziennie za pokój z usługą. Ceny pomieszczeń w domach rządowych są w maju, czerwcu i wrześniu niższe o 25%. W willach prywatnych około 1500 pokoi. Ceny sezonowe t. j. za 6 tygodni według umowy zależą od sezonu, jakości urządzenia i położenia mieszkania. Przy najmie omówić należy dokładnie z góry czas najmu, dalej cenę, wszelkie dodatki, jak pościel, obsługę, wikt, światło, samowar, opał, dodatki nadinwentaryjne, wspólną kuchnię i t. p., i żądać potwierdzenia umowy na piśmie. Najdogodniej wybrać mieszkanie za przybyciem do Krynicy, co wielka ilość mieszkań ułatwia i unikać faktorów na dworcu kolejowym w Muszynie. W tym celu najlepiej zająć do hotelu i wyszukać sobie odpowiednie mieszkanie. Ceny pomieszczeń w domach prywatnych są od 40 do 300 kor. od pokoju za sezon 6-cio tygodniowy. W domach izraelskich wynajmują też mieszkania na łóżka w cenie do 2 kor. dziennie, lub też do 80 kor. za sezon. C. k. Zarząd zdrojowy nie pośredniczy w wynajmie mieszkań w domach prywatnych.

Ceny kąpiel.

	W I. i III. sezonie:				W II. sezonie:			
	Od godz. 6 do 9 rano, od 1 do 2 popoł. i od 4 do 6.		Od godz. 9 rano do 1 popoł.		Od godz. 6 do 9 rano, od 1 do 2 popoł. i od 4 do 6.		Od godz. 9 rano do 1 popoł.	
	Kor.	hal.	Kor.	hal.	Kor.	hal.	Kor.	hal.
I. W gmachu łaźniennym głównym.								
Kąpiel mineralna salonowa (system Wählera) . . .	1	80	2	—	2	30	2	60
Kąpiel min. wanienna metodą Schwartza ogrzewana, dla dorosłych, kl. I. . .	1	40	1	50	1	80	2	—
„ „ „ II. . .	1	20	1	30	1	40	1	60
„ „ „ III. . .	—	80	1	—	1	10	1	20
Kąpiel dla dzieci obok kąpeli dla dorosłych . . .	—	45	—	60	—	60	—	80
Kąpiel mineralna nasiadowa	—	50	—	60	—	70	—	80
II) W chodniku krytym.								
Kąpiel gazowa z kwasu węgł.	—	80	—	80	1	—	1	—
III. W łaźniakach borowinowych.								
Kąpiel żelazna borowin. kl. I.	2	40	2	50	3	10	3	40
„ „ „ „ II.	2	—	2	20	2	60	2	70
„ „ „ „ III.	1	60	1	80	2	20	2	30
„ „ „ dla dzieci	1	10	1	20	1	40	1	60
„ „ „ na nogi	—	45	—	45	—	60	—	60
„ „ „ na ręce	—	30	—	30	—	40	—	40
Okład borowinowy . . .	—	20	—	20	—	20	—	20
Kąpiel zwyczajna kl. I. . .	—	90	—	90	1	20	1	20
„ „ „ II. . .	—	80	—	80	1	—	1	—
IV. Dodatki do kąpeli.								
Pięć litrów odwaru igliwiowego	—	—	—	40	—	—	—	—
Za użycie prześcieradła kąpielowego	—	—	—	20	—	—	—	—
Za użycie ręcznika	—	—	—	12	—	—	—	—

Kąpeli dla dzieci bez zakupu drugiego biletu kąpielowego dla dorosłych nie wydaje się.

Przestroga. Zwraca się uwagę P. T. Publiczności, że kasy biletowe nie mają obowiązku mieniać pieniądze. W interesie P. T. Publiczności i dla przyspieszenia ekspedycji zaleca się, by kupujący mieli zawsze przygotowane drobne pieniądze.

Cennik c. k. Zakładu hydropatycznego.

I. Kąpiele: A) Bilet na procedury hydropatyczne przez cały dzień, tj. rano, przed i popołudniu używać się mające, na dni 7, I. klasy dziennie à 2 kor. kosztuje 14 kor.; II. klasy dziennie po 1 kor. 50 hal. kosztuje 10 kor. 50 hal. B) Bilet na używanie procedur hydropatycznych 2 razy dnia, na 7 dni, I. klasy dziennie à 1 kor. 20 hal. kosztuje 11 kor. 20 hal.; II. klasy po 1 kor. 10 hal. dziennie kosztuje 9 kor. 10 hal. C) Bilet na jednorazowe użycie procedury hydropatycznej w jednym dniu I. klasy 1 kor. 20 hal., II. klasy 1 kor. Właściciel takiego biletu na jednorazową dzienną procedurę ma prawo użycia raz na dzień którejkolwiek z wszystkich procedur hydropatycznych pojedynczo lub w połączeniu. 1 bilet na procedury w domu: 2 razy dnia 72 hal., 1 raz dnia 40 hal. — II. Bielizna: za 1 prześcieradło 20 hal., za 1 ręcznik 12 hal., za 1 koc wełniany 40 hal.

U w a g a. Ceny procedur hydropatycznych z wyjątkiem domowych są w czasie od 15 maja do końca czerwca i od 1 września do końca sezonu o 25%⁰ niższe.

III. Zabiegilecznicze, wykonywane przez lekarzy-asystentów. Elektryzacja jednorazowa 3 kor. Serya za 10 elektryzacji 25 kor. Kąpiel elektryczna 3 kor. Serya 10 kąpiele elektrycznych 25 kor. Inhalacja tlenu 3 kor. Inhalacje inne 2 kor. Psychrofor 3 kor. Zawieszanie 1 kor. Massage 2 kor. Wibracje 2 kor.

Kąpiele rzeczne: Dra H. Ebersa powyżej zakładu hydropatycznego i Jana Dudzika „pod chorągiewką“ przy ulicy Lipowej. Cena kąpiele 40 hal.

Koszt utrzymania dziennego.

Krynica należy do najtańszych w Galicyi zdrojowisk. Pojęcie taniaści jest zresztą bardzo względne, zależy ono

bowiem od wielkości wymagań każdego z gości kąpielowych. Faktem jednak jest, że za stosunkowo małym wyngrodzeniem można w Krynicy wyżywić się bardzo przyzwoicie. Za dowód niech służą ceny niektórych potraw i napojów, wyjęte z cennika pierwszorzędnej restauracji i kawiarni zakładowej, mieszczących się w „Domu zdrojowym“:

Kawa biała porcja	—32 hal.
Czekolada, kakao porcja	—50 „
Herbata porcja	—50 „
Szklanka kawy białej	—24 „
„ herbaty	—20 „
Czarna kawa	—28 „
Jajo na miękko	—10 „
Duża porcja szynki	160 „
1/2 porcyi szynki	—60 „
Porcja masła deserowego	—20 „
„ rosółu	—20 „
„ zupy	—40 „
Ryby (pstragi, karpie, łosoś) od 1—2 kor. za porcyę	
Sztuka mięsa z sosem	—60 „
Pieczeń wołowa porcja większa	1—
„ „ „ mniejsza	—60 „
Poładwica garnirowana	180 „
Befszyk	160 „
Legumina . . . . . od 50 hal—	80 „
Bułka	—4 „
Ciastko	—12 „
Szklanka piwa	—16 „

Według tego cennika, przyzwoite i dostateczne utrzymanie dzienne z czterokrotnem odżywianiem się (śniadanie, objad, podwieczorek, kolacya) może wynieść w głównej restauracji 2 kor. 50 hal. (1 złr. 25 ct. = 1 rs.). W restauracjach innych, jak w willi „trzech Róż“ i „pod Dębem“ ceny są niższe.

Apteka H. Nitribitta w domu „pod Orłem“ zaopatrzona we wszelkie środki lecznicze specjalne, przybory chirurgiczne i antyseptyczne, wina lecznicze; wyrabia też pastylki krynickie i ekstrakt igliwiowy.

Sprzedaż wód mineralnych, krajowych i zagranicznych w krytym deptaku, na flaszki i na szklanki.

Pensyonaty: 1) Dra H. Ebersa we willach „Hotel warszawski“ i „Flora“ przy ulicy Pułaskiego. 2) Dra B. Skórczewskiego we willi „Witoldówka“. 3) E. Burzyńskiej, we willi „pod Wisłą“. Ceny według umowy.

Hotele: „Dom zdrojowy“, „Trzy Róże“, „Trzy Korony“ (dla staro-zakonných).

Sklepy.

W Krynicy znajduje się kilkadziesiąt sklepów. Do najcelniejszych między tymi należą:

- a) **Galanteryjne:** Zygmunta Wrześniowskiego i A. Kaczyńskiego — obydwu w Domu zdrojowym.
- b) **Korzenne mięszane składy win i delikatesów:** K. Milera „pod Topolami“, sklep Kółka rolniczego i Julesa „pod Zamkiem“.
- c) **Bazar przy deptaku**, 9 sklepów z towarami galanteryjnymi, bławatnymi i mięszanymi.
- d) **Magazyny mód i kapeluszy damskich:** M. Topolnickiej „pod Trąbką“ i p. Burdonowej w kiosku przy deptaku.

Zakład fotograficzny „Janina“.

Czytelnia gazet w „Domu zdrojowym“ utrzymuje czasopisma polskie, ruskie, rosyjskie, czeskie, niemieckie, francuskie i angielskie w ilości około 60. Abonament na cały sezon 2 kor. Lekarze i ich żony, redaktorzy, współpracownicy cza-

sopism, nauczyciele i nauczycielki szkół ludowych otrzymują bezpłatne karty wstępu do czytelnicy, przez c. k. Zakład zdrojowy wystawione, jeżeli się odpowiednio wylegitymują.

Wypożyczalnia książek w sklepie Kaczyńskiego w „Domu zdrojowym“. Ma dzieła w języku polskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i angielskim. Oplata miesięczna od biorących 1 dzieło 2 kor., 2 dzieła 4 kor. Kaucya 10 kor.

Kefirnia i mleko sterylizowane. Sprzedaż w krytym deptaku od godziny 6 do 11 rano i od 3 do 6 popołudniu. Abonament tygodniowy na 7 flaszek kefiru 4 kor. 20 hal., z dostawą do domu 4 kor. 48 hal. Kaucya na flaszkę 1 kor. Przy zamówieniu 10 flaszek jedenasta jako rabat.

Ogrzewalnia wód ze źródeł miejscowych w krytym deptaku.

Sprzedaż żentycy tamże.

Mleczarnie p. M. Komunikckiej, w parku Słotwińskim i na Kopciowej.

Restauracje, kawiarnie i cukiernie: a) Zakładowe: w „Domu zdrojowym“. b) Prywatne: „pod Trzema różami“, „pod Dębem“, „pod Trzema koronami“ (izraelicka), „pod Turkiem“ (koszerna), tudzież kilkanaście innych drobniejszych restauracyj.

Fiakry i wózki. Cena po 3 kor. do 6 kor. za jazdę z dworca kolei w Muszynie do Zakładu parą koni.

Fiakry w Krynicy. Ceny jazdy dla fiaków parokonných krytych o 4 siedzeniach:

1) Za pierwszy kwadrans w dzień 60 hal., za każdy następny 40 hal. Za jazdę w nocy dolicza się połowę ceny.

- 2) Z Krynicy do Muszyny, lub napowrót 6 kor.
- 3) Z Krynicy do Muszyny i napowrót (pół dnia) 9 kor.
- 4) Z Krynicy do Żegiestowa i napowrót, lub bez powrotu (cały dzień) 16 kor.
- 5) Z Krynicy do Kopciowej i napowrót 5 kor.
- 6) Z Krynicy do granicy Tylickiej i napowrót 3 kor.
- 7) Z Krynicy do Tylicza i napowrót 7 kor.
- 8) Z Krynicy do Bardyjowa i napowrót, lub bez powrotu 20 kor.

U w a g a. 1) Za sam podjazd przed dom i czekanie nie dochodzące kwadransa nie należy się żadna nadpłata.

2) Gość staje się odpowiedzialnym i obowiązany do wynagrodzenia, jeśli powóz zanieczyści, albo w czem uszkodzi.

3) Za jazdę do dworca kolejowego w Muszynie, na bal, do teatru, na koncert lub inne widowisko, winien woźnica żądać i odebrać należytość przed rozpoczęciem jazdy.

4. Rogatki opłaca gość wynajmujący powóz.

5. Wynagrodzenie za jazdę w inne okolice stosownie do odległości, pozostawia się ustnej ugodzie.

6) Skargi na woźnicę, albo też na gościa, mają być wnoszone do Zwierzchności gminnej.

Pociągi osobowe kolei żelaznej państwowej: Przycho-
dzą do stacyi kolejowej Muszyna-Krynica
z Nowego Sącza:

1) O godz. 7 minut 30 rano. Pociąg Nr. 618. (Od 1-go lipca do 31-go sierpnia włącznie).

2) O godzinie 11 minut 20 przedpołudniem. Pociąg Nr. 612.

3) O godz. 12 min. 48 popołudniu. (Od 1 lipca do 15 września włącznie). Pociąg Nr. 616.

4) O godz. 6 min. 25 wieczór. Pociąg Nr. 614.

Odchodzą ze stacyi kolejowej Muszyna-Krynica do Nowego Sącza.

1) O godz. 5 minut 51 rano. Pociąg Nr. 613.

2) O godz. 11 min. 20 przedpołudniem. Pociąg Nr. 615.
(Od 1 lipca do 15 września włącznie).

3) O godz. 2 min. 30 popołudniu. Pociąg Nr. 611.
(Od 1 lipca do 30 września włącznie).

4) O godz. 7 min. 45 wieczór. Pociąg Nr. 617. (Od 1 lipca do 31 sierpnia włącznie).

Poczta listowa i przesyłkowa odchodzi z Krynicy:

1) O godz. 4 min. 30 rano w kierunku Tarnowa, Lwowa, Krakowa.

2) O godz. 9 min. 50 rano w kierunku Węgier.

3) O godz. 11 min. 30 przedpołudniem w kierunku Nowego Sącza, Lwowa, Zagórza, Krakowa.

4) O godz. 1 min. 05 w kierunku Tarnow, Lwowa, Krakowa.

5). O godz. 5 min. 05 popołudniu w kierunku Węgier, Krakowa, Lwowa.

6) O godz. 6 min. 25 wieczór w kierunku Tarnowa, Lwowa i Krakowa.

Listy wybiera się ze skrzynek: *ad 1*) i *ad 2*) o godz. 8 min. 15 wieczór; *ad 3*) i *ad 4*) o godz. 9 min. 30 przedpołudniem; *ad 4*) o godz. 3 min. 30 popołudniu; *ad 6*) o godz. 5 popołudniu.

Przesyłki i listy z poczty wieczornej (7⁴⁰) doręcza się następnego rana do godz. 9 — z poczty porannej (8³⁰) do godz. 12 rano, z poczty południowej (12⁴⁵) do godz. 2-giej w południe.

Listowi są obecni na poczcie codziennie o godzinie 9-tej rano i o 1-szej popołudniu.

Godziny urzędowe na poczcie: od 12 i od 2—6; w telegrafii: od 8 rano do 10 wieczór, w czerwcu i wrześniu zaś te same, co na poczcie.

W niedzielę na poczcie: od 9—12 i nadawanie listów poleconych od 3—4; w telegrafii: od 9—12 i od 3—4 popołudniu.

W niedzielę popołudniu kasa i magazyn (wydawanie i nadawanie przesyłek poczty wozowej) są dla publiczności zamknięte, jakoteż są listowi od doręczania przesyłek i listów uwolnieni.

Naczelnik c. k. urzędu pocztowego i telegrafu urządza codziennie od 9—12 rano i od 4—6 popołudniu, z wyjątkiem niedzieli.

Ułatwienia w pobycie w Krynicy.

1. Lekarze ordynujący i ich żony otrzymają na podstawie reskryptu c. k. Ministerstwa rolnictwa z dnia 21-go maja 1885 r., L. 6.218 bezpłatnie bilety kąpielowe I. klasy, a to do 20 mineralnych i 10 borowinowych, lub do 6-ciu tygodniowych procedur hydropatycznych. Bilety imienne wydaje c. k. Zarząd zdrojowy na podstawie legitymacyj, wystawionych przez lekarzy zakładowych (rządowych). Do dzieci i innych członków rodziny lekarzy lub ich żon, nie stosuje się powyższe ułatwienie.

2. Redaktorzy, korespondenci i współpracownicy pism krajowych i zagranicznych, otrzymają bezpłatnie w powyższej ilości bilety kąpielowe I. klasy w c. k. Zarządzie zdrojowym, a to na podstawie legitymacyj wystawionych przez dotyczące redakcyę.

3. Urzędnicy państwowi, nauczyciele i nauczycielki szkół ludowych, otrzymać mogą bezpłatne pomieszkanie i wolne lub półwolne kąpiele II-ej klasy, a to w c. k. Namiestnictwie we Lwowie, dokąd prośby zaopatrzone w świadectwo lekarskie i ubóstwa, w drodze odnośnych władz przełożonych wnosić należy. Bilety wydaje c. k. Zarząd zdrojowy na podstawie asygnat, przez c. k. Namiestnictwo wystawionych. Ilość mieszkań i biletów wolnych (lub półwolnych) jest ściśle ograniczoną.

4. Dla oficerów i podoficerów c. i k. armii, względnie dla ich żon, ustanowionych zostało kilkanaście wolnych

miejsc, uprawniających do bezpłatnego pomieszkania i bezpłatnych kąpiel. Miejsca te rozdaje c. i k. Komenda I-go korpusu w Krakowie, dokąd podania w drodze służbowej wnosić należy.

5. Urzędnicy i słudzy pocztowi i telegraficzni, przydzieleni do tutejszego c. k. urzędu pocztowo-telegraficznego, otrzymają dla siebie, dla swych żon i dzieci bezpłatne bilety kąpielowe na czas swego pobytu w Krynicy.

NB. Zaznacza się, że Zarząd zdrojowy nie jest upoważnionym do udzielania w cenach kąpeli lub mieszkań, żadnych w ogóle ulg, nawet na podstawie świadectwa ubóstwa.

Teatr.

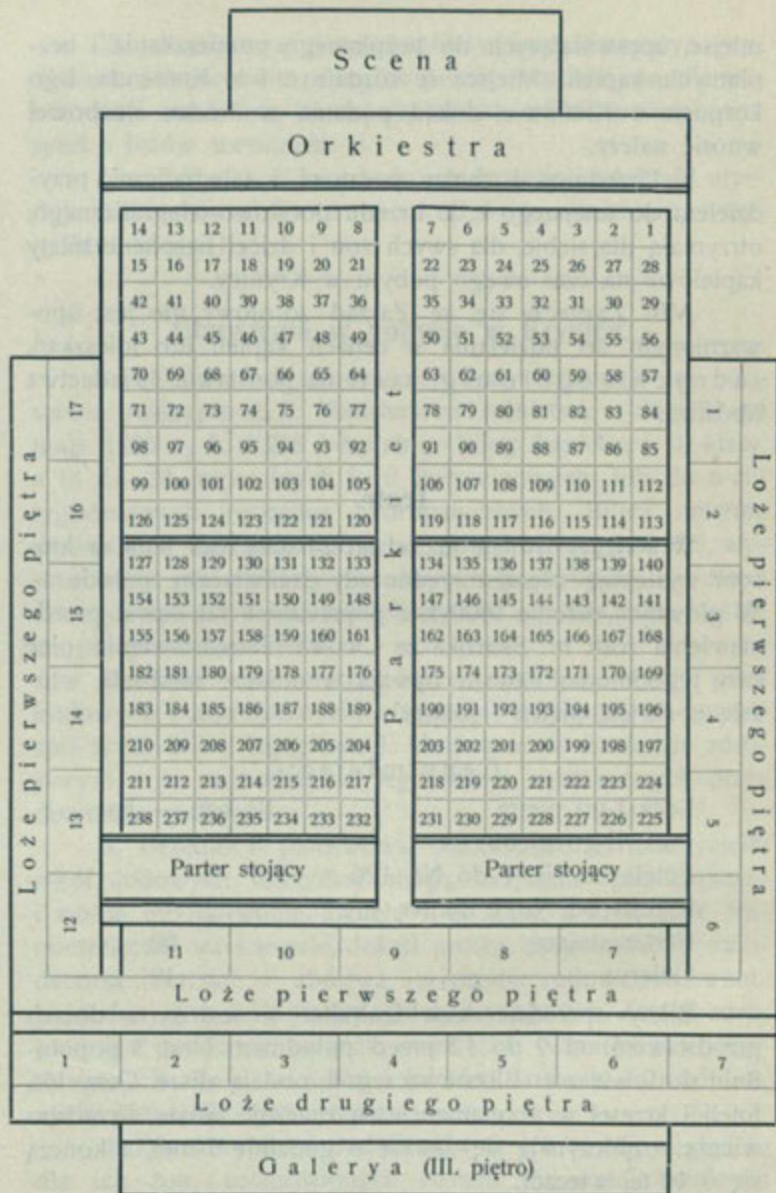
W Krynicy istnieje już od lat 24 stały teatr letni, w którym występują pierwszorzędne siły dramatyczne polskie. — W głównym sezonie 1900 r. i poprzednich lat dawał przedstawienia teatr hr. Skarbka ze Lwowa. Przedstawienia pięć razy tygodniowo dawane bywają w dniach: niedziela, wtorek, czwartek, piątek i sobota.

Ceny miejsc:

Łoża I-go piętra	12 kor. — hal.
„ II-go piętra	6 „ — „
Fotele od Nr. 1 do Nr. 126.	3 „ — „
Krzesła od Nr. 1 do Nr. 112	2 „ — „
Parter stojący	— „ 60 „
Galerya	— „ 40 „

Bilety sprzedaje kasa teatralna w teatrze, w dniach przedstawień od 9 do 12 przed południem i od 3 popołudniu do 9 wieczór. Bliższe szczegóły podają afisze. Ceny łóż, foteli i krzeseł w abonamencie są znacznie tańsze. Przedstawienia rozpoczynają się zawsze o godzinie 7-mej, a kończą się o 10-tej wieczór.

Plan miejsc teatru w Krynicy.

Uwaga: Miejsca w parkiecie od Nru 1 do 126 są fotele, zaś od Nru 127 do 238 krzesła.

Muzyka zdrojowa.

Muzyka zdrojowa składa się z 18-tu członków, pod kierunkiem znanego kompozytora p. Adama W r o ń s k i e g o. Koncerty muzyki odbywają się w kiosku przed domem zdrojowym codziennie od godziny 7 $\frac{1}{2}$ do 9 $\frac{1}{2}$ przed południem i od 4 do 6 popołudniu. W razie słoty w krytym deptaku. Koncerty w parku na Słotwinie bywają przed południem zapowiadane.

Picie wód.

„Zdrój Główny“ i „Zdrój Karola“ w krytym deptaku otwarte są dla publiczności od godziny 6-iej do 10-iej rano, od 12 do wpół do 2 w południe i od 3 do 7 popołudniu. W tym samym czasie odbywa się wydawanie wody ze ze zdroju „Słotwinka“ w krytym deptaku.

Rozrywki.

Bale, reuniony, koncerty, odczyty, loterye fantowe, tombole, zabawy dla dzieci, wycieczki etc., urządzone bądź przez Komisję zdrojową, bądź przez osobne Komitety lub prywatne osoby, ogłaszają każdorazowo plakaty. — Kręgielnie dla mężczyzn w parku i w pensyonacie Dra Ebersa. Kręgielnie dla dam w parku, w pensyonacie Dra Ebersa, na Słotwinach i na Kopciowej. Place do gry w Lawn-tennis, w parku trzy i w pensyonacie Dra Ebersa jeden. Salę balową i koncertową wynajmuje c. k. Zarząd zdrojowy.

Fortepiany można na godziny wynajmować w domu zdrojowym, w willi „Litwinka“, pod „Złotą Kulą“ i pod „Cisem“.

Przechadzki i wycieczki w Krynicy i w okolicy.

1. Park zakładowy świerkowy 100-morgowy z dobrze utrzymanymi ścieżkami, w długości około 15 klm., z uro-

Plan miejsc w wielkiej sali balowej

podczas koncertów, odczytów i t. p.

Estrada																														
Trzy kanapy boczne	Przejsie boczne							Przejsie środkowe							Trzy kanapy boczne															
																						Przejsie boczne								
	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1																
	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28																
	42	41	40	39	38	37	36	35	34	33	32	31	30	29																
	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56															57	58
	74	73	72	71	70	69	68	67	66	65	64	63	62	61															60	59
	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88															89	90
	106	105	104	103	102	101	100	99	98	97	96	95	94	93															92	91
	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120															121	122
	138	137	136	135	134	133	132	131	130	129	128	127	126	125															124	123
	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152															153	154
	170	169	168	167	166	165	164	163	162	161	160	159	158	157															156	155
	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184															185	186
202	201	200	199	198	197	196	195	194	193	192	191	190	189	188	187															
203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218															
Parter stojący na 60 osób																														

Od Nru 1 do 14 fotele pierwszorzędne	14
" " 15 " 42 " drugorzędne	28
" " 43 " 122 krzesła pierwszorzędne	80
" " 123 " 218 " drugorzędne	96
Parter stojący osób	60
Galerya na II. piętrze na osób	20
6 kanap bocznych po 4 osoby	24
Razem	322

Dostawienie krzesel ponad plan powyższy, jest ze względów bezpieczeństwa publicznego wzbronione.

Do sali dodaje się poczekalnię dla biorących udział w koncercie, toaletę dla pań i panów, oraz garderobę dla pań i panów.

czymi partiami, jak, Czaplí stawek, Zakątek Kraszewskiego, Dietlowka, Edwardówka, Łętówka, Matka Boska, Michasiowa, Zbiornik wody źródlanej, Chodnik Sieglera i inne.

2. Park Słotwiński (1 klm.) ze zdrojem „Słotwinka“, z pawilonem, mleczarnią i kawiarnią letnią.

3. Szczyt góry parkowej (2 kilom.), 741 m. n. p. m., z altaną i widokiem na całą okolicę i Tatry.

4. Józefówka i Wojnaczką (1—2 kilom.), dalsze części parku, z altaną „Wanda“, postawioną w roku 1899, z widokiem na okolicę.

5. Romanówka i szczyt Huzary (3—4 klm.) 860 m. n. p. m., z altaną i widokiem na okolicę i Tatry.

6. Kopciowa (3·5 klm.), leśniczówka, z mleczarnią, letnią kawiarnią, kręgielnią, huśtawką i t. p.

7. Góra krzyżowa, czyli Urdy werch (3 klm.), 813 m. n. p. m., ztamtąd z pod krzyża widok na cały zakład. Krzyż modrzewiowy, 10 m. wysoki, postawiony w roku 1898-ym, w miejsce zwałonego w roku 1895.

8. Projektowany park K. Pułaskiego (3 klm.) przy drodze gminnej do Tylicza.

9. Jaworyna (7—12 klm.), 1116 m. n. p. m., najwyższa góra w kilkumilowym promieniu, z „dyabelskim kamieniem“. Na szczyt Jaworyny dostać się można i wozem od strony Słotwin.

10. Tylicz, miasteczko (7 klm.), kościół, cerkiew, źródła gazowe. W cerkwi obraz św. Barbary, z obozu Konfederatów barskich.

11. Muszynka (12 klm.), wieś za Tyliczem, z okopami Konfederatów barskich z roku 1769.

12. Bardyjów (Bartfeld), starożytne miasto na Węgrzech (35 klm.), piękny kościół gotycki, ratusz, miejskie muzeum starożytności, 5 klm. dalej Zakład kąpielowy (szczawa żelazista), zaś (4 kilom. dalej), na północ od tegoż, miasteczko Zborów z ruinami zamku.

13. Muszyna (10 klm.), miasteczko nad Popradem z ruinami zamku. Siedziba rzymsko-katolickiego urzędu parafialnego dla Krynicy, c. k. Sądu powiatowego, c. k. notaryatu, stacya kolei żelaznej.

14. Żegiestów (21 kilom.), Zakład kąpielowy (szczawa żelazista), kąpiele popradowe. Stacya kolei.

15. Lubownia (Lublau), (32 kilom.) przez Lipnik, miasteczko na Spiżu, obok ruiny zamku i Zakład kąpielowy (szczawa żelazista).

16. Družbaki (Bauschenbach), (44 klm.), Zakład kąpielowy (cieplica wapniowa).

17. Krynica, Huta, Mochnaczka wyżnia, Mochnaczka niżnia, Tylicz, Krynica, jazda powozem okrężna (22 klm.).

18. Krynica, Powroźnik, Tylicz, Krynica, jazda okrężna powozem (20 klm.), piękna okolica górską.

19. Nawojowa (25 klm.), wieś z zamkiem hr. Stadnickich, park, fabryka wyrobów żelaznych.

20. Palocsa (obok Orła), miasteczko na Węgrzech (27 klm. przez Leluchów), z ruinami zamku.

Dalsze wycieczki: Szczawnica, Pieniny, Czerwony klasztor, Czorsztyń, Niedzica, Szmeks, Zakopane.

Cennik wód mineralnych: „Zdrój Główny“ i „Zdrój Słotwinka“.

1 większa paka z 40 flaszek	} po 6 decilitrów	. . . . .	16 kor. — hal.
1 mniejsza paka z 20 „		. . . . .	8 „ 40 „
1 mała „ z 10 „		. . . . .	4 „ 40 „
1 flaszka		. . . . .	— „ 36 „

Opust dla większych odbiorców, biorących w ciągu roku.

a) na kredyt:

od 6 do 9 większych pak	3%
„ 10 „ 29 „	5%
„ 30 „ 59 „	7%

od 60 do 89 większych pak	8%
" 90 " 149 " "	10%
" 150 i wyżej " "	15%

b) odbiorcom, płacącym zaraz gotówką lub za pobraniem kolejowem, od 6 pak większych i wyżej, przyzwala się prócz powyższego opustu, jeszcze 5% sconta.

Za dostawę większej ilości pak na kolej w Muszynie, dolicza się osobno.

Od większej paki	24 hal.
" mniejszej "	12 "
" małej paki	6 "

Przy dostawie pak poniżej 6 sztuk, koszt dostawy jest większym.

Wody Krynickie utrzymują na składzie wszystkie handele wód mineralnych, apteki i droguerye.

Zamówienia na rozsyłkę wód mineralnych Krynickich, przyjmuje c. k. Zarząd zdrojowy w Krynicy, poczta Krynica.

Frekwencya w ubiegłym stuleciu.

W roku	Było osób
1800	70
1810	532
1820	462
1830	254
1840	57
1850	131
1860	990
1870	1643
1880	2691
1890	4465
1900	5883

Niektóre daty statystyczne z ostatnich pięciu lat.

ROK		1895	1896	1897	1898	1899
Frekwencja gości kąpielowych, osób		5.099	4.577	4.945	4.732	6.026
Export wody mineralnej, flaszek sztuk		16.520	17.780	17.430	17.860	19.900
Wydano ogółem kąpiele	mineralnych	44.813	39.526	40.073	39.380	50.755
	borowinowych	17.651	13.874	15.000	15.168	18.153
	hydropatycznych	16.522	12.628	11.759	12.457	13.567
Wartość w koronach udzielonych bezpłatnych	kąpiele	8.368	8.229	8.681	8.349	11.785
	pomieszczeń	1.619	1.068	1.811	4.343	5.365

UWAGA: W powyższych pięciu latach wydał c. k. Rząd:

- a) na utrzymanie budynków mieszkalnych . . . 16.000 koron
 b) na utrzymanie budynków przemysłowych . . . 40.000 "
 c) na utrzymanie innych budowli . . . . . 12.000 "

ZESTAWIENIE

nowych budowli, ulepszeń i innych inwestycji, dokonanych w c. k. Zakładzie zdrojowym w Krynicy, kosztem c. k. Rządu w ostatnich pięciu latach.

W roku	PRZEDMIOT	Kosztem Koron
1895	Nowe doły kloaczne, nowe klozety, usuwanie odchodów kloacznych za pomocą aparatu Talarida . . . . . Krycie ogniotrwałe 3 domów mieszkalnych, dotychczas gontem krytych . . . . . Przeklepienie rezerwoaru wody mineralnej	6.000 4.000 4.020
1896	Nowy „Bazar“ murowany na 9 sklepów . . . . . Nowe wanny miedziane w łazienkach mineralnych . . . . . Krycie jednego domu mieszkalnego ogniotrwałe	22.000 1.700 1.900
1897	Nowy dom mieszkalny „Korona“ o 26 pokojach, murowany . . . . . Zakupno realności Warnickiego i ośmiu morgów gruntu na rozszerzenie parku . . . . . Nowe wanny miedziane w łazienkach borowinowych . . . . . Nowa strażnica pożarna	52.000 19.000 1.600 1.600
1898	Nowy dom mieszkalny „Berlo“, murowany, o 25 pokojach . . . . . Wewnętrzne urządzenie do nowych domów . . . . . Dom izolacyjny dla chorób zakaźnych i urządzenie tegoż . . . . . Nowy dom dla służby zakładowej	52.000 12.000 5.600 31.000
1899	Rekonstrukcja podłóg w sali balowej i w salach restauracyjnych domu zdrojowego na trawersach żelaznych i sklepieniach . . . . . Sprowadzenie wody źródlanej słodkiej do picia wodociągiem 3 kilometry długim i zbudowanie rezerwoaru na 250 m ³ . . . . . Rekonstrukcja wychodków w łazienkach mineralnych, zaprowadzenie klozetów . . . . . Ujęcie zdroju „Józefa“, sprowadzenie wody tegoż do łazienek mineralnych i urządzenie siedmiu nowych kabin kąpielowych . . . . . Nowe wanny miedziane w łazienkach mineralnych	7.000 61.000 2.400 33.000 4.000
Razem: Trzysta dwadzieścia jeden tysięcy sto Koron.		321.100

Regulamin kąpielowy.

§ 1. Zarządca zdrojowy jest bezpośrednim kierownikiem Zakładu zdrojowego Krynica-Słotwiny.

§ 2. P. T. Goście zdrojowi mogą używać kąpeli od godziny 6 rano do 2 popołudniu, a w pełni sezonu także od 4 popołudniu do 7 wieczór.

§ 3. Na każdą kąpiel i na każdą sztukę bielizny kąpielnej wydaje się osobny bilet.

§ 4. Bilety na kąpiele, tudzież na bieliznę kąpielną nabywa się w kasie zdrojowej, umieszczonej w łazienkach mineralnych, za okazaniem ordynacji lekarskiej, bez której biletów wydawać nie wolno.

Bilety należy przed użyciem kąpeli doręczać przeznaczonej do kontroli służbie.

§ 5. Celem uniknięcia wyczekiwania uprasza się P. T. Gości nabywać bilety przynajmniej o jeden dzień naprzód w godzinach popołudniowych, tudzież mieć przygotowaną drobną monetę.

Wybór godzin kąpielowych wśród oznaczonej w § 2 pory dziennej, tudzież wybór gabinetu łazienkowego na dowolną ilość dni, pozostawia się P. T. Gościom zdrojowym a staraniem c. k. Zarządu zdrojowego będzie życzeniom z największą gotowością zadość uczynić, o ile wcześniejsze zamówienia temu nie przeszkodzą.

§ 6. Kąpeli używać można tylko w oznaczonym na bilecie dniu i godzinie, tudzież tylko w tym gabinecie, na który bilet wydany został.

§ 7. Gdyby zaszła przeszkoda użycia kąpeli w oznaczonej godzinie, należy odwołać w c. k. kasie zdrojowej użycie kąpeli najpóźniej do godziny 7 rano tego samego dnia, w razie zaś gdy bilet opiewa na godzinę 6 z rana, najpóźniej do godziny 7 wieczór dnia poprzedzającego. W takim razie w miarę możliwości bilet ten będzie zmienionym na inny

dzień i inną godzinę. Spóźnione odwołanie terminów kąpielowych nie będzie uwzględnione, przeto też odnośne bilety tracą ważność a uiszczona należność za kąpiel przepada.

§ 8. Każdy P. T. Gość zdrojowy ma prawo żądać przyrządzenia kąpeli w swej obecności, tudzież przekonania się o jej ciepłocie za pomocą zakładowego termometru Reaumura.

§ 9. Na jedną kąpiel przeznaczają się godzinę czasu, która z uderzeniem godziny się zaczyna i kończy.

Po upływie trzeciego kwadransa daje dzwonek znak celem przygotowania się do opuszczenia gabinetu i ustąpienia miejsca następnemu gościowi.

Z uderzeniem godziny należy zająć przeznaczony gabinet łaźiebny, gdyż w razie spóźnienia kąpiel udzieloną być nie może, zaś ważność biletu przepada a należności uiszczonej się nie zwraca.

§ 10. Po każdorazowym użyciu kąpeli przewietrza się gabinet łaźiebny, tudzież wypróżnia się i oczyszcza szczotkami wannę.

Służbie łaźiebnej surowo polecono ściśle zachowywanie tego porządku, a P. T. Goście zdrojowi nad tem czuwać zechcą.

§ 11. Za opłatą jednej kąpeli może tylko jedna osoba z kąpeli korzystać.

§ 12. W każdym gabinecie łaźiebny istnieje przyrząd do dzwonienia do użytku w razie potrzeby.

§ 13. Bieliznę kąpielną ogrzewa się na żądanie, przeto służba łaźiebna jest obowiązana odpowiedni przyrząd mieć w pogotowiu.

§ 14. Zabrania się wprowadzać psy do gmachu i do gabinetów łaźiebnych.

Nie dozwolone jest również palenie tytoniu, ani też używanie w gabinetach zbyt wonnych nacierań lub ziół.

§ 15. Jak z jednej strony utrzymywanie jak największej czystości stanowi główny obowiązek służby łaźiebnej, tak z drugiej strony wyraża się nadzieję, że P. T. Goście kąpie-

lowi unikać będą wszelkiego uszkodzenia lub zanieczyszczenia gabinetów łaźiebnych.

§ 16. Lekarz zdrojowy czuwa nad odpowiedniemi przyrządami i udzielaniem rozmaitych rodzajów kąpiele we wszystkich zakładach kąpielowych, tudzież używa w nagłych wypadkach stósownej pomocy lekarskiej.

§ 17. Personal nadzorczy i służba obowiązana jest zachowywać się wobec P. T. Gości zdrojowych z największą przyzwoitością i uprzejmością, usuwać w czasie kąpiele wszelkie przeszkody i znajdować się w pobliżu gabinetów łaźiebnych w pogotowiu na każde zawołanie.

Służba nie ma prawa żądać podarków od Gości.

§ 18. Wszelki nieporządek, opieszałość lub inne jakiegokolwiek niezadowolenie ze służby łaźiebnej zechcą P. T. Goście bezzwłocznie oznajmić prowadzącej nadzór łaźiebnej, lekarzowi zdrojowemu lub c. k. Zarządcy zdrojowemu.

Gdyby wytknięte nieporządki nie zostały usunięte, natenczas uprasza się o umieszczenie doznanych niedogodności w księdze zażaleń, znajdującej się w c. k. Zarządzie zdrojowym.

§ 19. Przebywanie w gmachu łaźiebny dozwolony jest tylko Gościom kąpielowym i uprasza się w interesie chorych o utrzymanie spokoju.

Nie dozwala się przebywania w gmachu łaźiebny osobom nieczysto ubranym lub też z innego powodu wstręt lub odrazę wzbudzającym. Takim osobom można odmówić użycia kąpiele, nawet w razie wykazania się biletem kąpielowym.

§ 20. Ceny kąpiele, bielizny kąpielnej tudzież dodatków do kąpiele podane są do publicznej wiadomości za pomocą cennika, przybitego obok kasy zdrojowej.

Ces. król. Zarząd zdrojowy.

SPIS RZECZY.

Str.

- I. Pierwsza wzmianka o Krynicy. — Styx v. Saubergen. — Nabycie źródła głównego przez Rząd w r. 1800. — Upadek Zakładu. — Zasługi prof. Dra Dietla dla Krynicy. — Dr. Michał Zieleniewski. — Rozbiory chemiczne źródeł. — Budowa łazienek i chodnika krytego. — Kolej żelazna. — Zygmunt Sokołowski. — Zakład wodolecznicy. — Dworzec zdrojowy. — Komisya z r. 1889. — Oddanie spraw Zakładu referentowi sanitarnemu Namiestnictwa. — Starania p. protomedyka Dra J. Merunowicza o dalszy rozwój Zakładu. — Odwiedziny p. Namiestnika w Krynicy. — Projektowane inwestycje. — Odświeżenie pomnika Dietla 1900 r. — Antoni Mravincics. 7
- II. Geologia Krynicy. — Sposób powstania źródeł mineralnych. — Położenie doliny krynickiej. — Lasy szpilkowe. — Ozon. — Średnia ciepota powietrza. — Wiatry. — Wilgotność i ciśnienie powietrza. — Zachmurzenie nieba. — Opady atmosferyczne. — Ogólne cechy klimatu w Krynicy. 20
- III. Środki lecznicze i wskazania do leczenia zdrojowo-kąpielowego w Krynicy. — Wody mineralne krynickie. — Kąpiele mineralne. — Kąpiele gazowe suche. — Kąpiele borowinowe. — Wodoleczenie. — Kąpiele słoneczne i elektryczne. — Gimnastyka. — Przetwory odżywcze. — Choroby żołądka i serca. — Skaza kwasu moczowego. — Czynniki wspierające leczenie. 33
- IV. Urządzenia sanitarne. — Wodociągi. — Usuwanie odpadków. — Dom izolacyjny. — Przyrząd do odkażania Rychnowskiego. — Rzeźnia. — Wykonywanie policyi zdrowia. 64
- V. Droga z Muszyny. — Wieś Krynica. — Cerkiew. — Ulica Kraszewskiego i domy przy niej położone. — Willa Trzech

- Róż. — Domy na górze. — Droga powiatowa. — Droga przez Zakład. — Deptak. — Łazienki. — Deptak kryty. — Domy przy deptaku. — Dworzec zdrojowy. — Bazar. — Domy przy drodze przez Zakład. — Teatr. — Janówka. — Ulica Lipowa. — Zdrój Słotwiński. — Domy za kościołem. — Ulica Pułaskiego. — Park zakładowy. — Ludność Krynicy. — Zatrudnienie stałych mieszkańców. — Przemysł miejscowy. 70
- VI. Czas jazdy koleją — Pora kąpielowa. — Kościoły. — Władze, urzędy i stowarzyszenia. — Opłaty zdrojowe. — Lekarze ordynujący. — Ceny pomieszczeń. — Ceny kąpiel. — Koszt utrzymania dziennego. — Apteka. — Pensjonaty. — Hotele. — Sklepy. — Czytelnia gazet. — Wypożyczalnia książek. — Kefirnia i mleko sterylizowane, żentyca. — Mleczarnie. — Restauracje, kawiarnie i cukiernie. — Fiakry i wózki. — Pociągi osobowe kolei żelaznej. — Poczta. — Ułatwienia w pobycie. — Teatr. — Muzyka zdrojowa. — Picie wód. — Plan miejsc w teatrze. — Rozrywki. — Plan miejsc w sali balowej podczas koncertów. — Przechadzki i wycieczki w Krynicy i w okolicy. — Cennik wód mineralnych krynickich. — Niektóre daty statystyczne z ostatnich pięciu lat. — Frekwencja w ubiegłym stuleciu. — Zestawienie nowych budowli, ulepszeń i innych inwestycji, dokonanych kosztem c. k. Rządu w ostatnich pięciu latach. — Regulamin kąpielowy. 106

1026